

Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin
İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MÜVAFİQ QANUNVERİCİLİYİNİN
"TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA"
ÜMUMDÜNYA SƏHIYYƏ TƏŞKİLATININ
ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASINA
UYĞUNLUĞUNUN
MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ
(2-ci nəşr, yeniləşdirilmiş)**

FCTC 10
WHO FRAMEWORK CONVENTION
ON TOBACCO CONTROL
years
2005-2015

Bakı - 2016

Azərbaycan Respublikasının Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasına qoşulmasının 10 illik ildönümünə həsr edilmiş bu Təhlil Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər üçün Strateji Planı üzrə Fəaliyyət Planına əsasən qeyri-infeksiyon xəstəliklərinin tütünçəkmə risk amilinin qarşısının alınması və nəzarəti tədbirlərinin həyata keçirilməsinin gücləndirilməsi çərçivəsində Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi tərəfindən aparılmış və 2015-ci ildə nəşr olunmuşdur.

2015-2016-cı illərdə Azərbaycan Respublikasının bir sıra qanunvericilik sənədlərində tütünlə bağlı müddəalara müəyyən dəyişikliklərin edilməsi nəzərə alınaraq 2016-cı ilin sentyabr ayında Təhlilin 2-ci, yeniləşdirilmiş nəşri hazırlanmışdır.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	4
Giriş.....	6
1. Tütünə tələbatın azaldılması ilə bağlı qiymət tədbirləri.....	9
1.1. <i>Qiymət və vergi tədbirləri</i>	<i>10</i>
2. Tütünə tələbatın azaldılması üçün qeyri-qiymət tədbirləri.....	16
2.1. <i>Tütün tüstüsünün təsirindən qorunma.....</i>	<i>17</i>
2.2. <i>Tütün məmulatlarının tərkibi.....</i>	<i>19</i>
2.3. <i>Tütün məmulatının tərkibinin açıqlanması.....</i>	<i>20</i>
2.4. <i>Tütün məmulatının qablaşdırılması və markalanması.....</i>	<i>23</i>
2.5. <i>Tütün sənayesinə dair informasiyanın əlçatanlığı və ictimai iştirakçılıq</i>	<i>30</i>
2.6. <i>Reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq.....</i>	<i>36</i>
3. Tütündən asılılıq və tütündən istifadənin dayandırılması.....	41
4. Tütün təchizatının azaldılması ilə bağlı tədbirlər.....	42
4.1. <i>Tütün məmulatının qeyri-qanuni ticarəti.....</i>	<i>42</i>
4.2. <i>Yetkinlik yaşına çatmayanlara və onlar tərəfindən satış.....</i>	<i>48</i>
4.3. <i>Alternativ növlərin dəstəklənməsi və ətraf mühitin qorunması.....</i>	<i>51</i>
5. Məsuliyyətlə bağlı məsələlər.....	53
6. Dövlətlərin Konvensiya üzrə ümumi öhdəlikləri.....	60
6.1. <i>Tütün sənayesinin inkişafını stimullaşdırmamaq.....</i>	<i>62</i>
6.2. <i>Preferensial rejimin tətbiq olunmaması.....</i>	<i>63</i>
6.3. <i>Korporativ sosial məsuliyyət.....</i>	<i>63</i>
6.4. <i>Maraqların münaqişəsinə yol verilməməsi.....</i>	<i>64</i>
6.5. <i>Milli koordinasiya mexanizmi.....</i>	<i>64</i>
7. Elmi-texniki əməkdaşlıq və məlumatın çatdırılması.....	65
Xülasə (azərbaycan, ingilis və rus dillərində).....	71
İstifadə olunmuş sənədlərin siyahısı.....	77

Ön söz

Tütün vaxtından əvvəl ölüm, xəstəlik və əlillik hallarının qarşısı alınma bilən əsas səbəbidir. Tütünçəkmə ürək xəstəlikləri və insult, ağciyər xərçəngi və xroniki obstruktiv ağciyər xəstəliyi kimi əsas qeyri-infeksiyon xəstəliklər yaradır. Bu gün tütün dünyada böyüklər arasında on nəfərdən birinin ölümünə səbəb olur və səkkiz aparıcı ölüm səbəbinin altısı üçün risk amilidir. Hər il 6 milyonadək insan tütün tüstüsünün təsiri nəticəsində yaranan xəstəliklərdən ölür, onlardan 600 min nəfər ətrafa yayılan ikincili tüstü ilə nəfəs alan tütünçəkməyən insandır. XX əsrdə tütünlə bağlı səbəblərdən 100 milyon insan dünyasını dəyişdi. Təcili tədbirlər görülməzsə, bu əsrin sonunadək tütün 1 milyarddan çox insanı məhv edə bilər.

Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyası bəşəriyyətin tütün məmulatlarının istehsalını, satışını və istifadəsini tənzimləyən ilk beynəlxalq razılaşmasıdır. O, Ümumdünya Səhiyyə Assambleyası tərəfindən 21 may 2003-cü il tarixdə qəbul edildi və 27 fevral 2005-ci il tarixdə qüvvəyə mindi. Həmin dövrdən başlayaraq Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının tarixində ən geniş tanınmış sazişlərdən biri oldu. 2014-cü ilin 4 dekabr tarixinə olan vəziyyətə görə onun 180 Tərəfi vardır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları 20 sentyabr 2005-ci il tarixdə Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasına qoşulmaq barəsində Azərbaycan Respublikasının Qanununu imzalamışdır.

Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyası tütün epidemiyasına qarşı qlobal mübarizədə ilk addım oldu. Çərçivə Konvensiyasının Tərəfləri tütün epidemiyasına qarşı mübarizəyə qoşularaq öz əhalisinin sağlamlığının qorunmasını öhdələrinə götürmüşlər. Bu müqavilə tütün məhsullarına olan təklif və eləcə də tələblərin azaldılması modelini ölkələrə təklif edir. Burada tütün epidemiyasının qarşısını ala biləcək ən effektiv yanaşmalar əks olunub ki, bunlardan tütündən istifadənin monitorinqi, insanların tütün tüstüsündən qorunması, tütündən imtina olunması məqsədilə tədbirlər, tütünlə bağlı təhlükələr barədə xəbərdarlıqlar, tütün məmulatlarının reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna qadağaların qoyulması, tütün məmulatlarına qoyulan vergilərin artırılması və tütün məmulatlarının qablaşdırılması məsələlərini vurğulamaq olar. Beləliklə, Çərçivə Konvensiyası tütünə qarşı mübarizə üzrə ən əhəmiyyətli və səmərəli tədbirlər kompleksidir.

Eyni zamanda Çərçivə Konvensiyasının hər bir maddəsinin səmərəli işləməsi üçün ölkənin müvafiq tələblərə cavab verən tütünlə mübarizə üzrə qanunvericilik bazası, cəmiyyətin tütünlə mübarizədə həmrəy olması vacibdir. Bütün tütünlə mübarizə tədbirləri çoxsektorlu yanaşma və siyasi iradə tələb edir.

Azərbaycanda tütünlə mübarizə sahəsində bir çox işlər görülüb, lakin hələ də bəzi çatışmazlıqların aradan qaldırılması və bu sahədə qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Bu baxımdan Azərbaycan qanunvericiliyinin Çərçivə Konvensiyasına uyğunluğunun müqayisəli təhlili xüsusi diqqət cəlb edir. Hazırkı təhlilin məqsəd və vəzifələri tütünlə mübarizə sahəsində Azərbaycan qanunvericiliyinin Çərçivə Konvensiyasına uyğunluğunun araşdırılması, çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün məqsədyönlü rəy və tövsiyələrin hazırlanması və yekun nəticələrin ilk növbədə Azərbaycanda tütünlə mübarizə sahəsində çalışan təşkilat və şəxslərə çatdırılmasıdır.

Təhlil Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər üçün Strateji Planı üzrə Fəaliyyət Planına əsasən qeyri-infeksiyon xəstəliklərinin tütünçəkmə risk amilinin qarşısının alınması və nəzarəti tədbirlərinin həyata keçirilməsinin gücləndirilməsi çərçivəsində Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi tərəfindən təşkil olunmuşdur və Azərbaycan Respublikasının Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasına qoşulmasının 10 illik ildönümünə həsr edilir.

Təhlilin nəticələri Azərbaycanda qanunvericiliyin formalaşması və tütünə qarşı nəzarət və mübarizə işinin təşkili ilə məşğul olan qərar qəbul edən şəxslər, millət vəkilləri, siyasətçilər, aidiyyəti dövlət və ictimai təşkilatlar və fəallar, ictimai səhiyyə mütəxəssisləri, digər təşkilat və fərdlərin fəaliyyətlərində nəzərə alın bilər. Aparılmış təhlilin başlıca məqsədi ÜST tərəfindən epidemiyaya elan edilmiş və müasir dövrdə əhalinin sağlamlığının qorunması sahəsində təhlükəli problemə çevrilmiş tütünə qarşı mübarizədə hökumət, qeyri-hökumət və beynəlxalq təşkilatların, ayrı-ayrı vətəndaşların, bütövlükdə Azərbaycan cəmiyyətinin səylərinin birləşdirilməsinə və bu istiqamətdə siyasi və ictimai dəstəyin təşkil olunmasına nail olmaqdır.

Tütün epidemiyası təhlükəsi hələ də mövcuddur. Lakin bu epidemiyayı geri döndərmək mümkündür. Bunun üçün Çərçivə Konvensiyasına qoşulan hər bir ölkələrin öhdəlikləri tam həyata keçirilməlidir.

Ceyhun Məmmədov

Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin
İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzinin direktoru

Giriş

Tütündən istifadənin geniş yayılmış asılılığa çevrilərək hər il milyonlarla insanın həyatını əlindən alan və sağlamlığına zərər vuran qlobal epidemiya səviyyəsinə çatdığı bir dövrdə tütünə qarşı mübarizə beynəlxalq ictimaiyyətin qarşısında duran vacib vəzifələrdən biridir. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (daha sonra ÜST) tərəfindən qəbul edilmiş Tütünə qarşı mübarizə haqqında Çərçivə Konvensiyası (daha sonra Çərçivə Konvensiyası və ya Konvensiya) bu istiqamətdə atılmış ən vacib addımlardan biridir. Çərçivə Konvensiyası tütünlə mübarizə sahəsində qəbul edilmiş ilk beynəlxalq müqavilədir və dövlətlər üçün tütünə tələbatın və tütün təchizatının azaldılmasına yönəldilmiş məcburi hüquqi öhdəliklər müəyyənləşdirir. Bu Konvensiyaya Tərəf olaraq dövlətlər tütünsüz bir dünyaya nail olmaq yoluna qədəm qoyurlar ki, bu da milyonlarla insanın sağlamlığının qorunması baxımından çox əhəmiyyətlidir. Çərçivə Konvensiyası Tərəflər üçün elə öhdəliklər müəyyən edir ki, onları həyata keçirməklə dövlətlər yalnız tütündən istifadə etməyən şəxslərin həyat və sağlamlığını qorumur, həm də tütün istehlakçılarını tütündən istifadəni azaltmağa və ondan imtina etməyə sövq edir.

Dövlətlərə həmin öhdəlikləri yerinə yetirməkdə kömək etmək məqsədi ilə ÜST 2008-ci ildə aşağıdakı 6 əsas strategiyani müəyyən edən MPOWER¹ paketini hazırlamışdır:

- Tütündən istifadənin və onun qarşısının alınmasının monitorinqi;
- İnsanları tütün tütüsündən qorumaq;
- Tütünçəkmədən imtina etmək üçün yardım təklifi;
- Tütünün törətdiyi təhlükələrə dair xəbərdarlıq;
- Tütünün reklamının, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğunun qadağan olunması;
- Tütünə tətbiq olunan verginin artırılması.

Eləcə də Çərçivə Konvensiyasının 23-cü maddəsi əsasında təsis edilmiş Tərəflərin Konfransı² öz sessiyalarında Çərçivə Konvensiyasının ayrı-ayrı maddələrinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərini (daha sonra Rəhbər Prinsiplər) qəbul etmişdir ki, həmin prinsiplər Çərçivə Konvensiyasının ayrı-ayrı maddələrinə aydınlıq gətirir və onların dövlətlər tərəfindən düzgün həyata keçirilməsinə şərait yaradır.

¹ Paket müəyyən edilmiş altı strategiyani ingiliscə başlıq hərflərini birləşdirərək MPOWER adlandırılmışdır: **M**onitor tobacco use and prevention policies; **P**rotect people from tobacco smoke; **O**ffer help to quit tobacco use; **W**arn about the dangers of tobacco; **E**nforce bans on tobacco advertising, promotion and sponsorship; and **R**aise taxes on tobacco.

² Tərəflərin Konfransı Konvensiyaniin rəhbər orqanıdır; Konvensiyaniin həyata keçirilməsinin gedişini müntəzəm olaraq nəzərdən keçirir və onun səmərəli tətbiq edilməsinə yardım üçün lazım olan qərarları qəbul edir.

Azərbaycan Respublikası 20 sentyabr 2005-ci il tarixli Qanunu³ ilə ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasına qoşulmuş və 1 noyabr 2005-ci il tarixində Konvensiyanı ratifikasiya etmişdir. Əhəmiyyətlidir ki, “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında ölkədə qeyri-infeksiyon xəstəliklərin qarşısının alınmasına və nəzarətinə xüsusi yer ayrılıb. Həmin sənəddə qeyri-infeksiyon xəstəliklərin yüksək risk faktorlarından biri olan tütünə qarşı mübarizə məsələləri çox geniş əhatə olunub. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər üçün Strateji Planı üzrə Fəaliyyət Planının⁴ 4.2-ci bəndində, tütüncəkmə qeyri-infeksiyon xəstəliklərin risk amilləri içərisində xüsusi qeyd olunaraq, həmin amillərə qarşı əhali arasında sübutlu və səmərəli tədbirlərin həyata keçirilməsinin gücləndirilməsi nəzərdə tutulur.

Təqdim olunan tədqiqat Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinin ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasının müddəalarına uyğunluğunu araşdırır. Onu da qeyd edək ki, tədqiqatda müqayisəli təhlil aparılarkən Çərçivə Konvensiyası ilə yanaşı MPOWER paketi və Rəhbər Prinsiplər də nəzərə alınır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında⁵ (daha sonra Konstitusiya) yaşamaq hüququ (maddə 27), sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ (maddə 39), sağlamlığın qorunması hüququ (maddə 41) kimi əsas insan hüquqları öz əksini tapır. Eləcə də Konstitusiyanın 148-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Əhəmiyyətlidir ki, Konstitusiyaya əsasən, Azərbaycan Respublikasının daxili qanunvericiliyi ilə (Konstitusiya və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) onun tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yarandıqda, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq olunur.⁶ Beləliklə, Konstitusiya ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasını Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi olaraq qəbul edir və Konstitusiya və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla daxili qanunvericiliklə Çərçivə Konvensiyası arasında ziddiyyət yarandıqda Çərçivə Konvensiyasının tətbiq olunacağını təsbit edir. Eləcə də “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda⁷ (daha sonra, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun) göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrdə tütün və tütün məmulatına dair münasibətlərin tənzimlənməsi və keyfiyyətinin idarə edilməsi

³ “Tütünə qarşı mübarizə haqqında” ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasına qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu, №989-İİQ, 20 sentyabr 2005-ci il. Qanun 16 oktyabr 2005-ci il tarixində “Azərbaycan” qəzetində dərc edilmişdir.

⁴ Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 24.04.2014-cü il tarixli 30 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmişdir.

⁵ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 12 noyabr 1995.

⁶ Maddə 151, Konstitusiya.

⁷ “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu 8 iyun 2001-ci ildə qəbul edilmişdir, №138-IIQ.

barədə müəyyən edilmiş qaydalar bu Qanunda nəzərdə tutulmuş qaydalardan fərqlənərsə, beynəlxalq müqavilələrin qaydaları tətbiq olunur⁸.

Tədqiqat işində Çərçivə Konvensiyasının Tərəflərdən daxili qanunvericilikdə konkret müddəaları əks etdirməsini tələb edən maddələrinə Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinin uyğun (tam və ya qismən) gəlib-gəlməməsi Rəhbər Prinsiplər (eləcə də onların layihələri⁹) də nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilir və izah olunur. Yəni təhlil Çərçivə Konvensiyasının bilavasitə qanunvericilikdə təsbit edilməli olan öhdəliklər müəyyən edən maddələri əsasında aparılır. Həmin maddələr aşağıdakı mövzuları əhatə edir:

- Tütünə tələbatın azaldılması üçün qiymət və vergi tədbirləri (maddə 6)
- Tütünə tələbatın azaldılması üçün qeyri-qiymət tədbirləri (maddə 7)
 - Tütün tütüsünün təsirindən qorunma (maddə 8)
 - Tütün məmulatının tərkibinin nizamlanması (maddə 9)
 - Tütün məmulatının tərkibinin açıqlanması işinin nizamlanması (maddə 10)
 - Tütün məmulatının qablaşdırılması və markalanması (maddə 11)
 - Maarifləndirmə, informasiyanın ötürülməsi, əhəlinin hazırlanması və məlumatlandırılması (maddə 12)
 - Tütün məmulatının reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu (maddə 13)
- Tütün məmulatının qeyri-qanuni ticarəti (maddə 15)
- Yetkinlik yaşına çatmayanlara və onlar tərəfindən satış (maddə 16)
- Məsuliyyət (maddə 19)

Eləcə də Çərçivə Konvensiyasının tütünə qarşı mübarizə sahəsində dövlətlər üçün ümumi öhdəliklər müəyyənləşdirən, konkret proqramların, planların və strategiyaların qəbul edilməsini nəzərdə tutan aşağıdakı maddələri də nəzərdən keçirilir:

- Ümumi öhdəliklər (maddə 5)
- Tütündən asılılıq və tütündən istifadənin dayandırılması ilə bağlı tələbatın azaldılması tədbirləri (maddə 14)
- İqtisadi cəhətdən həyat qabiliyyətli fəaliyyətin alternativ növlərinin dəstəklənməsi (maddə 17)
- Ətraf mühitin və insan sağlamlığının qorunması (maddə 18)
- Elmi tədqiqatlar, epidemioloji nəzarət və məlumat mübadiləsi (maddə 20)
- Hesabat verilməsi və məlumat mübadiləsi (maddə 21)
- Elmi-texniki və hüquqi sahələrdə əməkdaşlıq və müvafiq təcrübənin təqdim edilməsi (maddə 22)

⁸ Maddə 2.2, "Tütün və tütün məmulatı haqqında" Qanun.

⁹ ÜST tərəfindən Çərçivə Konvensiyasının bəzi maddələrinə dair Rəhbər Prinsiplərin layihələri hazır olsa da, hələ qəbul olunmamışdır.

Qeyd edək ki, Çərçivə Konvensiyasının bütün maddələri bir-biri ilə sıx qarşılıqlı əlaqədədir və bir-birini tamamlayır. Maddələrdən birinin həyata keçirilməsi öz növbəsində digərinin də tətbiqi üçün şərait yaradır, eləcə də bir maddənin düzgün həyata keçirilməməsi digərlərinin də tətbiqini əngəlləyir.

Təqdim olunan tədqiqat işi Çərçivə Konvensiyasının hüquqi öhdəliklərlə bağlı əhatə etdiyi mövzuları əks etdirən 7 bölmədən ibarətdir. Bəzi bölmələrin mövzusu çox geniş və hərtərəfli olduğu üçün altbölmələrə bölünmüşdür. Hər bölmənin və altbölmənin əvvəlində Konvensiyanın həmin mövzuya dair maddəsi və Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik sənədinin konkret maddəsi və ya maddələri təqdim olunur. Daxili qanunvericilikdən olan hər maddənin yanında onun Konvensiyanın müvafiq maddəsinə uyğun gəlib-gəlməməsi (*uyğun gəlir; qismən uyğun gəlir; uyğun gəlmir*) göstərilir və şərh hissədə müqayisəli təhlil əsasında bu qənaətin izahı verilir. Hər bölmənin və altbölmənin sonunda Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinin Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə tam uyğunluğunun təmin edilməsi üçün konkret tövsiyələr təqdim olunur. Tədqiqat işi aparılarkən Azərbaycan Respublikasının tütün və tütün məmulatı üzrə məsələlərin tənzimlənməsini həyata keçirən bütün müvafiq qanunvericiliyi (Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və s.) nəzərə alınmışdır¹⁰.

1. Tütünə tələbatın azaldılması ilə bağlı qiymət tədbirləri

Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasının tütünə tələbatın azaldılması istiqamətində əsas müddəaları 6-14-cü maddələrdə öz əksini tapmışdır. Çərçivə Konvensiyası bu istiqamətdə tədbirləri qiymət və vergi tədbirləri və qeyri-qiymət tədbirləri olaraq fərqləndirir. Qiymət və vergi tədbirləri dedikdə tütün məmulatlarının vergitutma dərəcələrinin və qiymətinin artırılması vasitəsi ilə ondan istifadənin azaldılması nəzərdə tutulur. Qeyri-qiymət tədbirləri dedikdə isə tütün məmulatlarından istifadənin azaldılmasına tütün məmulatının xüsusi tələblərə uyğun şəkildə qablaşdırılması və markalanması, onun reklamının qadağan olunması və s. kimi vasitələrlə nail olunması nəzərdə tutulur.

¹⁰ Bax aşağıda: İstifadə olunmuş sənədlərin siyahısı.

1.1. Qiymət və vergi tədbirləri

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 6. Tütüinə tələbatın azaldılması üçün qiymət və vergi tədbirləri

1. Tərəflər təsdiq edirlər ki, qiymət və vergi tədbirləri əhalinin müxtəlif qrupları, xüsusən də gənclər tərəfindən tütünüün istifadəsinin azaldılması yolunda effektiv və mühüm vasitədir.

2. Tərəflərin vergitutma siyasətini müəyyənləşdirmək və təyin etmək sahəsində suveren hüququna xələl gətirmədən Tərəflərdən hər biri tütüinə qarşı mübarizə ilə bağlı özünün milli səhiyyə məqsədlərini nəzərə almalı və müvafiq hallarda aşağıdakıları əhatə edə biləcək tədbirləri tətbiq etməli və ya qüvvədə saxlamalıdır:

(a) səhiyyə sahəsində tütündən istifadənin azaldılmasına istiqamətlənmiş məqsədlərə nail olunmasına kömək etmək üçün vergi siyasətinin və məqsədəuyğun olduqda, qiymət

siyasətinin həyata keçirilməsi; və

(b) beynəlxalq səfərlər edən şəxslərə vergidən və rüsumdan azad tütün məmulatı satışının və/və ya onlar tərəfindən gətirilməsinin qadağan olunması və ya məhdudlaşdırılması.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi

Maddə 190. Aksizli malların siyahısı və vergi dərəcələri

190.1. Aşağıdakı mallar aksizli mallara aid edilir:

... Tütün məmulatları; ...

190.3. Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan ... tütün məmulatlarına aşağıdakı aksiz dərəcələri tətbiq edilir:

...

190.3.7. siqarlar, ucları kəsilən siqarlar və siqarilla (nazik siqarlar) - 1000 ədədinə 10,0 manat;

190.3.8. tütündən hazırlanan siqaretlər və onun əvəzediciləri - 1000 ədədinə 4,0 manat - **(bu maddə aksiz vergisinin tətbiqi tələbi baxımından qismən uyğun gəlir; vergilərin bütün tütün məmulatları üçün eyni olması tələbi baxımından isə uyğun gəlmir).**

Maddə 194 Aksizli mallar üzərində vergi nəzarəti

194.1. Aksiz tutulan mallara, o cümlədən idxal mallarına aksiz markalarının tətbiqi qaydaları müvafiq icra orqanı tərəfindən müəyyən edilir. Belə aksizli malları markasız idxal etmək, saxlamaq (şəxsi məqsədlər üçün istisna olmaqla) və ya satmaq qadağandır və qanunvericilikdə müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur - **(uyğun gəlir).**

Maddə 188. Azadolmalar

188.1. Aşağıdakılar aksizdən azad edilir:

188.1.1. fiziki şəxsin fərdi istehlakı üçün ... 600 ədəd siqaretin idxalı ... - (qismən uyğun gəlir).

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Maddə14. Tütünün və tütün məmulatının idxalı və ixracı

14.1. Xarici dövlətlərdən Azərbaycan Respublikasına dövlət reyestrində qeydiyyatda alınmış, müəyyən edilmiş qaydada verilmiş uyğunluq sertifikatı və ya onun tanınması barədə şəhadətnaməsi olan və bu Qanunla müəyyənləşdirilən keyfiyyət tələblərinə cavab verən tütün və tütün məmulatı idxal oluna bilər. ...

14.4. Tütünün və tütün məmulatının ixracı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq həyata keçirilir - (uyğun gəlir).

Maddə 15. Tütünün və tütün məmulatının ticarəti

15.1. Azərbaycan Respublikasında keyfiyyət göstəriciləri normativ sənədlərin tələblərinə və gigiyenik normativlərə cavab verən, müvafiq sertifikatları olan tütün və tütün məmulatı ticarət dövriyyəsinə daxil edilə bilər - (uyğun gəlir).

Şərh:

Çərçivə Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində tütünə tələbatın azaldılması istiqamətində qiymət və vergi tədbirlərinin vacib və səmərəli vasitə olması xüsusi vurğulanır. Həmin maddənin 2-ci bəndində vergitutma siyasətinin müəyyənləşdirilməsi və təyin olunması istiqamətində hər bir dövlətin suveren hüquqa malik olması qeyd olunur. Çərçivə Konvensiyası Tərəflərin üzərinə onların suveren hüququna xələl gətirmədən vergitutma siyasətini müəyyənləşdirərkən tütünlə mübarizə məqsədlərini nəzərə almaq öhdəlik qoyur. Çərçivə Konvensiyasının 6-cı maddəsi və 6-cı maddənin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərinin layihəsi¹¹ həmin öhdəliyi reallaşdırma bilmək üçün dövlətlərin aşağıdakı bir sıra tədbirləri həyata keçirməli olmasını müəyyənləşdirir:

- Müvafiq vergi və qiymət siyasətinin həyata keçirilməsi;
- Vergilərin bütün tütün məmulatları üçün eyni olması;
- Tütün məhsullarının istehsalı üçün lisenziya verilməsi;
- Tütün məmulatlarının fiskal markalanması;
- Vergidən və rüsumdan azad tütün məmulatı satışının və onun ölkəyə gətirilməsinin qadağan olunması və ya məhdudlaşdırılması.

¹¹ Draft Guidelines for implementation of Article 6 of the WHO FCTC. FCTC/COP/6/7, 27 March 2014.

Müvafiq vergi və qiymət siyasətinin həyata keçirilməsi

Tütün məmulatlarının qiymətinin bahalaşdırılması dövlət tərəfindən tütündən istifadənin azaldılmasına təsir göstərə biləcək ən səmərəli müdaxilədir. Öz növbəsində vergi tütün məmulatlarının qiymətinə təsir etmək baxımından dövlətin əlində olan ən güclü vasitədir. Yüksək tütün vergiləri gənc və yeniyetmələri tütündən uzaq tutmağa imkan verir, eləcə də əhalinin az təminatlı təbəqəsinin tütündən istifadəsini azaldır. Çərçivə Konvensiyasının 6-cı maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərinin layihəsi tütün məmulatlarına aksiz vergisinin¹² tətbiq olunmasını dəstəkləyir və aksiz vergisini tütün məmulatlarının satış qiymətlərinin artmasına təsir edəcək ən əsas vasitə olaraq göstərir. Həqiqətən də aksiz vergisi dövlətin öz ərazisində tütün məmulatlarının satış qiymətinin yüksəldilməsinə təsir edə bilmək üçün sahib olduğu ən səmərəli üsuldur. Rəhbər Prinsiplərin layihəsində də qeyd olunduğu kimi tətbiq oluna biləcək digər vergilər tütün məmulatlarının satış qiymətinin artmasına təsir etsə də, məsələn, gəlir üzərində qoyulan vergi tütündən başqa digər mallara və xidmətlərə də tətbiq olunduğuna görə, onların satış qiyməti ilə müqayisədə tütün məmulatının satış qiymətinə heç bir təsir göstərmir. Bu baxımdan aksiz vergisi tütün məmulatlarına tətbiq olunacaq ən yararlı vergi növü hesab olunur ki, aksiz vergisi spesifik olaraq tütün məmulatlarına qarşı yönəldilərək tütün məmulatlarının satış qiymətinin nəzərə çarpacaq dərəcədə artmasına təsir göstərir.

Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə gətirilən və bu ərazidən aparılan mallara aksizlərin tətbiqi Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinə¹³ (daha sonra Gömrük Məcəlləsi) və Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə¹⁴ (daha sonra Vergi Məcəlləsi) uyğun həyata keçirilir. Öz növbəsində tütündən tutulan vergi dövlət büdcəsinin əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir¹⁵. Azərbaycan Respublikasında gömrük orqanları tərəfindən alınan gömrük rüsumlarından, əlavə dəyər vergisindən və aksizlərdən əldə edilən vəsait dövlət büdcəsinə köçürülür¹⁶.

Vergi Məcəlləsinə əsasən aksiz – aksizli malların satış qiymətinə daxil edilən vergidir.¹⁷ Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal edilən, yaxud idxal olunan aksizli mallardan vergi tutulur.¹⁸ Vergi Məcəlləsinin 190.1-ci maddəsi tütün məmulatlarını aksizli mallar siyahısına daxil edir.¹⁹

¹² Aksiz dolayı vergi olub, aksizli malların satış qiymətinə daxil edilir. Çoxmərhələli ƏDV-dən fərqli olaraq, aksiz aksizli malın istehsalçısı və ya aksizli malı respublikaya idxal edən şəxs tərəfindən büdcəyə bir dəfə ödənilir və faktiki olaraq aksiz istehlakçısının üzərinə düşür. Daha ətraflı bax: Vəliyev D.Ə., Balakışiyeva Y.N., Rəbibəyli İ.R., İmanov E.E., Qarabalov E.M. Vergi Hüququ. Bakı, 2003, səh. 285.

¹³ Azərbaycan Respublikasında Gömrük Məcəlləsinin təsdiq olunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. № 164-IVQ, 24 iyun 2011-ci il.

¹⁴ 11 iyul 2000-ci il tarixli 905-IQ nömrəli “Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təsdiq edilmişdir.

¹⁵ Draft Guidelines for implementation of Article 6 of the WHO FCTC. FCTC/COP/6/7, 27 March 2014, page 2.

¹⁶ Maddə 396, Gömrük Məcəlləsi.

¹⁷ Maddə 182.1, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi.

¹⁸ Maddə 182.2, yenə orada.

¹⁹ Maddə 190.1, yenə orada.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu²⁰ 10 yanvar 2015-ci il tarixində qüvvəyə minənə qədər Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan bütün növ tütün məmulatlarına tətbiq edilən aksiz dərəcəsi 12,5 faiz idi. Qeyd edək ki, ÜST-nin Tütündən Vergitutma haqqında Texniki Bələdçisi bütün məmulatları üzərində aksiz vergisinin bütün məmulatlarının pərakəndə qiymətinin ən azı 70 faizi qədər olmasını tövsiyə edir.²¹ Vergi Məcəlləsinə 30 dekabr 2014-cü il dəyişikliyi nəzərdə tutur ki, *siqarlar, ucları kəsilən siqarlar və siqarilla (nazik siqarlar) üçün - 1000 ədədinə 10,0 manat; tütündən hazırlanan siqaretlər və onun əvəzediciləri üçün - 1000 ədədinə 4,0 manat* aksiz dərəcəsi tətbiq olunur. Vergi Məcəlləsində daha əvvəl nəzərdə tutulan 12,5 faiz aksiz dərəcəsi ilə müqayisədə yeni tətbiq olunan dərəcələr bütün məmulatlarının qiymətinin daha da artmasına təsir etsə də yeni aksiz dərəcələri də Texniki Bələdçinin tövsiyəsini tam əks etdirmir. Bu baxımdan hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikasının bütün məmulatlarına aksiz vergisinin tətbiq edilməsinə dair müddəaları Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə *qismən uyğun gəlir (Eləcə də aşağıda bax: “Vergilərin bütün tütün məmulatları üçün eyni olması”)*.

Azərbaycan Respublikasının ərazisinə gətirilən siqarlar, ucları kəsilən siqarlar, siqarilla (nazik siqarlar) və tütündən hazırlanan siqaretlər və onun əvəzediciləri üçün 1000 ədədə (50 qutu) 1,8 ABŞ dolları aksiz dərəcəsi müəyyən edilmişdir.²² Burada əsas məqsəd aksizli malın gömrük dəyərindən asılı olmayaraq malın miqdarına müvafiq olaraq vergiyə cəlb olunmasıdır. Hesab edirik ki, Çərçivə Konvensiyasına uyğunluğun tam təmin edilməsi üçün bu aksiz dərəcəsinin daha da artırılması məqsədmüvafiqdir.

Onu da qeyd edək ki, sənayedə emal olunmuş digər tütün və tütünün sənaye əvəzediciləri; "homogenləşdirilmiş" və ya "bərpa edilmiş" tütün; tütün ekstraktları və essensiyalarının idxal rüsumu 1 kq üçün 1 ABŞ dollarıdır, tütün xammalı və tütün tullantıları üçün isə rüsum gömrük dəyərinin 15%-ni təşkil edir.²³ Vergi tutulan əməliyyat vaxtı - Azərbaycan Respublikası ərazisində istehsal olunan mallar üçün malların istehsal binasının hüdudlarından kənara buraxıldığı vaxt, malların idxalı üçün isə aksizli malların gömrük xidmətinin nəzarətindən çıxdığı vaxt hesab olunur.²⁴ Azərbaycan Respublikasında aksizli mallar idxal

²⁰ Maddə 190.3.7., Vergi Məcəlləsi.

²¹ WHO Technical Manual on Tobacco Tax Administration. WHO, 2010, P. 53.

http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241563994_eng.pdf?ua=1

²² Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci il 15 noyabr tarixli, 209 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının ərazisinə gətirilən aksizli malların aksiz dərəcələri. Vergi Məcəlləsinin 190.2-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasına idxal edilən aksizli mallara aksizlərin dərəcələri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı (Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti) tərəfindən müəyyən edilir.

²³ “Azərbaycan Respublikasında ixrac-idxal əməliyyatları üzrə gömrük rüsumlarının dərəcələri, gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə alınan yığımların miqdarı haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il 12 aprel tarixli 80 nömrəli qərarı.

²⁴ Maddə 186, Vergi Məcəlləsi.

edildikdə aksiz gömrük orqanları tərəfindən gömrük rüsumlarının tutulduğu qaydada tutulur.²⁵

Vergilərin bütün tütün məmulatları üçün eyni olması

Çərçivə Konvensiyasının 6-cı maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərinin layihəsi vergilərin bütün tütün məmulatları üçün eyni olmasını tövsiyə edir. Qeyd etmək maraqlıdır ki, Tütün məmulatlarının aksiz dərəcələrinin dəyişdirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 9 iyun 1998-ci il tarixli qərarı ilə müxtəlif dərəcəli siqaretlər üçün müxtəlif aksiz dərəcələrinin tətbiq olunmasını aradan qaldırılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə 30 dekabr 2014-cü il dəyişikliyi ilə siqarlar, ucları kəsilən siqarlar və siqarilla (nazik siqarlar); və tütündən hazırlanan siqaretlər və onun əvəzediciləri üçün fərqli aksiz dərəcələrinin nəzərdə tutulması²⁶ Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə uyğun gəlmir. Siqaretlərin dərəcələrinə görə fərqli aksiz tətbiq olunması aşağı keyfiyyətli siqaretlərin daha ucuz olmasına və bununla da həssas qruplar üçün onların daha əlçatan olmasına şərait yaradır. Rəhbər Prinsiplərin layihəsinə əsasən vergi sistemləri elə qurulmalıdır ki, tütün məmulatlarından istifadə edənlərin qiymətdən asılı olaraq eyni kateqoriyadan daha ucuz məmulatlardan istifadəyə keçməsinə stimullaşdırmağı minimuma endirsinlər.²⁷ Məhz bu baxımdan Vergi Məcəlləsinin 190.3.7 və 190.3.8-ci maddələri Çərçivə Konvensiyasının vergilərin bütün tütün məmulatları üçün eyni olması tələbinə **uyğun gəlmir**.

Tütün məhsullarının istehsalı üçün lisenziya verilməsi

Çərçivə Konvensiyasının 6-cı maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərinin layihəsində tütünə vergi tətbiqinin səmərəli həyata keçirilməsi və tütün məmulatlarının qanunsuz satışının aradan qaldırılması üçün lisenziya verilməsi sisteminin tətbiqinin əhəmiyyəti qeyd olunur.²⁸ “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun yuxarıda qeyd olunmuş 14 və 15-ci maddələri, eləcə də Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1997-ci il 22 mart tarixli 24 nömrəli qərarı ilə təsdiq olunmuş Azərbaycan Respublikası ərazisində bütün növ etil (yeyinti) spirtinin istehsalı, saxlanması, alkoqollu içkilərin və tütün məmulatının istehsalı üçün lisenziya verilməsi Qaydaları bu tələbə **uyğun gəlir**.

Tütün məmulatlarının fiskal markalanması

Çərçivə Konvensiyasının 6-cı maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərinin layihəsində tütün məmulatlarının fiskal markalanması vergi qanunlarının təmin olunmasının möhkəmləndirilməsinin və tütün məmulatlarının qanunsuz ticarətinə nəzarətin həyata keçirilməsinin uyğun vasitəsi kimi qeyd olunur. Azərbaycan Respublikasında tütün

²⁵ Maddə 191.3, Vergi Məcəlləsi.

²⁶ Bax yuxarıda: Maddə 190.3.7 və 190.3.8, Vergi Məcəlləsi.

²⁷ Draft Guidelines for implementation of Article 6 of the WHO FCTC. FCTC/COP/6/7, 27 March 2014, page 1.

²⁸ Səh. 12, yenə orada.

məmulatlarını markasız idxal etmək, saxlamaq (şəxsi məqsədlər istisna olmaqla) və ya satmaq qadağandır və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur.²⁹ Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 8 yanvar 2001-ci il tarixli 10 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş Aksiz tutulan mallara, o cümlədən idxal mallarına aksiz markalarının tətbiqi Qaydalarına (daha sonra Aksiz markalarının tətbiqi Qaydaları) əsasən tütün məmulatları aksiz markaları ilə markalanmalıdır.³⁰ Aksiz markalarının üzərində Azərbaycan Respublikasının simvolları, seriya, sıra nömrəsi, təyinatı ("daxili istehsal", "idxal" və yaxud "müsadirə") və növü ("tütün məmulatı") göstərilməlidir.³¹ Eyni seriyaya malik olan aksiz markalarının sıra nömrələri təkrarlanmamalı, "daxili istehsal", "idxal" və "müsadirə" üçün nəzərdə tutulmuş aksiz markalarının rəngləri bir-birindən fərqlənməlidir.³² Tütün məmulatlarına - "tütün məmulatı" aksiz markası tətbiq olunur.³³ Aksiz markaları markalanmalı malların şəffaf selofan örtüyünün (istehsalda nəzərdə tutulubsa) altında (müvafiq dövlət orqanları tərəfindən müsadirə olunmuş markalanmalı mallar istisna olmaqla) yapışdırılır. Məhsul istifadə üçün açıldıqda, həmin markalar təkrar istifadə üçün yararsız hala düşməlidir.³⁴ Tütün məmulatının qutusu bərk olduqda, aksiz markası onun arxa tərəfinə yapışdırılmalı və qapağın bir hissəsini yan tərəfindən əhatə etməlidir. Tütün məmulatının qutusu yumşaq olduqda, aksiz markası onun üst tərəfinin mərkəz hissəsinə və hər iki tərəfin hissələrinə yapışdırılmalıdır.³⁵ Tütünün və tütün məmulatının satışı tütün məmulatı aksiz markası ilə markalanmadıqda qadağan olunur.³⁶ Eləcə də, tütün məmulatı aksiz markası ilə markalanmadıqda onun hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən idxalına yol verilmir.³⁷ Aksiz markalarını digər şəxslərə ötürən, qanunsuz əldə edən və onları istifadə edən, saxtalaşdıran, saxta aksiz markalarını istifadə edən və bu Qaydalara riayət etməyən şəxslər Azərbaycan Respublikasının mövcud qanunvericiliyinə uyğun olaraq məsuliyyət daşıyırlar.³⁸ İdxalçılara aksiz markaları, onların fəaliyyət göstərdikləri ərazilərdə yerləşən gömrük orqanları tərəfindən satılır³⁹. Hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi tütün məmulatlarının markalanması ilə bağlı Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə *uyğun gəlir*.

²⁹ Maddə 194.1, Vergi Məcəlləsi.

³⁰ Bənd 2.1.4, Aksiz markalarının tətbiqi Qaydaları.

³¹ Bənd 3.1, yenə orada.

³² Bənd 3.2, yenə orada.

³³ Bənd 4.2.4, yenə orada.

³⁴ Bənd 4.7, yenə orada.

³⁵ Bənd 4.10, yenə orada.

³⁶ Maddə 15.3.2, "Tütün və tütün məmulatı haqqında" Qanun.

³⁷ Maddə 14.3, yenə orada.

³⁸ Bənd 5.2, Aksiz markalarının tətbiqi Qaydaları.

³⁹ Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1997-ci il 22 mart tarixli, 24 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası ərazisinə idxal olunan alkoqollu içkilərə, etil (yeyinti) spirtinə və tütün məmulatına aksiz markalarının tətbiq olunması Qaydaları.

Vergidən və rüsumdan azad tütün məmulatı satışının və onun ölkəyə gətirilməsinin qadağan olunması və ya məhdudlaşdırılması

Çərçivə Konvensiyasının 8.2-ci maddəsinin (b) bəndi dövlətlərin üzərinə beynəlxalq səfərlər edən şəxslərə vergidən və rüsumdan azad tütün məmulatı satışını qadağan etmək və ya məhdudlaşdırmaq öhdəliyi qoyur. Bu müddəa aeroportlarda rüsumsuz (*duty free*) dükanlarda tütün məmulatlarının bir qayda olaraq vergidən və rüsumdan azad satılmasının qarşısını almağa xidmət edir. Bu müddəa Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində öz əksini tapmamışdır, yəni mövcud qanunvericilik bu tələbi əks etdirməyərək Çərçivə Konvensiyasına **uyğun gəlmir**.

Eyni zamanda 8.2-ci maddənin (b) bəndi dövlətlərin üzərinə beynəlxalq səfərlər edən şəxslər tərəfindən vergidən və rüsumdan azad tütün məmulatlarının gətirilməsini qadağan etmək və ya məhdudlaşdırmaq öhdəliyi qoyur. Azərbaycan Respublikasında fiziki şəxsin fərdi istehlakı üçün 600 ədəd (30 qutu) siqaretin idxalı aksizdən azaddır.⁴⁰ Vergi Məcəlləsinin bu müddəası Çərçivə Konvensiyanın tələblərini tam əks etdirmək üçün ya beynəlxalq səfərlər edən şəxslər tərəfindən vergidən və rüsumdan azad tütün məmulatlarının gətirilməsini tamamilə qadağan etməli, ya da fərdi istehlak üçün aksizdən azad siqaretin idxalının həcmi azaldaraq məhdudlaşdırmanı daha da gücləndirməlidir. Bu baxımdan hesab edirik ki, bu müddəa Çərçivə Konvensiyasının tələblərini tam əks etdirməyərək ona **qismən uyğun gəlir**.

Təvsiyələr:

- *Tütün məmulatları üçün nəzərdə tutulan aksiz dərəcələri daha da artırılmalıdır;*
- *Bütün növ tütün məmulatları üçün eyni aksiz dərəcələri tətbiq olunmalıdır;*
- *Qanunvericilik rüsumsuz, dükanlarda (duty free) tütün məmulatlarının vergidən və rüsumdan azad satışını qadağan etməlidir;*
- *Qanunvericilik beynəlxalq səfərlər edən şəxslər tərəfindən vergidən və rüsumdan azad tütün məmulatlarının gətirilməsini qadağan etməli və ya daha da məhdudlaşdırmalıdır.*

2. Tütünlə tələbatın azaldılması üçün qeyri-qiymət tədbirləri

Çərçivə Konvensiyasının 7-ci maddəsi ümumi şəkildə tütündən istifadənin azaldılması istiqamətində hərtərəfli qeyri-qiymət tədbirlərinin səmərəli və mühüm vasitə olduğunu vurğulayır. Tütünlə mübarizə sahəsində qeyri-qiymət tədbirləri ayrı-ayrılıqda Çərçivə Konvensiyasının 8-13-cü maddələrində öz əksini tapmışdır. 7-ci maddə 8-13-cü maddələr üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün dövlətlərin zəruri olan qanunverici, icra, inzibati və ya digər tədbirlər həyata keçirdiyini qeyd edir.

⁴⁰ Maddə 188.1.1, Vergi Məcəlləsi.

2.1. Tütün tüstüsünün təsirindən qorunma

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 8. Tütün tüstüsünün təsirindən qorunma

1. Tərəflər etiraf edirlər ki, elmi məlumatlar tütün tüstüsünün təsirinin ölüm, xəstəliklər və əlilliyə səbəb olduğunu birmənalı şəkildə təsdiqləyir.

2. Tərəflərdən hər biri milli qanunvericiliklə müəyyən edilmiş mövcud milli yurisdiksiya sahələrində binadaxili iş yerlərində, ictimai nəqliyyatda, qapalı ictimai yerlərdə və müvafiq hallarda digər ictimai yerlərdə tütün tüstüsünün təsirindən qorunmanı təmin edən səmərəli qanunverici, icra, inzibati və/və ya digər tədbirlər görür və həyata keçirir, həmçinin bunların digər yurisdiksiya səviyyələrində görülməsinə və həyata keçirilməsinə fəal kömək edir.

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 21. Tütün məmulatının istehlakına dair məhdudiyyətlər

21.1. Azərbaycan Respublikasında aşağıda göstərilən yerlərdə siqaret çəkmək qadağandır:

21.1.1. tədris, tərbiyə, səhiyyə, sağlamlıq və mədəniyyət obyektlərində, habelə idman yarışları və başqa kütləvi tədbirlərin keçirildiyi zallarda;

21.1.2. inzibati binalarda fərdi iş otaqları və siqaret çəkmək üçün müəyyən edilmiş xüsusi yerlər istisna olmaqla, iş yerlərində;

21.1.3. yüksək kateqoriyalı restoranlar, kafelər, barlar istisna olmaqla, ticarət, ictimai-iaşə, məişət obyektlərində, ümumi istifadədə olan yaşayış binalarında və digər qapalı yerlərdə;

21.1.4. uzaq mənzilli sərnişin nəqliyyatında xüsusi ayrılmış yerlər istisna olmaqla, bütün ictimai nəqliyyat növlərində.

21.2. Mehmanxanalarda siqaret çəkənlər üçün xüsusi yerlər ayrılmalıdır.

21.3. Müəssisə, idarə, təşkilat rəhbərləri və digər işəgötürənlər iş yerlərində siqaret çəkmək üçün xüsusi yerlər ayrılmasını və görünən yerlərdə "siqaret çəkmək qadağandır" xəbərdarlıq yazısının və ya işarəsinin olmasını təmin etməlidirlər.

21.4. Tədris müəssisələri müvafiq icra hakimiyyəti orqanının razılığı ilə tədris proqramlarına tütün məmulatının istehlakının sağlamlığa zərərli təsiri barədə mövzular daxil etməlidirlər. - (qismən uyğun gəlir).

“Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin və baqaj daşınması” Qaydaları

IX. Taksi minik avtomobilləri ilə sərnişin daşınmaları

9.8. Taksi minik avtomobilinin salonunda siqaret çəkməyə və pəncərələrin açılmasına yalnız sərnişinin və sürücünün qarşılıqlı razılığı ilə yol verilir - (qismən uyğun gəlir).

X. Sərnişinlərin hüquq və vəzifələri

10.3. Sərnişinə aşağıdakılar qadağandır:

10.3.16. Sərnişin avtonəqliyyat vasitəsinin salonunda siqaret çəkmək, digər sərnişinlərin geyimlərini və ya sərnişin avtomobil nəqliyyatı vasitəsinin salonunu çirkəndirə bilən paltarda olmaq və ya çirkli əl yükünü aparmaq - (uyğun gəlir).

XII. Sərnişin avtonəqliyyat vasitəsinin işçi heyəti üzvlərinin hüquq və vəzifələri

12.2. Səlahiyyətlərinə uyğun olaraq sərnişin avtonəqliyyat vasitəsinin işçi heyəti üzvlərinin vəzifələri aşağıdakılardır:

12.2.27-1. Müntəzəm şəhərdaxili (rayondaxili), şəhərlərarası (rayonlararası) və beynəlxalq marşrutlar üzrə hərəkət edən avtobusda siqaret çəkməmək - (uyğun gəlir).

Şərh:

Çərçivə Konvensiyası elmi araşdırmaların tütün tütüsünün təsirinin ölüm, müxtəlif xəstəliklər və əlilliyə səbəb olduğunu birmənalı şəkildə sübut etdiyini vurğulayır.⁴¹ Öz növbəsində Çərçivə Konvensiyası Tərəflərdən binadaxili iş yerlərində, ictimai nəqliyyatda, qapalı ictimai yerlərdə və müvafiq hallarda digər ictimai yerlərdə tütün tütüsünün təsirindən qorunmağı təmin edən tədbirlər həyata keçirməyi tələb edir. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun yuxarıda qeyd olunmuş 21-ci maddəsi bir sıra yerlərdə, eləcə də “Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin və baqaj daşınması” Qaydalarının 9-cu bəndi istisnalarla taksidə siqaret çəkməyi qadağan etsə də, Çərçivə Konvensiyasının 8-ci maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərində qeyd olunur ki, “100%-lik tütüsüz mühitin təmin edilməsindən başqa digər yanaşmalar, ventilyasiya, havanın filtrasiyası, siqaret çəkmək üçün xüsusi ayrılmış yerlərdən istifadə edilməsi (ayrıca ventilyasiya sistemləri olan və ya onlarsız) daxil olmaqla, dəfələrlə öz səmərəsizliyini sübut etmişdir və mühəndis qərarlarının tütün tütüsünün təsirindən qorunmadığını göstərən həm elmi, həm də digər inandırıcı faktlar mövcuddur.”⁴² Odur ki, Rəhbər Prinsipləri də nəzərə alaraq hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin Çərçivə Konvensiyasının 8-ci maddəsinə tam uyğunluğunun təmin edilməsi, 100%-lik tütüsüz mühit yaradılması üçün bütün qapalı məkanlarda siqaret çəkilməsi qadağan edilməlidir.⁴³ ÜST-nin Qlobal tütün epidemiyası üzrə 2009-cu ilin hesabatında qeyd olunduğu kimi 100% tütüsüz mühit insanları ikincili tütün tütüsünün zərərindən tam qorumanın sübut olunmuş yeganə vasitəsidir.⁴⁴

⁴¹ Maddə 8.1, Çərçivə Konvensiyası.

⁴² Guidelines for implementation of Article 8 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP2(7)). Available at http://www.who.int/fctc/cop/art%208%20guidelines_english.pdf?ua=1

⁴³ Qeyd edək ki, Tütün istehlakının məhdudlaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun layihəsi hazır olsa da Milli Məclisdə müzakirəyə çıxarılmamışdır; “Milli Məclisdən sitat: “Azərbaycanda qapalı yerlərdə siqaret çəkilməsinə qadağa qoyulmasını nəzərdə tutan “Tütün istehlakının məhdudlaşdırılması haqqında” qanun layihəsi yaxın iki il ərzində Milli Məclisdə müzakirəyə çıxarılmayacaq”. Səbəb kimi isə layihə ilə bağlı bir sıra mübahisəli məqamların hələ də həllini tapmaması” göstərilmişdir”. Daha ətraflı bax: A.Bağirov. Tezliklə siqaretə “yox” deyək. 6 iyun 2013. <http://az.trend.az/other/commentary/2158460.html>

⁴⁴ WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, Implementing smoke-free environments. MPOWER, 2009, p. 26. http://whqlibdoc.who.int/publications/2009/9789241563918_eng_full.pdf

Tövsiyələr:

- *Bütün qapalı məkanlarda tütün istehlakı qadağan edilməlidir;*
- *“Tütün istehlakının məhdudlaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun layihəsi üzrə beynəlxalq ekspertiza yaradılmalıdır;*
- *“Tütün istehlakının məhdudlaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun layihəsi Milli Məclisdə müzakirəyə çıxarılıb qəbul edilməlidir.*

2.2. Tütün məmulatlarının tərkibi

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 9. Tütün məmulatının tərkibinin nizamlanması

Tərəflərin Konfransı səlahiyyətli beynəlxalq orqanlarla məsləhətləşmə yolu ilə tütün məmulatı və ondan ayrılan məhsulların tərkibinin sınaqdan keçirilməsinin və ölçülməsinin, eləcə də bu tərkibin və bunlardan ayrılan məhsulların nizamlanmasının rəhbər prinsiplərini təklif edir. Tərəflərdən hər biri səlahiyyətli milli orqanların bəyəndiyi hallarda bu cür sınaq və ölçü, eləcə də nizamlanma üzrə səmərəli qanunverici, icra, inzibati və ya digər tədbirlər görür və həyata keçirir.

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 12. Tütün məmulatında nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin yuxarı həddi

12.1. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən və dövriyyəyə buraxılan tütün məmulatının tərkibində hər ədəd üçün nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarının yuxarı həddini respublikanın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə müvafiq olaraq müəyyən edir və bu normaların azaldılmasını tənzimləyir.

12.2. Tütün məmulatı istehsalçıları tərəfindən Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal edilmiş və dövriyyəyə buraxılmış tütün məmulatının tərkibində olan nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarı barədə ildə bir dəfə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına məlumat təqdim edilməlidir.

12.3. Tütün məmulatının tərkibində olan nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş laboratoriyalarda istehsalçı tərəfindən və ya onun hesabına beynəlxalq metodologiya əsasında təhlil edilir və testləşdirilir.

12.4. Tütün məmulatının tərkibində nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarı barədə məlumatın tərtibi və təqdim edilməsi qaydaları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən olunur - (uyğun gəlir).

Şərh:

Çərçivə Konvensiyasının 9-cu maddəsi dövlətlərdən tütün məmulatı və ondan ayrılan məhsulların tərkibinin sınaqdan keçirilməsinin və ölçülməsinin, eləcə də bu tərkibin və

bunlardan ayrılan məhsulların nizamlanmasını tələb edir. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsi tütün məmulatında nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin yuxarı həddinin beynəlxalq müqavilələrə uyğun şəkildə müəyyənləşdirilməsini və həmin yuxarı həddin azaldılmasını tənzimləyir.

Eləcə də “Tütün məmulatının tərkibində nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarı barədə məlumatın tərtibi və təqdim edilməsi Qaydaları” Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 11 aprel 2002-ci il tarixli, 61 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Həmin qaydalara əsasən Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal edilmiş və dövriyyəyə buraxılmış tütün məmulatının hər bir ədədinin tərkibində nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarı barədə məlumat istehsalçı tərəfindən ildə bir dəfə tərtib edilir və dekabr ayının 15-dək Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinə təqdim edilir. Qaydalara əsasən tütün məmulatının tərkibində nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarı barədə məlumatlarda aşağıdakılar əks etdirilməlidir:

- tütün məmulatını istehsal edən müəssisənin adı və ünvanı;
- tütün məmulatının markası;
- tütün məmulatının tərkibində olan nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin ayrılıqda miqdarı;
- tütün məmulatının tərkibində olan nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarını təhlil edən laboratoriyanın adı;
- tütün məmulatının laboratoriya müayinə protokollarının surətləri.

Bu tələb Çərçivə Konvensiyasına **uyğundur**, yəni dövlət tütün məmulatlarının istehsalında onların tərkibində olan komponentlərin miqdarına nəzarət etməlidir. Odur ki, hesab edirik ki, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 12-ci maddəsi Çərçivə Konvensiyasına **uyğun gəlir**.

Eləcə də aşağıda bax: “Tütün məmulatlarının tərkibinin açıqlanması”

2.3. Tütün məmulatının tərkibinin açıqlanması

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 10. Tütün məmulatının tərkibinin açıqlanması işinin nizamlanması

Tərəflərdən hər biri öz milli qanunvericiliyinə uyğun olaraq, tütün məmulatı istehsalçıları və idxalçılarından tütün məmulatının tərkibi və bunlardan ayrılan məhsullar barədə hökumət orqanlarına açıqlama verməyi tələb edən səmərəli qanunverici, icra, inzibati və digər tədbirlər görür və həyata keçirir. Bundan başqa, Tərəflərdən hər biri tütün məmulatının və bunlardan ayrılacaq məhsulların tərkibində olan zəhərli maddələr barədə ictimaiyyətin məlumatlandırılması üçün səmərəli tədbirlər görür və həyata keçirir.

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 11. Tütün məmulatının tərkibində olan inqrediyentlərin açıqlanması

11.1. Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan tütün məmulatının tərkibində istifadə edilən inqrediyentlərin tam siyahısı istehsalçılar tərəfindən müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim edilən hesabatda əks etdirilir. Siyahıda hər növ tütün məmulatı (məhsul markası) üzrə onun adı və tərkibindəki inqrediyentlərin miqdarı azalma qaydasında açıqlanır.

11.2. Inqrediyentlərin tam siyahısında hər bir inqrediyentin funksiyası və həddi keçməyən miqdarının səviyyəsi göstərməlidir.

11.3. Siyahıda hər məhsul markasının növünə nadir xüsusiyyətlər verən tamlı maddələr ayrılıqda açıqlanmaya və "təbii" və (və ya) "süni" tamlı maddələr kimi qruplaşdırıla bilər.

11.4. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı istehsalçılardan məhsulun tərkibində olan inqrediyentlər barədə məlumatları istehlakçılara təqdim etməyi tələb edə və ya özü çatdırıla bilər.

11.5. Tütün məmulatının tərkibində olan inqrediyentlər barədə hesabatın forması və təqdim edilməsi qaydaları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən olunur - (qismən uyğun gəlir; 11.3-cü bənd uyğun deyil).

Maddə 13. Tütün məmulatı qutularının tərtibatı

13.3. İstehsal edilən və dövriyyəyə buraxılan tütün məmulatının hər qutusunun üstündə nikotinin və tütün qatranının miqdarı ... göstərməlidir - (tütün məmulatının müvafiq komponentləri barədə informasiyanın göstəlməsi tələbi uyğun olsa da miqdarın göstərməsi tələbi uyğun deyil).

Şərh:

Tütün məmulatının müvafiq komponentləri və onlardan ayrılan məhsullar barədə informasiya

Çərçivə Konvensiyasının 9 və 10-cu maddələrinin həyata keçirilməsinin natamam Rəhbər Prinsiplərində qeyd olunur ki, Tərəflər, məmulatın komponentlərindəki inqrediyentlər daxil olmaqla (məsələn, filtr, kağız, yapışqan), istehsalçılar və idxalçılar tərəfindən onların hazırladığı hər bir tütün məmulatında istifadə edilən inqrediyentlər və hər tütün məmulatı vahidində bu inqrediyentlərin keyfiyyəti haqqında məlumatın brendlər fəsiləsinin tərkibində olan hər bir brend üzrə hökumət orqanlarına açıqlanmasını təmin etməlidirlər. Natamam Rəhbər Prinsiplərə əsasən dövlətlər tütün məmulatlarında istifadə edilən inqrediyentlərin kateqoriyaları üzrə bölgədəki maksimal say haqqında və ya yalnız ümumi say barədə məlumatın açıqlanması ilə razılaşmamalıdırlar. Çünki bu tütün məmulatının tərkibinin

düzgün təhlilinin aparılmasını məhdudlaşdırıla bilər.⁴⁵ Bu baxımdan hesab edirik ki, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 11.3-cü maddəsində əks olunan “siyahıda hər məhsul markasının növünə nadir xüsusiyyətlər verən tamli maddələr ayrılıqda açıqlanmaya bilər” müddəası Konvensiyaya *uyğun gəlmir*.

Çərçivə Konvensiyasının 11.2-ci maddəsinə əsasən tütün məmulatının hər bir qutusunda və qablaşdırma qutusunda milli orqanlar tərəfindən müəyyənləşdirildiyi kimi “tütün məmulatının müvafiq komponentləri və onlardan ayrılan məhsullar barədə informasiya verilməlidir.” “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 13.3-cü maddəsinə əsasən, “istehsal edilən və dövriyyəyə buraxılan tütün məmulatının hər qutusunun üstündə nikotin və tütün qatranının miqdarı göstərməlidir” . Bu maddə Konvensiyanın müvafiq tələbinə *uyğun gəlmir*. Belə ki, 11.2-ci maddə tütün məmulatının müvafiq komponentləri və onlardan ayrılan məhsullar haqqında məlumat verilməsini tələb etsə də onların miqdarının göstərilməsini tövsiyə etmir. Çərçivə Konvensiyasının 11-ci maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərində göstərilir: “Tərəflər tütün məmulatlarının qablaşdırılmasında və markalanmasında tütünün komponentləri və onlardan ayrılan məhsulların kəmiyyət və keyfiyyət məlumatlarında təkid etməməlidirlər, bu bəyanatlar nəzərdə tuta bilər ki, bir ticarət markası digərindən az zərərliyədir.”⁴⁶ Bu müddəa onunla əlaqəlidir ki, heç bir halda istehsal olunmuş tütün məmulatı onun digərindən daha az zərərli olması kimi yanlış təəssürat yaratmasın. Tütün məmulatının qablaşdırılma zamanı üzərində onun komponentlərinin kəmiyyət və keyfiyyət məlumatlarının daxil edilməsi onun digər tütün məmulatları ilə müqayisədə daha az zərərli olması kimi səhv fikir yarada bilər. Amma tütün məmulatları istənilən keyfiyyətdə və kəmiyyətdə zərərliyədir və ona görə də onların qablaşdırılması zamanı bu nəzərə alınmalıdır. Göründüyü kimi Çərçivə Konvensiyası tərəflərdən tütün məmulatlarının tərkibində olan komponentlərə nəzarət etməyi tələb edir, amma bu komponentlərin miqdarının tütün məmulatının qablaşdırılmasında və markalanmasında göstərilməsini tövsiyə etmir. Beləliklə, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 13.3-cü maddəsində “istehsal edilən və dövriyyəyə buraxılan tütün məmulatının hər qutusunun üstündə nikotin və tütün qatranının miqdarı göstərməlidir” tələbi Konvensiyanın “tütün məmulatının müvafiq komponentləri barədə informasiya verilməlidir” tələbinə uyğun gəlsə də, komponentlərin miqdarının göstərilməsi tələbi Konvensiyaya *uyğun deyil*. Öz növbəsində Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin 29 aprel 2009-cu il tarixli 047 nömrəli Əmri ilə təsdiq edilmiş AZS 335-2009 “Tütün məmulatları. Qablaşdırma və

⁴⁵ Partial Guidelines for Implementation of Articles 9 and 10 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (as adopted by the COP at its fourth session in 2010, with amendments adopted at its fifth session in 2012). http://www.who.int/fctc/guidelines/Guidelines_Articles_9_10_rev_240613.pdf?ua=1

⁴⁶ Guidelines for implementation of Article 11 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP3(10), p. 6. Available at http://www.who.int/fctc/guidelines/article_11.pdf?ua=1

markalanma” Dövlət Standartının (daha sonra Dövlət Standartı) 5.1.1.8 və 5.1.1.10-cu bəndləri⁴⁷ də Konvensiyanın müvafiq tələbinə *uyğun deyil*.

Təvsiyələr:

- “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 11.3-cü maddəsi çıxarılmalıdır;
- “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 13.3-cü maddəsindən tütün məmulatının hər qutusunun üstündə nikotin və tütün qatranının **miqdarının** göstərilməsi tələbi çıxarılmalıdır. Müvafiq olaraq Dövlət Standartının 5.1.1.8 və 5.1.1.10-cu bəndləri çıxarılmalıdır.

2.4. Tütün məmulatının qablaşdırılması və markalanması

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 11. Tütün məmulatının qablaşdırılması və markalanması

1. Hər bir Tərəf bu Konvensiyanın onun üçün qüvvəyə mindiyi andan ötən üç il ərzində öz milli qanunvericiliyinə müvafiq surətdə səmərəli tədbirlər görür və həyata keçirir, ondan ötrü ki:

(a) tütün məmulatının qablaşdırılması və markalanması tütün məmulatının satışını nəyin bahasına olursa olsun — yalanla, yanlışlığa gətirib çıxaran yolla, ya da aldatma yolu ilə stimullaşdırmanın, tütün məmulatının xarakterik xüsusiyyətləri, sağlamlığa təsiri, ondan ayrılan məhsulların təhlükəliliyi ilə bağlı yanlış rəy formalaşdıran istənilən termin, təsviretmə, ticarət markası, rənz və ya hər hansı digər işarə də daxil olmaqla, müəyyən tütün məmulatının digər tütün məmulatından azzərərli olması barədə birbaşa və ya dolayı yanlış təsəvvür yaradılmasını. Bunlar "aşağı qatran faizli", "yüngül", "çox yüngül" və ya "yumşaq" kimi

terminləri əhatə edə bilər; və

(b) tütün məmulatının hər bir qutusunda və qablaşdırma qutusunda, eləcə də bu qəbil məmulatın istənilən qablaşdırma qutusunun səthində və markalanmış hissəsinin üzərində tütünün sağlamlıq üçün zərəri, tütündən istifadənin acı nəticələri barədə xəbərdarlıq verilir və digər müvafiq məlumatlar göstərilir. Bu cür xəbərdarlıq və məlumatlar:

(i) səlahiyyətli milli orqanlar tərəfindən təsdiq edilir,

(ii) vaxtaşırı dəyişdirilir,

(iii) iri, aydın, yaxşı görünən və asan oxunan olur,

⁴⁷ “5.1.1. Fərdi istehlak tarasının üzərindəki informasiyada aşağıdakı məlumatlar olmalıdır:

5.1.11.8. Məmulatların miqdarı (ədəd).

5.1.1.10. Çəkilən tütün məmulatlarının tüstüsünün kondensatında olan qatranın, nikotinin və karbon monooksidin miqdarı (1 siqaretə milliqramla) haqqında, fərdi istehlak tarasının yan tərəfindənbirinin səthinin 10% tutan yazı.” Eləcə də aşağıda bax: “Xarici qablaşdırma və markalanma” yarım bölmə.

(iv) əsas markalanma səthinin 50%-ni və ya daha çox hissəsini tutur, lakin heç bir halda əsas markalanma səthinin 30%-dən az hissəsini tuta bilməz,

(v) bu cür xəbərdarlıq və məlumatlar şəkil və ya piktoqram formasında ola bilər, ya da bunları özündə ehtiva edə bilər.

2. Tütün məmulatının hər bir qutusunda və qablaşdırma qutusunda, eləcə də bu qəbil məmulatın istənilən qablaşdırma qutusunun səthində və markalanmış hissəsinin üzərində bu Maddənin 1 (b) bəndində nəzərdə tutulmuş xəbərdarlıqlara əlavə olaraq, milli orqanlar tərəfindən müəyyənləşdirildiyi kimi, tütün məmulatının müvafiq komponentləri və onlardan ayrılan

məhsullar barədə informasiya da verilməlidir.

3. Tərəflərdən hər biri tələb edir ki, bu Maddənin 1 (b) və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş xəbərdarlıq və digər tekstual informasiya tütün məmulatının hər bir qutusunda və qablaşdırma

qutusunda, eləcə də bu qəbil məmulatın istənilən qablaşdırma qutusunun səthində və markalanmış hissəsinin üzərində Tərəfin əsas dilində və ya dillərində öz əksini tapmış olsun.

4. Bu Maddənin məqsədləri üçün "xarici qablaşdırma və markalanma" terminini tütün məmulatının pərakəndə satışda istifadə olunan istənilən qablaşdırmasında və markalanmasında tətbiq edilir.

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 13. Tütün məmulatı qutularının tərtibatı

13.1. Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal edilən və dövriyyəyə buraxılan tütün məmulatı qutularının tərtibatı beynəlxalq standartların tələblərinə cavab verməlidir. Yazılar Azərbaycan dilində çap edilməlidir.

13.2. Tütün məmulatının istehlakının insanların səhhətinə zərəri haqqında xəbərdarlıq yazısının mətni müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir və siqaret qutusunun yan tərəflərinin birində aydın, seçilən (kontrast), qalın hərflərlə, silinməsi mümkün olmayan tərzdə çap olunmalı, hər hansı nəşr materialı və ya təsvirlə örtülməsinə, gizlədilməsinə, qutunun açılması zamanı zədələnməsinə və ya arası kəsilməsinə yol verilməməlidir.

13.3. İstehsal edilən və dövriyyəyə buraxılan tütün məmulatının hər qutusunun üstündə nikotinin və tütün qatranının miqdarı, habelə məhsulun istehsal olunduğu tarix və onların 18 yaşına çatmamış şəxslərə satılmasının qadağan edilməsi göstərilməlidir.

13.4. İxrac edilən tütün məmulatı qutularının tərtibatı müqavilə şərtlərinə uyğun olaraq başqa dildə də aparıla bilər - (qismən uyğun gəlir).

Şərh:

Tütün məmulatının qablaşdırılması və markalanması tütünlə mübarizə sahəsində səmərəli rol oynaya biləcək vasitələrdən biridir. Bu məqsədlə tütün məmulatları elə qablaşdırılmalıdır ki,

onlar tütünün sağlamlığa vurduğu zərər barədə məlumatı ehtiva etsin. Çərçivə Konvensiyanın tütün məlumatlarının qablaşdırılması və markalanmasına dair 11-ci maddəsi dövlətlərin tütün məmullatlarının qablaşdırılmasında tütünlə mübarizənin səmərəli təmin olunmasını həyata keçirə bilmələri üçün bir sıra tələblər irəli sürür. Həmin tələblərə əsasən qablaşdırma və markalanmada aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- “Xarici qablaşdırma və markalanma” termini tütün məmullatının pərakəndə satışda istifadə olunan istənilən qablaşdırılmasını və markalanmasını əhatə edir;
- Qablaşdırma və markalanmada yanlış təsəvvür yarada biləcək ifadələrdən istifadə olunmamalıdır;
- Son istifadə tarixi göstərilməməlidir;
- Qablaşdırma və markalanmada tütünün sağlamlığa vurduğu zərər barədə xəbərdarlıq öz əksini tapmalıdır. Xəbərdarlıq yazısının mətni ilə də əlaqədar bəzi tələblər irəli sürülür ki, onlar bir qədər aşağıda nəzərdən keçiriləcək.

“Xarici qablaşdırma və markalanma”

Konvensiyanın 11.4-cü maddəsinə əsasən “xarici qablaşdırma və markalanma” termini tütün məmullatının pərakəndə satışda istifadə olunan istənilər qablaşdırılmasında və markalanmasında tətbiq olunur. Azərbaycan Respublikasının qanununda bu ifadə “tütün məmullatı qutusu” olaraq qeyd olunur ki, bu tütün məmullatlarının qutudan başqa digər qablaşdırılmasının (məsələn, tütün kisələri, şəffaf bükmə, qələmdan formasında qutu və s.) əhatə olunmasını məhdudlaşdırır. Ancaq Çərçivə Konvensiyanın 11-ci maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərinə əsasən dövlətlər tütün məmullatlarının onların yurisdiksiyasında olan çox müxtəlif növ qablaşdırılmalarının geniş başa düşülməsini təmin etməlidirlər.⁴⁸ Əhəmiyyətlidir ki, Dövlət Standartında “tütün məmullatlarının istehlak tarası” terminindən istifadə olunur ki, onun növü olaraq müxtəlif materiallardan hazırlanan müxtəlif konstruksiyalı qablaşdırma (paçka, qutu, boks, blok və s.) göstərilir. Bu termin və onun tərifini Konvensiyanın müvafiq maddəsinə uyğun gəlir. Müvafiq olaraq, “Tütün və tütün məmullatı haqqında” Qanunda “tütün məmullatı qutusu” ifadəsinin Dövlət Standartında istifadə olunan “tütün məmullatının istehlak tarası” ifadəsi və ya “tütün məmullatı qutusu və qablaşdırma qutusu” ifadəsi ilə dəyişdirilməsini tövsiyə edirik.

Yanlış təsəvvür yaradan ifadələrdən istifadə olunmaması

11-ci maddənin 1-ci bəndinin (a) yarım bəndinə əsasən tütün məmullatlarının qablaşdırılması və markalanması elə tərtib olunmalıdır ki, qutunun üzərində əks olunmuş hər hansı ifadə, təsvir, ticarət markası, obraz və ya digər işarə bir tütün məmullatının digər tütün məmullatından az zərərli olması barədə birbaşa və ya dolaylı yanlış təsəvvür yaratmasın. Konvensiya belə yanlış təsəvvür formalaşdırın vasitələr sırasına “aşağı qatran faizli”, “çox

⁴⁸ Yenə orada.

yüngül” və ya “yumşaq” kimi terminlərin istifadə olunmasını da daxil edir. Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasında əksər siqaret qutularının üzərində əks olunmuş “LSS – tütün tütüsünün iyinin azaldılması Tütün tütüsünün iyinin azaldılmasına kömək edən yeni texnologiya LSS less smoke smell” ifadəsi Konvensiyanın 11.1(a)-ci maddəsinin pozulmasıdır və aşkar surətdə həmin ifadədən istifadə edərək müəyyən tütün məmulatlarının digərindən daha az zərərli olması kimi yanlış təəssürat yaradılır. Əhəmiyyətlidir ki, Konvensiyanın müvafiq tələbi Dövlət Standartının 5.1.4.5-ci bəndində öz əksini tapıb: “Çəkilən tütün məmulatlarının markalanması müəyyən tütün məmulatının digərlərindən daha az ziyanlı olduğu haqqında yanlış təəvvür yaratmamalı, yəni markalanmada “qatranların miqdarı aşağıdır”, “yüngül”, “çox yüngül” və ya “yumşaq” və s. terminlər olmamalıdır.” Amma təəssüf ki, bu tələb praktikada düzgün tətbiq olunmur.

Son istifadə tarixi göstərilməməlidir

Öz növbəsində Rəhbər Prinsiplərdə qeyd olunur ki, “tütün məmulatlarından istifadənin istənilən vaxt təhlükəsiz olması nəticəsinə gələrək istehlakçıların aldandığı və ya yalan məlumatlandığı hallarda Tərəflərə tütün məmulatlarının qablaşdırılmasında və markalanmasında yararlılıq müddətinin sona çatma tarixinin göstərilməsinin qarşısını almaq lazımdır.”⁴⁹ Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan siqaret qutularında son istifadə tarixi göstərilməsə də, Azərbaycan Respublikasına idxal olunan siqaret qutularında son istifadə tarixi göstərilir ki, bu qeyd olunan maddəyə ziddir. Rəhbər Prinsiplərdə də izah olunduğu kimi son istifadə tarixinin göstərilməsi istehlakçıda göstərilən son istifadə tarixinə qədər tütündən istifadənin zərərsiz və ya daha az zərərli olacağı kimi yanlış təəvvür formalaşdırır.⁵⁰ Hesab edirik ki, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 13.3-cü maddəsində tütün məmulatının hər qutusunun üstündə “məhsulun istehsal olunduğu tarixin göstərilməsi” tələbi çıxarılmalıdır. Fikrimizcə bu müddəə son istifadə tarixinin göstərilməsini şərtləndirir və Çərçivə Konvensiyasının tələblərini tam əks etdirmir. Onu da qeyd edək ki, Dövlət Standartının 5.2.1-ci bəndinə əsasən tütün məmulatının hazırlandığı ay və il tütün məmulatları qablaşdırılmış yeşiyin üzərində həkk olunmalıdır. Rəhbər Prinsiplərdə siqaret qutularında deyil, ümumilikdə tütün məmulatlarının qablaşdırılması və markalanmasında son istifadə tarixinin göstərilməməsinin tövsiyə olduğunu nəzərə alaraq hesab edirik ki, Dövlət Standartının 5.2.1-ci bəndi də Konvensiyaya ***qismən uyğundur.***

Tütünün sağlamlığa zərəri barədə xəbərdarlıq

Konvensiyanın 11-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (b) bəndi tütün məmulatının hər bir qutusunun və ümumi qablaşdırma qutusunun üzərində tütündən istifadənin sağlamlığa vurduğu zərəri təsvir edən xəbərdarlıq əks etdirilməlidir, eləcə də buna dair digər məlumatlar da qutunun

⁴⁹ Yenə orada.

⁵⁰ Bu tələblə bağlı eləcə də bax: “Tütün məmulatının müvafiq komponentləri və onlardan ayrılan məhsullar barədə informasiya” bölümü.

üzərində göstərilə bilər. Konvensiya həmin xəbərdarlıq və məlumatların qutunun üzərində əks olunması üçün aşağıdakı tələbləri irəli sürür:

- Xəbərdarlıq yazısının mətni səlahiyyətli dövlət orqanın tərəfindən təsdiq olunmalıdır;
- Xəbərdarlıq yazısının mətni vaxtaşırı dəyişdirilərək istifadə olunmalıdır;
- Xəbərdarlıq yazısı qablaşdırmanın əsas görünən hissəsinin 50%-ni və ya daha çox hissəsini tutmalıdır; heç bir halda əsas görünən hissəsinin 30%-dən az hissəsini tutmamalıdır;
- Böyük, aydın, görünən və asan oxunan olmalıdır;
- Xəbərdarlıq yazısında rənglərdən və şəkillərdən istifadə olunması daha yaxşı nəticələr verir;
- Qablaşdırmanın üzərindəki yazılar ərazisində satışa çıxarıldığı dövlətin əsas dilində olmalıdır.

Xəbərdarlıq yazısının mətni səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən təsdiq olunmalıdır

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 13.2-ci maddəsinə əsasən “tütün məmulatının istehlakının insanların səhhətinə zərəri haqqında xəbərdarlıq yazısının mətni müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.” Bu müddəə Konvensiyanın yuxarıda qeyd olunan tələbini tam əks etdirir. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 sentyabr 2001-ci il tarixli 573 nömrəli Fərmanına əsasən həmin müvafiq icra hakimiyyəti orqanı Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyidir.

Xəbərdarlıq yazısının mətni vaxtaşırı dəyişdirilərək istifadə edilməlidir

Rəhbər prinsiplər bu tələbin iki növ dəyişdirilməni əhatə etdiyini vurğulayır. Eyni vaxtda sağlamlığa zərər haqqında bir-neçə xəbərdarlıq və məlumatın mövcud olması və hamısından istifadə edə bilmək imkanı; müəyyən vaxt müddətindən sonra xəbərdarlıq və məlumatın məzmununun dəyişdirilməsi. Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyində bu tələbi əks etdirən müddəə yoxdur.

Yerləşdirmə

Çərçivə Konvensiyasının 11-ci maddəsinə əsasən tütünün zərəri haqqında məlumat qutunun əsas görünən hissəsinin 50%-ni və ya daha çox hissəsini tutmalıdır; heç bir halda qutunun əsas görünən hissəsinin 30%-dən az hissəsini tutmamalıdır. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 13.2-ci maddəsinə əsasən “siqaret qutusunun yan tərəflərinin birində aydın, seçilən (kontrast), qalın hərflərlə, silinməsi mümkün olmayan tərzdə çap olunmalı, hər hansı nəşr materialı və ya təsvirlə örtülməsinə, gizlədilməsinə, qutunun açılması zamanı zədələnməsinə və ya arası kəsilməsinə yol verilməməlidir”. Eləcə də Dövlət Standartına əsasən istehlak tarasının üzərindəki informasiyada “siqaret çəkməyin ziyanı haqqında, çəkilən tütün məmulatlarının ... istehlak tarasının hər bir böyük trəfinin sahəsinin 30%-ini tutan,

“Siqaret çəkmək Sizin sağlamlığınıza ziyan vurur” xəbərdarlıq yazısı”⁵¹ olmalıdır: - Göründüyü kimi bu tələb Çərçivə Konvensiyasına **uyğundur**. Bununla belə, xəbərdarlığın qablaşdırmanın üzərində tutduğu yerin artırılmasını, 50% və ya daha çox müəyyən edilməsini daha məqsədemüvafiq hesab edirik. Eləcə də müvafiq müddəə “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunda da öz əksini tapmalıdır.

Konvensiyanın 11-ci maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərdə qeyd olunur ki, müvafiq xəbərdarlıq və məlumatın yerləşdirilməsi və tərtib üsulu “maksimal görünüşü təmin etməlidir.” Eləcə də Rəhbər Prinsiplər araşdırmalara əsaslanaraq onu da vurğulayır ki, “belə xəbərdarlıq və məlumatlar qutuların üz və əks tərəfinin alt hissəsindən daha çox üst hissəsində daha görünən olur. Rəhbər Prinsiplər müvafiq xəbərdarlıq və məlumatın dövlətlərdən aşağıdakı şəkildə yerləşdirilməli olmasının tələb olunmasını bildirir:

“- qablaşdırılmanın əksər növlərinin üz tərəfinin istehlak üçün daha görünüşlü olduğunu nəzərə alaraq, sağlamlıq üçün zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların böyük görünüşünü təmin etmək üçün hər bir ayrıca qutu və qablaşdırılmanın yalnız bir tərəfində deyil, üz tərəfində olduğu kimi əks tərəfində də (və ya ikidən çoxdursa, bütün əsas üz tərəflərində);

- görünüşü artırmaq üçün əsas markalanmış səthin aşağı hissəsindən daha çox əsas markalanmış səthdə, xüsusilə yuxarı səthdə; və

- beləliklə qablaşdırılmanın adı qaydada açılması zamanı sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlığın mətni və ya təsviri pozulmasın və ya örtülməsin.”

Dövlət Standartının 5.1.3.2 və 5.1.2.3-cü bəndlərində göstərilir ki, “Siqaret çəkməyin ziyanı haqqında xəbərdarlıq yazısı fərdi istehlak tarasının böyük tərəflərinin aşağı hissəsində, taranın aşağı qırağına mümkün qədər yaxın yerləşdirilməlidir. Siqaret çəkməyin ziyanı haqqında xəbərdarlığın mətni ağ fonda, qalınlığı 1 mm olan qara rəngli çərçivənin içərisində qalın, qara Helvetika şrifti ilə çap olunmalıdır. Şriftin ölçüsü xəbərdarlıq yazısının müəyyən edilmiş çərçivədə yerləşdirilməsinin mümkünlüyü nəzərə alınmaqla maksimal olmalı, yazı aydın və asan oxunan olmalıdır.” Bu müddəə Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə **uyğundur**. Bununla belə, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 13.2-ci maddəsində xəbərdarlığın qutunun “yan tərəflərinin birində” yerləşdirilməsi tələbi Konvensiyaya **uyğun gəlmir** və Konvensiyaya tam uyğunluğun təmin olunması üçün həmin ifadə “əsas görünən hissəsində” ifadəsi ilə əvəz olunmalıdır.

Böyük, aydın, görünən və asan oxunan olmalıdır

Qanunun 13.2-ci maddəsində xəbərdarlıq və məlumatın “aydın, seçilən (kontrast), qalın hərflərlə, silinməsi mümkün olmayan tərzdə çap olunmalı, hər hansı nəşr materialı və ya

⁵¹ Bax: Dövlət Standartı, Bənd 5.1.1.9 və 5.1.2.

təsvirlə örtülməsinə, gizlədilməsinə, qutunun açılması zamanı zədələnməsinə və ya arası kəsilməsinə yol verilməməlidir” müddəası Konvensiyanın bu tələbinə **uyğun gəlir**.

Qeyd edək ki, Qanunun 13.1-ci maddəsinə əsasən “Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal edilən və dövriyyəyə buraxılan tütün məmulatı qutularının tərtibatı beynəlxalq standartların tələblərinə cavab verməlidir.” Bu maddə Qanunun Konvensiyanın tələblərini tam və ya heç əks etdirməyən müddəalarının Azərbaycan Respublikasında tütün məmulatı qutularının tərtibatı zamanı nəzərə alınmalı olmasının labüd edir.

Rəng və şəkillər

Çərçivə Konvensiyanın 11-ci maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərində qeyd olunur ki, ağ-qara təsvirlərdən fərqli olaraq rəngdən istifadə edilməsi sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların illüstrasiya edilmiş elementlərinin ümumi görünüşünə təsir edir. Ona görə də Tərəflərə sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların illüstrasiya edilmiş ağ-qara elementlərinin çapından daha çox tam rəngli (dörd rəngli) olmasını tələb etmək lazımdır. Tərəflər sağlamlığa zərər haqqında xəbərdarlıqların və məlumatların mətn elementlərinin görünüşünü gücləndirmək və oxunuşunu maksimum həddə çatdırmaq üçün fon və mətnin ziddiyyətli rənglərini seçməlidirlər. Bu tələb Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində öz əksini tapmır.

Dil

Konvensiyanın 11.3-cü maddəsi tütünün insan sağlamlığına vurduğu zərər haqqında xəbərdarlıq və digər məlumatlar dövlətin əsas dilində olmasını tələb edir. Azərbaycan Respublikasının Qanununun 13.1-ci maddəsi və Dövlət Standartının 5.1.4.1-ci bəndi bu tələbə **uyğun gəlir**. Qanuna əsasən Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal edilən və dövriyyəyə buraxılan tütün məmulatı qutularının üzərindəki “yazılar Azərbaycan dilində çap edilməlidir.” Dövlət standartında da istehlak tarasının üzərindəki informasiyanın Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində olması tələbi öz əksini tapır.

Təvsiyələr:

- “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 13-cü maddəsində göstərilən “tütün məmulatı qutusu” ifadəsi “tütün məmulatı qutusu və qablaşdırma qutusu” və ya Dövlət Standartında istifadə olunmuş “tütün məmulatının” istehlak tərəfi ”ifadəsi ilə əvəz edilməlidir;
- “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunda tütün məmulatlarının qablaşdırılmasında yanlış təsəvvür yaradan ifadələrdən istifadə edilməsi qadağan edilməlidir;
- Dövlət Standartının 5.1.4.5-ci bəndinin praktikada düzgün tətbiq olunması təmin olunmalıdır;

- *Qanunvericilikdə tütün məmulatı qutusu və qablaşdırma qutusunda son istifadə tarixinin göstərilməsi qadağan olunmalı, eləcə də 13.3-cü maddədə göstərilən məhsulun istehsal olunduğu tarixin göstərilməsi tələbi çıxarılmalıdır;*
- *Qanunvericilik tütün məmulatının qablaşdırılması zamanı istifadə olunan xəbərdarlıq yazısının mətninin vaxtaşırı dəyişdirilərək istifadə edilməsi tələbini əks etdirməlidir;*
- *“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunda “xəbərdarlıq yazısının tütün məmulatı qutusunun və ya qablaşdırma qutusunun əsas görünən hissəsinin 50%-ni və ya daha çox hissəsini tutması, heç bir halda qutunun əsas görünən hissəsinin 30%-dən az hissəsini tutmamalıdır” tələbi öz əksini tapmalıdır;*
- *Dövlət Standartında xəbərdarlıq yazısının qablaşdırma qutusunda 30% yerinə 50% və ya daha çox yer tutması ilə əvəz olunması tövsiyə olunur.*
- *Qanunvericilik tütünün sağlamlığa zərəri barədə xəbərdarlığın rəngli və şəkillərlə tərtib olunması tələbini əks etdirməlidir.*

2.5. Tütün sənayesinə dair informasiyanın əlçatanlığı və ictimai iştirakçılıq

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 12. Maarifləndirmə, informasiyanın ötürülməsi, əhalinin hazırlanması və məlumatlandırılması

Hər bir Tərəf müvafiq hallarda bütün mümkün informasiya ötürmə vasitələrindən istifadə etməklə, tütünə qarşı mübarizə məsələləri barədə əhalinin məlumatlandırılması sistemini möhkəmləndirir və dəstəkləyir. Bu məqsədlə Tərəflərdən hər biri aşağıdakı məsələlərdə yardımçı olmağa yönəlmiş səmərəli qanunverici, icra, inzibati və digər tədbirlər görür və həyata keçirir:

- (a) tütündən istifadənin və tütün tütüsünün, ona adətcarlıq da daxil olmaqla, sağlamlıq üçün təhlükəsi barədə əhalinin maarifləndirilməsi və məlumatlandırılmasına dair proqramlara geniş yol açılmasına;*
- (b) 14.2-ci Maddədə göstərilədiyi kimi, tütündən istifadənin və tütün tütüsünün sağlamlıq üçün təhlükəli olması, eləcə də tütündən istifadəyə son qoyulmasının, tütünsüz həyat tərzinin üstünlükləri barədə əhalinin məlumatlandırılmasına;*
- (c) tütün sənayesi haqqında bu Konvensiyanın məqsədlərinə aid ən müxtəlif informasiyanın milli qanunvericiliyə uyğun şəkildə əhali üçün əlçatan olmasına;*
- (d) səhiyyə işçiləri, icmalardakı işçilər, sosial sahə əməkdaşları, kütləvi informasiya vasitələrinin peşəkar işçiləri, müəllimlər, qərar qəbul edən şəxslər, rəhbər işçilər və digər müvafiq şəxslər üçün nəzərdə tutulan proqramlara - tütünə qarşı mübarizəyə hazırlıq üzrə səmərəli və lazımi proqramlara və ya məlumatlılığın yüksəldilməsi və maarifləndirmə proqramlarına;*

(e) tütünə qarşı mübarizə sahəsində sektorlararası proqramların və strategiyaların işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi barədə tütün sənayesi ilə bağlı olmayan dövlət və özəl müəssisələrin və qeyri-hökumət təşkilatlarının məlumatlandırılmasına və onların bu işlərdə iştirakına;

(f) tütün istehsalı və tütündən istifadənin insanların sağlamlığına mənfi təsiri, həmçinin bunun mənfi iqtisadi və ekoloji nəticələri ilə bağlı əhəlinin məlumatlandırılmasına və bu məlumatların insanlar üçün əlçatan olmasına.

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 11. Tütün məmulatının tərkibində olan inqrediyentlərin açıqlanması

11.4. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı istehsalçılardan məhsulun tərkibində olan inqrediyentlər barədə məlumatları istehlakçılara təqdim etməyi tələb edə və ya özü çatdıra bilər - (qismən uyğun gəlir).

“İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Maddə 29. İnformasiya sahibinin informasiyanı açıqlamaq vəzifəsi

29.1. İnformasiya sahibi cəmiyyətin maraqlarını daha asan və daha operativ şəkildə təmin etmək, çoxnömrəli informasiya sorğularını azaltmaq məqsədi ilə malik olduğu, ictimai vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəticəsində yaradılmış, yaxud əldə olunmuş aşağıdakı informasiyaları açıqlamalıdır:

29.1.1. ümumiləşdirilmiş statistik məlumatlar ... ;

29.1.7. ictimai funksiyaları yerinə yetirən hüquqi şəxslərin rəhbər orqanlarında çalışanların adları və soyadları, elektron poçt ünvanları;

29.1.12. ictimai funksiyaları yerinə yetirən hüquqi şəxslərin fəaliyyətinə dair hesabatlar, onların gəlirləri və xərcləri barədə məlumatlar;

29.1.14. ətraf mühitin vəziyyətinə, ətraf mühitə ziyan vurulmasına və təhlükəli ekoloji təsirlərə dair məlumatlar;

29.1.24. ictimai funksiyaları yerinə yetirən hüquqi şəxslərin, həmçinin, normativ hüquqi aktlarla və ya müqavilə əsasında təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və sosial sahələrdə xidmət göstərən özəl hüquqi və fiziki şəxslərin bu funksiyaların yerinə yetirilməsi ilə bağlı malik olduqları informasiyalar;

29.1.25. əmtəə bazarında hökmran mövqe tutan, xüsusi və ya müstəsna hüquqa və yaxud təbii inhisara malik olan hüquqi şəxslər malların və xidmətlərin təklif edilməsi şərtlərinə və onların qiymətlərinə, həmin şərtlərdə və qiymətlərdə dəyişikliklərə aid informasiyalar - şərtlərin təklif edilməsinə və ya həmin şərtlərdə və qiymətlərdə dəyişiklik edilməsinə azı 30 gün qalmış; ... - (qismən uyğun gəlir).

Maddə 37. İnformasiyanın xidməti istifadə üçün nəzərdə tutulmuş hesab edilməsinə qoyulan məhdudiyətlər

37.1. Bu Qanunun 9.1-ci maddəsində göstərilən informasiya sahibləri aşağıdakı informasiyaları xidməti istifadə üçün nəzərdə tutulmuş hesab edə bilməzlər:

37.1.5. ekologiyanın, səhiyyənin, demografiyanın, təhsilin, mədəniyyətin, iqtisadiyyatın, o cümlədən nəqliyyatın və kənd təsərrüfatının, habelə cinayətkarlığın vəziyyəti haqqında;

37.1.6. informasiya sahibinin fəaliyyəti haqqında hesabatlar, o cümlədən vəzifələrin yerinə yetirilməsinin keyfiyyəti və buraxılan nöqsanlar barədə;

37.1.20. informasiya sahibinin mülkiyyəti və mülkiyyət öhdəlikləri haqqında;

37.1.22. istehlakçıların qanuni maraqlarının müdafiəsi ilə bağlı olaraq malların və xidmətlərin keyfiyyəti haqqında;

37.1.24. ətraf mühitə, insanların sağlamlığına təsir edən və ya təsir edə biləcək fəaliyyət nəticəsində ətraf mühitin komponentlərində baş verən və ya baş verə biləcək dəyişikliklər, onların qiymətləndirilməsi, ətraf mühitin mühafizəsi və səmərəli istifadəsinə yönəldilmiş tədbirlər və xərclər barədə - (qismən uyğun gəlir).

“Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Maddə 11. Sağlamlığa təsir göstərən amillər haqqında vətəndaşların məlumat almaq hüququ

Vətəndaşların sağlamlığa təsir göstərən amillər haqqında müntəzəm və düzgün məlumat almaq hüququ vardır və bu məlumatlar vətəndaşlara kütləvi informasiya vasitələri ilə, yaxud bilavasitə onların sorğularına əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən verilir.

İnsanların həyat və sağlamlığı üçün təhlükə törədən faktları və halları gizlədən vəzifəli şəxslər qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyətə cəlb edilirlər - (uyğun gəlir).

Şərh:

Çərçivə Konvensiyasının 12-ci maddəsi Tərəflərin üzərinə bütün mümkün ötürmə vasitələrindən istifadə edərək tütünə qarşı mübarizə sahəsində əhalinin məlumatlandırılması sisteminin möhkəmləndirilməsi və dəstəklənməsi öhdəliyi qoyur. Həmin maddənin (c) bəndinə əsasən dövlətlər tütün sənayesi haqqında ən müxtəlif informasiyanın daxili qanunvericiliyə uyğun şəkildə əhali üçün əlçatan olmasını təmin edəcək müvafiq tədbirlər həyata keçirməlidirlər. Təbii ki, bu tədbirlər içərisində qanunvericilik tədbirləri xüsusi yer tutur. Eləcə də həmin maddənin (f) bəndinə əsasən, dövlətlər tütün istehsalı və tütündən istifadənin insanların sağlamlığına mənfi təsiri, bu istifadənin mənfi iqtisadi və ekoloji nəticələri ilə bağlı məlumatların insanlar üçün əlçatan olmasını təmin etməlidirlər.

Çərçivə Konvensiyasının 12-ci maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərində qeyd olunur ki, Tərəflər ictimaiyyət üçün tütün sənayesinin və onun məhsullarının strategiya və

fəaliyyəti haqqında dəqiq və düzgün informasiyanın açıq və ümumi əlçatan olmasını təmin etməlidir.⁵²

Konstitusiya “hər kəsin istədiyi məlumatı qanuni yolla axtarmaq, əldə etmək, ötürmək, hazırlamaq və yaymaq azadlığı”nı təmin edir.⁵³ Azərbaycan qanunvericiliyi informasiyanı əldə olunma növünə görə iki müxtəlif kateqoriyaya bölür: 1) ümumi istifadə üçün açıq informasiyalar və 2) alınması məhdudlaşdırılan informasiyalar. “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa (daha sonra “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanun) əsasən əldə olunması məhdudlaşdırılan informasiyalar açıq informasiyalar sayılır. Əldə edilməsi qanunla məhdudlaşdırılan informasiyalar hüquqi rejiminə görə məxfi və gizli (konfidensial) olur.⁵⁴ Bundan başqa, informasiya sahibi informasiyanı “xidməti istifadə üçün” nəzərdə tutaraq onun əldə olunmasına məhdudiyət qoya bilər. Ona görə də şəxs belə informasiyanı əldə etmək istədikdə, informasiya sahibi, informasiyanı verməkdən imtina edərkən istənilən məlumatı məhdudlaşdıran və ya xidməti istifadə üçün nəzərdə tutulan informasiya olaraq təsnif edən qanuna istinad etməli, informasiyanı niyə xidməti istifadə üçün nəzərdə tutulduğunu əsaslandırmalı və bunun nə vaxta qədər davam edəcəyini bildirməlidir.⁵⁵

Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən elə informasiyalar vardır ki, informasiya sahibləri həmin informasiyaları əldə edilməsinə dair sorğu olmadan da yaymaq öhdəliyi daşıyırlar. Belə informasiyalar onun sahibi tərəfindən kütləvi-informasiya vasitələri, rəsmi nəşrlər, kitabxanalar, internet səhifələri və digər vasitələrlə ictimaiyyətə çatdırılmalıdır. “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanun belə məlumatların çox geniş siyahısını təqdim edir⁵⁶. Həmin siyahıda bütün sənayesi və onun məhsulları haqqında məlumatlar ayrıca qeyd olunmasa da hesab edirik ki, “ictimai funksiyaları yerinə yetirən hüquqi şəxslərin fəaliyyətinə dair hesabatlar, onların gəlirləri və xərcləri barədə məlumatlar; ətraf mühitin vəziyyətinə, ətraf mühitə ziyan vurulmasına və təhlükəli ekoloji təsirlərə dair məlumatlar; ictimai funksiyaları yerinə yetirən hüquqi şəxslərin, həmçinin, normativ hüquqi aktlarla və ya müqavilə əsasında təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və sosial sahələrdə xidmət göstərən özəl hüquqi və fiziki şəxslərin bu funksiyaların yerinə yetirilməsi ilə bağlı malik olduqları informasiyalar”⁵⁷ bütün sənayesi ilə bağlı məlumatları da əhatə edir. Eləcə də xidməti istifadə üçün nəzərdə tutulmuş hesab edilə bilməyəcək məlumatlar içərisində “ekologiyanın, səhiyyənin, ... və kənd təsərrüfatının, ... vəziyyəti haqqında; informasiya sahibinin fəaliyyəti haqqında hesabatlar, o cümlədən vəzifələrin yerinə yetirilməsinin keyfiyyəti və buraxılan nöqsanlar barədə; informasiya

⁵² Guidelines for Implementation of Article 12 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP4(7)), P. 13. Available at <http://www.who.int/fctc/guidelines/Decision.pdf>

⁵³ Maddə 50 (I), Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 12 noyabr 1995.

⁵⁴ Maddə 34, “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanun.

⁵⁵ P.Bayramova. Azərbaycanda İnformasiya əldə etmək hüququna dair Bələdçi. Bakı, 2014. Səh. 9.

⁵⁶ Maddə 29, “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanun.

⁵⁷ Guidelines for implementation of Article 12 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP4(7)). Available at <http://www.who.int/fctc/guidelines/Decision.pdf>

sahibinin mülkiyyəti və mülkiyyət öhdəlikləri haqqında; istehlakçıların qanuni maraqlarının müdafiəsi ilə bağlı olaraq malların və xidmətlərin keyfiyyəti haqqında; ətraf mühitə, insanların sağlamlığına təsir edən və ya təsir edəcək biləcək fəaliyyət nəticəsində ətraf mühitin komponentlərində baş verən və ya baş verəcək dəyişikliklər, onların qiymətləndirilməsi, ətraf mühitin mühafizəsi və səmərəli istifadəsinə yönəldilmiş tədbirlər və xərclər barədə”⁵⁸ məlumatların daxil edilməsi hesab edirik ki, tütün sənayesinə və tütün məmulatlarının zərərinə dair məlumatlara da şamil edilə bilər.

Qeyd edək ki, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 11.4-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi⁵⁹ istehsalçılardan məhsulun tərkibində olan inqrediyentlər barədə məlumatları istehlakçılara təqdim etməyi tələb edə və ya özü çatdırıb bilər. Bu müddəə “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanunla müəyyən ziddiyyət təşkil edir. Belə ki, “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanunun yuxarıda qeyd olunan maddələri düşünməyə imkan verir ki, tütün məmulatlarının tərkibi ictimaiyyət üçün açıq informasiyalara daxildir və tütün məmulatı istehsalçıları özləri bilavasitə onun tərkibi haqqında məlumatın istehlakçılar və hər bir kəs üçün açıq olmasını (sorgu olmadan belə) təmin etməlidirlər. Məhz bu ziddiyyətli məqamı nəzərə alaraq hesab edirik ki, “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanun konkret olaraq tütün istehsalçılarına şamil oluna biləcək müddəaları əks etdirməyərək Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə *qismən uyğun gəlir*. Öz növbəsində “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 11.4-cü maddəsi də istehlakçıların tütün məmulatının tərkibi haqqında məlumatı Səhiyyə Nazirliyinə sorgu göndərərək ala biləcəyi fikrini yaradır ki, bu da Konvensiyanın tələblərinə *qismən uyğundur*.

Onu da qeyd edək ki, 12-ci maddənin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsipləri dövlətlərin tütünlə mübarizə məlumat bazasının yaradılmasını və bu bazanın ictimaiyyət üçün açıq olmasını xüsusi vurğulayır. Tütünlə mübarizə məlumat bazası yeli, milli, regional və beynəlxalq statistik məlumatları özündə əks etdirməlidir⁶⁰. Azərbaycan Respublikasında müvafiq məlumat bazası hələ yaradılmamışdır.

Çərçivə Konvensiyasının 12-ci maddəsinin (e) bəndi tütünə qarşı mübarizə sahəsində proqramların və strategiyaların hazırlanmasında və həyata keçirilməsində vətəndaş cəmiyyətinin iştirakını xüsusi vurğulayır. Eləcə də 12-ci maddənin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərində dövlətlərə vətəndaş cəmiyyətinin nümayəndələrinin bu prosesdə fəal iştirakının təmin olunması tövsiyə edir. Əhəmiyyətlidir ki, 14 dekabr 2009-cu il tarixində İSİM, Azərbaycan Səhiyyə Kommunikasiyası Assosiasiyası və ABŞ-ın Cons Hopkins

⁵⁸ Maddə 37, yenə orada.

⁵⁹ “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanının (3 sentyabr 2001-ci il, №73) 3-cü bəndinə əsasən həmin Qanunun 11.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı”nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi həyata keçirir.

⁶⁰ Guidelines for implementation of Article 12 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP4(7)), p. 7. Available at <http://www.who.int/fctc/guidelines/Decision.pdf> p. 7.

Universitetinin Blumberq İctimai Səhiyyə Məktəbinin Kommunikasiya Proqramları Mərkəzi tərəfindən həyata keçirilən “Azərbaycanda Tütünlə Mübarizə üzrə Milli Strategiyanın Hazırlanması” layihəsi çərçivəsində Tütünlə Mübarizə üzrə 1-ci Milli Konfransda Tütünlə Mübarizə üzrə İctimai Koalisiya yaradılmışdır. Koalisiyanın yaradılmasında əsas məqsəd Azərbaycan Respublikasında tütünlə mübarizə sahəsində müxtəlif dövlət, qeyri-hökumət təşkilatlarının səylərinin birləşdirilməsi idi⁶¹.

Eləcə də hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikasında yeni qəbul olunmuş və qüvvəyə minmiş “İctimai iştirakçılıq haqqında” Qanunun⁶² düzgün həyata keçirilməsi tütünlə mübarizə sahəsində strategiya və proqramlar hazırlanmasında vətəndaş cəmiyyətinin iştirakı üçün yeni imkanlar yaradacaq. Öz növbəsində Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin yanında yaradılmış İctimai Şura bu istiqamətdə həlledici rol oynaya bilər. Onu da qeyd edək ki, vətəndaş cəmiyyətinin tütünlə mübarizə sahəsində iştirakçılığı Çərçivə Konvensiyasının bir çox maddələrində xüsusi vurğulanmışdır.

Əhali arasında sağlam həyat tərzinin təşviq edilməsi və tütündən istifadənin sağlamlığa zərəri barədə maarifləndirmə tədbirlərinin keçirilməsi Azərbaycan Respublikasında İnsan Hüquq və Azadlıqlarının Müdafiəsinin Səmərəliliyini Artırmaq Sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramında,⁶³ 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında Yoxsulluğun Azaldılması və Davamlı İnkişaf Dövlət Proqramında,⁶⁴ eləcə də Azərbaycan Gəncliyi 2011-2015-ci illərdə Dövlət Proqramında⁶⁵ və Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər üzrə Strateji Planında⁶⁶ öz əksini tapmışdır.

Təvsiyələr:

- *“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 11.4-cü maddəsi dəyişdirilməli və tütün sənayesinə dair məlumatların əhali üçün əlçatan olmasını təmin edən müddəə əlavə edilməlidir;*
- *Ayrı-ayrı tütün məmulatlarının tərkibini əks etdirən məlumat bazasının yaradılmasına dair müvafiq sərəncam verilməlidir;*
- *Tütünlə mübarizə üzrə məlumat bazası yaradılmalıdır;*

⁶¹ Daha ətraflı bax: <http://www.isim.az/isim/news.php?id=399>

⁶² İctimai iştirakçılıq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 216-IVQ, 22 noyabr 2013-cü ildə qəbul edilmiş və 1 iyun 2013-cü ildə qüvvəyə minmişdir.

⁶³ Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 29 dekabr 2011-ci il tarixli, 1938 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

⁶⁴ Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 15 sentyabr 2008-ci il tarixli, 3043 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

⁶⁵ Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 7 iyul 2011-ci il tarixli, 1621 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

⁶⁶ Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 24 aprel 2014-cü il tarixli, 30 nömrəli Əmri ilə təsdiq edilmişdir.

- *Vətəndaş cəmiyyətinin tütünlə mübarizə sahəsində daha yaxından iştirakını təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və ya İSİM yanında tütünlə mübarizə üzrə İctimai Şuranın yaradılması tövsiyə edilir.*

2.6. Reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 13. Tütün məmulatının reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu

1. *Tərəflər təsdiq edirlər ki, reklamın, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun tam qadağan olunması tütün məmulatından istifadənin azalmasına gətirib çıxaracaqdır.*

2. *Hər bir Tərəf öz konstitusiyasına və ya konstitusiya prinsiplərinə uyğun olaraq, tütün məmulatının reklamına, satışının stimullaşdırılmasına və sponsorluğuna tam qadağa qoyur. Bu, hüquqi şərtlərə əməl edilməsi və Tərəflərin malik olduğu texniki vasitələr nəzərə alınmaqla, onun ərazisindən başlanğıc götürən transsərhəd reklamına, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa tam qadağa qoyulmasını əhatə edir. Bununla əlaqədar olaraq Tərəflərdən hər biri bu Konvensiyanın həmin Tərəf üçün qüvvəyə minməsindən ötən beş il ərzində müvafiq qanunverici, icra, inzibati və/və ya digər tədbirlər həyata keçirir və 21-ci Maddəyə uyğun olaraq müvafiq hesabatlar təqdim edir.*

3. *Öz konstitusiyası və ya konstitusiya prinsipləri ilə əlaqədar olaraq tam qadağa tətbiq edə bilməyən Tərəf tütün məmulatına aid bütün reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa məhdudiyyət qoyur. Bu, hüquqi şərtlərə əməl edilməsi və Tərəfin malik olduğu texniki vasitələr nəzərə alınmaqla, onun ərazisindən başlanğıc götürən və transsərhəd effektivə malik olan reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa tətbiq edilən məhdudiyyətlərin və ya tam qadağanın tətbiq edilməsini əhatə edir. Bununla əlaqədar olaraq hər bir Tərəf müvafiq qanunverici, icra, inzibati və/və ya digər tədbirlər həyata keçirir və 21-ci Maddəyə uyğun olaraq müvafiq məruzələr təqdim edir.*

4. *Hər bir Tərəf öz konstitusiyasına və ya konstitusiya prinsiplərinə uyğun olaraq ən azı:*

(a) *yalan, yanlış rəy formalaşdırma vasitəsilə və ya tütün məmulatının xarakterik xüsusiyyətləri, sağlamlığa təsiri, təhlükəsi və ya onlardan ayrılan məhsullar barədə yanlış təsəvvür yarada bilən digər aldadıcı yollarla tütün məmulatının bazarda irəliləməsini təmin edən bütün reklam, satışın stimullaşdırılması və sponsorluq formalarını qadağan edir;*

(b) *tələb edir ki, tütün məmulatının sağlamlıq üçün zərərli olması və ya digər müvafiq xəbərdarlıq onun istənilən reklamını və uyğun hallarda satışın stimullaşdırılmasını və sponsorluğu müşayiət etsin;*

(c) *əhali tərəfindən tütün məmulatının alınmasını təşviq edən birbaşa və ya dolaylı stimullardan istifadəni məhdudlaşdırır;*

(d) əgər tam qadağa tətbiq etməyibsə, müvafiq dövlət orqanlarından tələb edir ki, tütün sənayesinin hələ qadağan olunmamış reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa çəkdiyi xərclər barədə informasiyanı açıqlasın. Bu orqanlar milli qanunvericiliyə uyğun olaraq 21-ci Maddənin icrasından ötrü həmin məlumatların ictimaiyyətin və Tərəflərin Konfransının sərəncamına verilməsi barədə qərar çıxara bilərlər;

(e) tam qadağan edir, yaxud öz konstitusiyasına və ya konstitusiya prinsiplərinə görə tam qadağan edə bilmədikdə radio, televiziya, çap kütləvi informasiya vasitələri, müvafiq hallarda isə, məsələn, İnternet kimi digər informasiya vasitələri ilə tütün məmulatının reklamını, satışının stimullaşdırılmasını və tütün məhsullarına sponsorluğu beş il müddətinə məhdudlaşdırır; və

(f) beynəlxalq hadisələr, tədbirlər zamanı və ya bunların iştirakçıları arasında tütün məmulatına sponsorluq edilməsini qadağan edir, yaxud öz konstitusiyasına və ya konstitusiya prinsiplərinə görə qadağan edə bilmədiyi halda bu sponsorluğu məhdudlaşdırır.

5. Tərəflər 4-cü bənddə şərh olunmuş öhdəliklər çərçivəsindən kənara çıxan tədbirlərin həyata keçirilməsinə həvəsləndirilirlər.

6. Tərəflər transsərhəd reklamının ləğvinə kömək üçün zəruri olan texnologiyaların və digər vasitələrin işlənilib hazırlanması sahəsində əməkdaşlıq edirlər.

7. Tütün reklamının, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun bəzi formalarına artıq qadağa qoymuş Tərəflər onun ərazisinə daxil olan belə transsərhəd reklamı, satışın stimullaşdırılması və sponsorluğu qadağan etmək, daxili reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa tətbiq etdiyi sanksiyaları öz milli qanunvericiliyinə uyğun olaraq, onun ərazisindən çıxan bu cür reklama, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa da tətbiq etmək kimi suveren hüquqa malikdir. Bu bənd konkret hər hansı sanksiyanın təqdiri və ya təsdiqi demək deyildir.

8. Tərəflər transsərhəd reklamına, satışın stimullaşdırılmasına və sponsorluğa tam qadağa qoyulması məqsədilə beynəlxalq əməkdaşlıq tələb edən müvafiq tədbirlərin şərh olunduğu protokolun işlənilib hazırlanması məsələsini nəzərdən keçirəcəklər.

“Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Maddə 4. Reklama dair ümumi tələblər

4.6. Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin, pornoqrafiyanın, tütün və tütün məmulatlarının və bu Qanunla reklamı qadağan olunan digər məhsulların reklamına yol verilmir.

Maddə 13. Sponsor və sponsor reklamı

13.4. Bu Qanunla reklamı qadağan edilmiş malların istehsalı və (və ya) satışı ilə məşğul olan şəxslər sponsor ola bilməz.

Maddə 15. Əmtəə satışını stimullaşdıran tədbirlər haqqında reklam

15.3. Əmtəə satışını stimullaşdıran tədbirlərdə müəyyən əmtəəni satın alana hədiyyə qismində tündlüyü 5 faizdən yuxarı olan alkoqollu içkilər, tütün və tütün məmulatları təklif oluna bilməz;

15.4. Tündlüyü 5 faizdən yuxarı olan alkoqollu içkiləri, tütün və tütün məmulatlarını alanlara hədiyyə qismində başqa əmtəələrin təklifi qadağandır.

Maddə 28. Tütün, tütün məmulatları və onlara aid ləvazimatların reklamı

Tütün, tütün məmulatlarının və onların ləvazimatlarının, o cümlədən tənbəki çubuqlarının, qəlyanların, elektron siqaretlərin, siqaret kağızlarının, alışqanlarının

“Televiziya və radio yayımı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Maddə 35. Reklamın yayılması

35.10. Televiziya və radio ilə narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin, silahların, pornoqrafiyanın, tütün məmulatlarının, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə reklamı qadağan olunan digər məhsulların reklamına yol verilmir - (qismən uyğun gəlir).

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 20. Tütün məmulatının satışında həvəsləndirmə üsullarının məhdudlaşdırılması

20.1. Tütün məmulatının ticarətinə icazəsi olan hüquqi və fiziki şəxslərə məhsul satışında istehlakçıların həvəsləndirilməsi üçün aşağıdakı üsullardan istifadə edilməsi qadağan edilir:

20.1.1. kütləvi informasiya vasitələrində çap olunmuş və ya elan verilmiş kupon sahiblərinə güzəştlərin tətbiq edilməsi;

20.1.2. tütün məmulatının və onların yeni nümunələrinin pulsuz paylanması və ya mükafat kimi verilməsi;

20.1.3. tütün məmulatının lotereya, müsabiqə, idman yarışları, oyunlar üçün mükafat kimi təklif edilməsi;

20.1.4. tütün məmulatının satışı və istehlakı ilə bağlı uduşlu (o cümlədən siqaret qutularının və hissələrinin yığılması ilə) oyunların keçirilməsi. - (uyğun gəlir).

20.2. Tütün məmulatının istehsalçıları tütünün və tütün məmulatının reklamını əks etdirməyən sosial, mədəni və təhsil tədbirlərinin sponsorluğu və reklamı zamanı öz firma adlarından maneəsiz istifadə edirlər – (uyğun gəlmir).

Şərh:

Çərçivə Konvensiyasının 13.1-ci maddəsinə əsasən tütün məmulatlarının reklamının, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğun “tam qadağan olunması tütün məmulatından istifadənin azaldılmasına gətirib çıxarır”.

“Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun⁶⁷ (daha sonra “Reklam haqqında” Qanun) 28-ci maddəsi “Tütün, tütün məmulatları və onlara aid ləvazimatların

⁶⁷ Reklam haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 1281-IVQ, 15 may 2015 -ci il.

reklamını qadağan edir”, 15.3 və 15.4-cü maddələrinə əsasən “Əmtəə satışını stimullaşdıran tədbirlərdə müəyyən əmtəəni satın alana hədiyyə qismində tütün və tütün məmulatları təklif oluna bilməz və tütün və tütün məmulatlarını alanlara hədiyyə qismində başqa əmtəələrin təklifi qadağandır”, 13.4-cü maddəsinə əsasən “Bu Qanunla reklamı qadağan edilmiş malların istehsalı və (və ya) satışı ilə məşğul olan şəxslər sponsor ola bilməz”. Eləcə də “Televiziya və radio yayımı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa⁶⁸ əsasən televiziya və radio ilə tütün məmulatlarının reklamına yol verilmir⁶⁹. “Reklam haqqında” Qanun tütün və tütün məmulatının reklamını və satışın stimullaşdırılmasını qadağan etsə də bu müddəanın Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə tam uyğun gəldiyini deyə bilmərik. Belə ki, Çərçivə Konvensiyasının 13.1-ci maddəsi tütün məmulatlarının reklamı və satışının stimullaşdırılması ilə yanaşı onun sponsorluğunun da tam qadağan olunmasını tələb edir, "Reklam haqqında" Qanunda isə sponsorluq qadağaları yalnız tütün məmulatlarının istehsalı və (və ya) satışı ilə məşğul olan şəxslərə aid edilir. Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyində bu sahədə müəyyən məhdudiyətlər əks olunmuş olsa da, tütün məmulatlarının satışının stimullaşdırılması və sponsorluğun tam qadağan edən müddəalar yoxdur. Öz növbəsində tütün məmulatlarının reklamı ilə onların satışının stimullaşdırılması bir-biri ilə sıx qarşılıqlı əlaqədədir. Rəhbər prinsiplərə əsasən “satış məntəqələrində tütün məmulatlarının göstərilməsi özlüyündə reklam və satışın stimullaşdırılmasıdır. Məhsulların göstərilməsi tütün məmulatlarının satışının stimullaşdırılmasının və tütündən istifadənin əsas vasitələrindən, o cümlədən tütündən istifadənin sosial qaydada qəbul oluna bilən təsəvvürünü yaradan və tütündən istifadə edənlərin tərgitməsini çətinləşdirən səbəbli tütün satınalmaları üsullarından biridir. Gənc insanlar məmulatların təsvirinin stimullaşdırıcı təsiri üçün xüsusilə həssasdırlar”⁷⁰. Çərçivə Konvensiyasının 13-cü maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərinə əsasən dövlətlər satış məntəqələrində tütün məmulatlarının görünüşünə və istənilən təsvirinə tam qadağanı tətbiq etməlidirlər⁷¹. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi müvafiq qadağanı əks etdirmir. Öz növbəsində praktikada satış məntəqələrində tütün məmulatları ən nəzərə çarpan yerlərdə yerləşdirilir (məsələn, marketlərdə kassaların yanında və s.) ki, bu da reklamın bir növünü təşkil edir. Odur ki, müvafiq qanunvericiliyin tütün məmulatlarının reklamını tam qadağan etdiyini deyə bilmərik. Rəhbər prinsiplərə əsasən tütün məmulatlarının satışını stimullaşdıran hər hansı element olmadan yalnız məmulatların mətn siyahısına və üzərilərində qiymətlərin göstərilməsinə icazə verilməlidir.

Öz növbəsində Rəhbər Prinsiplər ticarət avtomatlarını reklam və satışın stimullaşdırılması üçün vasitə kimi xarakterizə edərək ticarət avtomatlarında tütün məmulatlarının satışının qadağan edir. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun tütün və tütün məmulatlarının

⁶⁸ Televiziya və radio yayımı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, №345-IIQ, 25 iyun 2002-ci il.

⁶⁹ Maddə 35.10, yenə orada.

⁷⁰ Guidelines for Implementation of Article 13 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP3(12)). Available at: http://www.who.int/fctc/guidelines/article_13.pdf?ua=1

⁷¹ Yenə orada.

avtomatlar vasitəsi ilə satışını qadağan edərək bu tələbi təmin edir.⁷² Qanun, eləcə də siqaret, papiros və siqarillaların ədədlə satışını qadağan edir.⁷³

Öz növbəsində Alkoqollu içkilər, etil (yeyinti) spirti və tütün məmulatı istehsalının, idxalının və satışının tənzimlənməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 fevral 1999-cu il, 90 nömrəli Fərmanı⁷⁴ müəyyən edir ki, tütün məmulatının pərakəndə satışı yalnız kassa-nəzarət aparatları ilə təchiz olunmuş stasionar ticarət şəbəkələri vasitəsilə həyata keçirilə bilər.

Brendin genişləndirilməsi və brendin eyni vaxtda istifadə edilməsinin qadağan olunması Rəhbər Prinsiplərə əsasən brendin genişləndirilməsi o zaman baş verir ki, tütün məmulatı brendin adı, emblemi, ticarət markası, loqotipi və ya fərqləndirici ticarət nişanı, yaxud istənilən digər fərqləndirici xüsusiyyəti (rənglərin xarakterik ahəngi daxil olmaqla) hər hansı qeyri-tütün məmulatı və ya xidmətlə elə şəkildə birləşdirilir ki, tütün və qeyri-tütün məmulatı və ya xidmətinin birliyi formalaşır.⁷⁵ Bu müddəa Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində əks olunmadığı üçün deyə bilərik ki, qanunvericilik bu sahədə Çərçivə Konvensiyasına *uyğun gəlmir*.

Korporativ sosial məsuliyyətlə bağlı aşağıda bax: 6. Dövlətlərin Konvensiya üzrə ümumi öhdəlikləri, 6.3. Korporativ sosial məsuliyyət.

Təvsiyələr:

- *Qanunvericilik tütün məmulatlarının reklamının və satışının stimullaşdırılmasının qadağan olunması ilə yanaşı onun sponsorluğunu da tam qadağan etməlidir;*
- *Qanunvericilik satış məntəqələrində tütün məmulatlarının görünüşünü və istənilən təsvirini tam qadağan etməlidir;*
- *Qanunvericilik brendin genişləndirilməsini və brendin eyni vaxtda istifadə edilməsini qadağan etməlidir;*
- *Qanunvericilik tütün məmulatı istehsalçularına sosial, mədəni və təhsil tədbirlərinin sponsorluğu və reklamını qadağan etməlidir.*

3. Tütündən asılılıq və tütündən istifadənin dayandırılması

Çərçivə Konvensiyası

⁷² Maddə 15.3.7, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun.

⁷³ Maddə 15.3.8, yenə orada.

⁷⁴ Fərmana 11 oktyabr 2001-ci il tarixli, 587 nömrəli; 24 avqust 2002-ci il tarixli, 767 nömrəli; 23 oktyabr 2003-cü il tarixli, 966 və 980 nömrəli; 28 fevral 2007-ci il tarixli, 534 nömrəli; 12 sentyabr 2008-ci il tarixli, 826 nömrəli fərmanlara əsasən dəyişikliklər və əlavələr edilmişdir.

⁷⁵ Guidelines for Implementation of Article 13 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP3(12)). Available at: http://www.who.int/fctc/guidelines/article_13.pdf?ua=1

Maddə 14. Tütündən asılılıq və tütündən istifadənin dayandırılması ilə bağlı tələbatın azaldılması tədbirləri

1. Hər bir Tərəf milli şəraiti və prioritetləri nəzərə almaqla, elmi məlumatlar və ən yaxşı təcrübəyə əsaslanan lazımi, hərtərəfli və kompleks rəhbər prinsipləri hazırlayır və yayır, tütündən istifadənin dayandırılmasına və tütündən asılılığın adekvat müalicəsinin təmin edilməsinə kömək üçün səmərəli tədbirlər görür.

2. Bu məqsədə nail olmaq üçün hər bir Tərəf çalışır ki:

a) tədris müəssisələri, tibbi-sanitariya qurumları, iş yerləri və idman tədbirlərinin keçirildiyi yerlər də daxil olmaqla, tütündən istifadənin dayandırılmasına kömək etməyə yönəldilmiş səmərəli proqramlar hazırlayıb həyata keçirsin;

b) tütündən asılılığın diaqnostikası və müalicəsinə, həmçinin tütünün istifadəsinin dayandırılması ilə əlaqədar məsləhət xidmətlərini müvafiq hallarda səhiyyə işçilərinin, icma nümayəndələrinin və sosial işçilərin iştirak etdikləri milli səhiyyə və maarifləndirmə proqramlarına, planlarına və strategiyalarına daxil etsin;

c) tibbi-sanitariya yardımı müəssisələrində və reabilitasiya mərkəzlərində tütündən asılılığın diaqnostikası, profilaktikası, müalicəsi və məsləhətlərin verilməsi üzrə proqramlar hazırlasın; və

d) 22-ci Maddəyə uyğun olaraq, dərman preparatları da daxil olmaqla, tütündən asılılığın müalicəsinin və müalicə qiymətlərinin əlçatan olması üçün digər Tərəflərlə əməkdaşlıq etsin. Bu cür preparatlara və onların komponentlərinə dərman vasitələri, onların qəbulu, habelə müvafiq hallarda diaqnostika üçün istifadə olunan preparatlar daxil ola bilər.

Çərçivə Konvensiyasının 14-cü maddəsi dövlətlərin üzərinə tütündən asılılıq və tütündən istifadənin dayandırılması ilə bağlı tələbatın azaldılması üçün zəruri tədbirlər həyata keçirmək öhdəliyi qoyur. 14-cü maddənin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərində qeyd olunur ki, tərəflər tütüncəkmədən imtina etməni motivasiya edən, eləcə də bu asılılığı tərgitmək istəyən tütün istifadəçiləri üçün lazımi dəstəyi təmin edən infrastruktur yaratmalıdırlar.⁷⁶ Bu sahədə müvafiq siyasət qəbul edilməli, tütün asılılığından xilas olmaq üçün müvafiq müalicə xidmətləri mövcud olmalıdır.

Azərbaycan Respublikasında 2011-2015-i illər üçün Tütünlə mübarizə üzrə Milli Strategiyanın layihəsi⁷⁷ hazırlanmış olsa da qəbul edilməmişdir. Milli strategiyanın layihəsində göstərilirdiyi kimi Azərbaycanda tütündən imtina üçün dəstək təsisatı yoxdur. Siqareti atmaq üçün istifadə edilən dərman vasitələrinin əldə olunmasında çətinliklər vardır. Eləcə də tibb personalının tütün çəkməkdən imtina xidmətinin təşkili üzrə biliklərinin

⁷⁶ Guidelines for Implementation of Article 13 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP4(8)). Available at: <http://origin.who.int/fctc/Guidelines.pdf>

⁷⁷ Milli Strategiyanın layihəsinin tam mətni üçün bax: http://www.isim.az/isim/newsdocs/21092010/TC_Strategy_FINAL_3_Sep_2010.pdf

inkişaf etdirilməsinə ciddi ehtiyac vardır.⁷⁸

Onu da qeyd edək ki, çox əhəmiyyətlidir ki, Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi tərəfindən Tütünçəkmədən imtina etmə üzrə klinik protokol⁷⁹ hazırlanmışdır və Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Kollegiyasının 27 fevral 2012-ci il tarixli 05 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Bununla belə, Azərbaycan Respublikasında 14-cü maddənin həyata keçirilməsi daha çox tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Təvsiyələr:

- *Tütünlə mübarizə üzrə Milli Strategiyanın qəbul edilməsi;*
- *tütünçəkmədən imtina etməni motivasiya edən, eləcə də bu asılılığı tərgitmək istəyən tütün istifadəçiləri üçün lazımi dəstəyi təmin edən infrastrukturun yaradılması üçün müvafiq qanunvericiliyin təmin edilməsi.*

4. Tütün təchizatının azaldılması ilə bağlı tədbirlər

4.1. Tütün məmulatının qeyri-qanuni ticarəti

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 15. Tütün məmulatının qeyri-qanuni ticarəti

1. *Tərəflər etiraf edirlər ki, qaçaqmalçılıq, qeyri-qanuni istehsal və saxtalaşdırma halları daxil olmaqla, tütün məmulatı ilə qeyri-qanuni ticarətin bütün növlərinin ləğv edilməsi, həmçinin subregional, regional və qlobal sazişlərlə yanaşı milli qanunvericiliyin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi tütünə qarşı mübarizənin zəruri tərkib hissələridir.*

2. *Hər bir Tərəf tütün məmulatının mənşəyinin müəyyənləşdirilməsində Tərəflərə kömək etmək üçün və milli qanunvericiliyə və müvafiq iki tərəfli və çoxtərəfli sazişlərə uyğun olaraq sapma nöqtəsinin müəyyənləşdirilməsində, habelə tütün məmulatının hərəkətinin və hüquqi statusunun monitorinqinin sənədləşdirilməsinin və nəzarətinin həyata keçirilməsində Tərəflərə kömək etmək üçün tütün məmulatının bütün qutularının və qablaşdırma qutularının, bu cür məmulatın istənilən xarici qablaşdırma qutusunun markalanmasını təmin etmək məqsədilə səmərəli qanunverici, icra, inzibati və digər tədbirləri görür və həyata keçirir. Bundan başqa, hər bir Tərəf:*

(a) öz daxili bazarında pərəkəndə və topdansatış üçün nəzərdə tutulan tütün məmulatının hər bir qutusunda və qablaşdırma qutusunda aşağıdakı mətnin yazılmasını tələb edir: "Ancaq (ölkənin, milli, regional və ya federal ərazi vahidinin adı göstərilir)

⁷⁸ Yenə orada. Səh. 11.

⁷⁹ Tütünçəkmədən imtina etmə üzrə klinik protokol. Redaktor C.Məmmədov. Bakı, 2012, 44 səh.

satılmasına icazə verilir". Yaxud tələb edir ki, təyinat məntəqəsini göstərən və ya bu məmulatın daxili bazarda satılmaq üçün qanuni yolla gəlib-gəlməməsinin orqanlar tərəfindən müəyyən edilməsini asanlaşdıran başqa bir effektiv nişan sistemi olsun; və (b) müvafiq hallarda gələcəkdə paylaşdırma sistemini qoruyacaq və daha sonra qeyri-qanuni ticarət hallarının istintaqına kömək edəcək praktiki izləmə sisteminin və izləmə rejiminin yaradılması məsələsinə baxır.

3. Hər bir Tərəf bu Maddənin 2-ci bəndində sözügedən qablaşdırmanın üstündəki məlumatın və ya markalanmanın aydın və/və ya əsas dildə, yaxud dillərdə olmasını tələb edir.

4. Tütün məmulatının qeyri-qanuni ticarətini ləğv etmək üçün hər bir Tərəf:

(a) tütün məmulatının transsərhəd satışının, həmçinin qeyri-qanuni ticarətinin monitorinqini və məlumatların toplanmasını həyata keçirir, bundan başqa, müvafiq hallarda milli qanunvericiliyə və tətbiq edilməsi mümkün olan ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələrə uyğun olaraq, gömrük, vergi orqanları və digər orqanlar arasında məlumat mübadiləsi aparır;

(b) saxta və qaçaqmal siqaretlər də daxil olmaqla, tütün məmulatının qeyri-qanuni ticarətinin qarşısının alınmasına yönəlmiş qanunvericilik aktlarını qəbul edir və ya onları əlaqədar sanksiyalar və islah tədbirləri ilə möhkəmləndirir;

(c) müsadirə edilən istehsal avadanlığının, saxta və qaçaqmal siqaretlərin və digər tütün məmulatının, praktiki cəhətdən mümkündürsə, ekoloji təmiz üsullar tətbiq olunmaqla məhv edilməsinin və ya daxili qanunvericilik əsasında onlardan qurtulmanın təmin edilməsi üçün lazım olan addımları atır;

(d) vergisiz və ya rüsumsuz rejimdə anbarda saxlanılan və ya daşınan tütün məmulatının saxlanması və paylaşdırılmasının monitorinqi, sənədləşdirilməsi və bunlara nəzarət məqsədilə öz yurisdiksiyası daxilində tədbirlər görür və həyata keçirir; və

(e) tütün məmulatının qeyri-qanuni ticarətindən əldə edilən gəlirlərin müsadirəsi üçün zəruri tədbirlər görür.

5. Tərəflər, müvafiq hallarda, bu Maddənin 4(a) və 4(d) yarımbəndlərinə uyğun olaraq toplanan məlumatları 21-ci Maddəyə əsasən, Tərəflərin Konfransına təqdim etdikləri dövrü məruzələrdə cəmləşdirilmiş şəkildə əks etdirirlər.

6. Tərəflər, tütün məmulatının qeyri-qanuni ticarətinin ləğv edilməsi məqsədilə müvafiq hallarda və milli qanunvericiliyə əsasən, təhqiqat, istintaq və məhkəmə icraatına dair məsələlərdə milli təşkilatlar, həmçinin əlaqədar regional və beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlar arasında əməkdaşlığa kömək edirlər. Tütün məmulatının qeyri-qanuni ticarətinə qarşı mübarizə məqsədilə regional və subregional səviyyələrdə əməkdaşlığa xüsusi diqqət yetirilir.

7. Hər bir Tərəf qeyri-qanuni ticarətin qarşısını almaq məqsədilə tütün məmulatının istehsalına və paylaşdırılmasına nəzarət etmək və ya onları nizamlamaq üçün müvafiq hallarda lisenziyalaşdırma da daxil olmaqla, gələcək tədbirlərin görülməsinə və həyata

keçirilməsinə çalışır.

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 15. Tütünün və tütün məmulatının ticarəti

15.1. Azərbaycan Respublikasında keyfiyyət göstəriciləri normativ sənədlərin tələblərinə və gigiyenik normativlərə cavab verən, müvafiq sertifikatları olan tütün və tütün məmulatı ticarət dövryyəsinə daxil edilə bilər.

15.2. Tütünün və tütün məmulatının ticarəti Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq topdan və pərakəndə satış formasında həyata keçirilir.

15.3. Tütünün və tütün məmulatının satışı aşağıdakı hallarda qadağan olunur:

15.3.1. məhsulun hər partiyası üçün müvafiq sertifikatlar olmadıqda;

15.3.2. tütün məmulatı aksiz markası ilə markalanmadıqda;

15.3.3. tərkibində nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarı müəyyən edilmiş yuxarı həddən çox olduqda;

15.3.4. tütün məmulatının qutusu üzərində siqaret çəkməyin sağlamlığa zərərli təsiri barədə xəbərdarlıq yazısı olmadıqda;

15.3.5. tütün məmulatının markalanması və qutularının tərtibatı müvafiq normativ sənədlərin tələblərinə uyğun aparılmadıqda;

15.3.6. 18 yaşına çatmamış şəxslərə satıldıqda;

15.3.7. avtomatlar vasitəsilə satıldıqda;

15.3.8. siqaret, papiros və siqarillalar ədədlə satıldıqda.

15.4. Zəruri hallarda tütün məmulatı satıcılarının alıcılardan onların yaşını təsdiq edən sənədi tələb etmək hüququ vardır.

15.5. Tədris, tərbiyə, səhiyyə, sağlamlıq və mədəniyyət obyektlərində, habelə uşaq və yeniyetmələr üçün malların satışı yerlərində tütün məmulatının ticarətinə yol verilmir.

15.6. Tütün məmulatının ticarəti yerlərində siqaret çəkməyin sağlamlığa zərərli təsiri, 18 yaşına çatmamış şəxslərə tütün məmulatının satışının qadağan edilməsi, habelə tütün məmulatından istifadənin məhdudlaşdırılmasına xidmət edən digər yazılar olmalıdır. - (qismən uyğun gəlir).

Maddə 16. Tütünün və tütün məmulatının dövriyyədən götürülməsi

16.1. Tütünün və tütün məmulatının qeyri-qanuni dövriyyədən götürülməsi Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

16.2. Tütün və tütün məmulatı dövriyyədən aşağıdakı hallarda götürülür:

16.2.1. qanuni istehsalı və dövriyyəyə daxil edilməsi barədə sənədləri olmadıqda;

16.2.2. məhsulun hər partiyası üçün müvafiq sertifikatlar olmadıqda;

16.2.3. tütün məmulatı aksiz markası ilə markalanmadıqda və ya saxta markalarla markalandıqda;

16.2.4. tütün məmulatının tərkibində nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarı müəyyən edilmiş yuxarı həddən çox olduqda;

16.2.5. tütün məmulatının tərkibinə daxil edilmiş inqrediyentlərin açıqlanmasına dair tələblər pozulduqda;

16.2.6. tütün məmulatı qutularının tərtibatı qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada aparılmadıqda;

16.2.7. məhsulun istehlak keyfiyyəti itirildikdə;

16.2.8. məhsulun sahibsiz olması müəyyən edildikdə;

16.2.9. qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hallarda.

16.3. Qeyri-qanuni dövriyyədən götürülmüş tütün və tütün məmulatı bu Qanunun 16.2.4-cü, 16.2.5-ci və 16.2.7-ci maddələrində göstərilən hallarda qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada müsadirə edilir və məhv olunur, digər hallarda isə müəyyənləşdirilmiş qaydada istifadə edilir. - (uyğun gəlir).

Maddə 17. Tütüna və tütün məmulatına dair normativ sənədlər

17.1. Tütüna və tütün məmulatına dair normativ sənədlər onların istehsal, tədarük, emal, saxlanma, daşınma, qablaşdırma, markalanma və satış qaydalarını, şərtlərini və normalarını nizamlayan standartları və tələbləri müəyyən edir.

17.2. Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən, habelə respublikaya gətirilən tütünü və tütün məmulatının keyfiyyət göstəriciləri qiüvvədə olan normativ sənədlərin tələblərinə cavab verməlidir.

17.3. Tütüna və tütün məmulatına dair normativ sənədlərin tələblərinə əməl olunması bu sahədə sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən bütün hüquqi və fiziki şəxslər üçün məcburidir. - (qismən uyğun gəlir).

Vergi Məcəlləsi

Maddə 89. Əmlakın siyahıya alınması

89.13. Aksiz markası ilə markalanmalı olan markalanmamış və ya saxta aksiz markası ilə markalanmış malların siyahıya alınması aşağıdakı qaydada həyata keçirilir:

89.13.1. Aksiz markası ilə markalanmalı olan markalanmamış və ya saxta aksiz markası ilə markalanmış malların siyahıya alınması vergi ödəyicisinin həmin mallar barəsində hüquqlarının elə məhdudlaşdırılmasıdır ki, bu zaman vergi ödəyicisi siyahıya alınmış aksiz markası ilə markalanmalı olan markalanmamış və ya saxta aksiz markası ilə markalanmış mallara sahiblik, onlardan istifadə etmək və sərəncam vermək hüququna malik deyildir.

89.13.2. Aksiz markaları ilə markalanmalı olan malların həmin markalarla markalanmadan və ya saxta aksiz markaları ilə markalanmaqla satışı və ya saxlanması aşkar edildikdə (içməli spirtin, pivənin, spirtli içkilərin bütün növlərinin və tütün məmulatlarının) ümumi miqdarı, aksiz markaları ilə markalanmalı olan markalanmamış və ya saxta aksiz markaları ilə markalanmış malların (içməli spirtin, pivənin, spirtli içkilərin

bütün növlərinin və tütün məmulatlarının) miqdarı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş formaya uyğun olan aktla, hüquqi şəxslərin və sahibkarlıq fəaliyyətini hüquqi şəxs yaratmadan həyata keçirən fiziki şəxsin rekvizitləri və onların səlahiyyətli nümayəndəsinin adı və soyadı göstərilməklə rəsmiləşdirilir, akt vergi orqanının nümayəndələrinin, habelə obyektin məsul şəxsinin və müşahidəçilərin imzaları ilə təsdiqlənir. Vergi ödəyicisi və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsi aktda öz qeydlərini edə bilər, aktı imzalamaqdan imtina edə bilər və bu barədə həmin aktda müvafiq qeyd aparılır.

89.13.3. Aksiz markaları ilə markalanmalı olan markalanmamış və ya saxta aksiz markası ilə markalanmış malların (içməli spirtin, pivənin, spirtli içkilərin bütün növlərinin və tütün məmulatlarının) müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş formaya uyğun olan siyahısı tərtib edilir. Siyahıda həmin malların adı, fərqləndirici əlamətləri, mənşə mənbəyi, alış və satış qiymətləri, vergi orqanının adı, siyahıya almanı həyata keçirən vəzifəli şəxslərin adı, soyadı və atasının adı, siyahıya almanın həyata keçirildiyi tarix və yer, vergi ödəyicisi və onun nümayəndəsi haqqında məlumat, müşahidəçilər və dəvət olunmuş mütəxəssislər haqqında məlumatlar əks etdirilir.

89.13.4. Aksiz markaları ilə markalanmalı olan markalanmamış və ya saxta aksiz markaları ilə markalanmış malların (içməli spirtin, pivənin, spirtli içkilərin bütün növlərinin və tütün məmulatlarının) mənşə mənbəyi, alış və satış qiymətləri ilkin sənədlərlə və ya vəzifəli şəxsdən (vəzifəli şəxs olmadıqda satıcıdan) alınmış izahatla müəyyənləşdirilir.

89.13.5. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində göstərilən inzibati xətalara yol vermiş vəzifəli şəxs (şəxslər) barəsində həmin Məcəlləyə müvafiq olaraq protokol tərtib olunur.

89.13.6. Tərtib olunmuş aktın, siyahının və protokolun surətləri vəzifəli şəxsə verilir.

89.13.7. Aksiz markası ilə markalanmalı olan markalanmamış və ya saxta aksiz markası ilə markalanmış malların siyahıya alınmasını həyata keçirən vergi orqanının nümayəndəsi həmin malların siyahıya alınması prosesində vergi ödəyicisinin və ya onun nümayəndəsinin iştirak etməsinə icazə verməməyə səlahiyyətli deyildir.

89.13.8. Aksiz markası ilə markalanmalı olan markalanmamış və ya saxta aksiz markası ilə markalanmış malların siyahıya alınması prosesində vergi orqanının nümayəndəsi vergi ödəyicisinə və ya onun nümayəndəsinə hüquq və vəzifələrini izah etməlidir. - (uyğun gəlir).

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 15-ci maddəsi, eləcə də Vergi Məcəlləsinin Aksiz markası ilə markalanmalı olan markalanmamış və ya saxta aksiz markası ilə markalanmış malların siyahıya alınması qaydalarını müəyyən edən 89-cu maddəsi ümumilikdə Çərçivə Konvensiyasının müvafiq maddəsinə uyğun gəlir. Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarəti mövzusu tütünə qarşı mübarizənin digər sahələri ilə bilavasitə əlaqədar olduğu üçün digər maddələrin uyğunluğu əsasında da nəzərdən keçirilməlidir. Qeyd edək ki, 15.2-ci maddənin (a) bəndində ifadə olunmuş “ancaq (ölkənin ... adı göstərilir) satılmasına

icazə verilir” mətninin hər bir dövlətin daxili bazarında pərakəndə və topdansatış üçün nəzərdə tutulan tütün məmulatının hər bir qutusunda və qablaşdırma qutusunda yazılması tələbi “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun müvafiq maddəsində öz əksini tapmayıb. Eləcə də Azərbaycan Respublikasında tütün məmulatının transsərhəd satışının, qeyri-qanuni monitorinqini və məlumatların toplanılmasını həyata keçirilməsini, gömrük, vergi və s. orqanlar arasında məlumat mübadiləsinin aparılmasını təsbit edən hər hansı qanunvericilik aktı mövcud deyil.

Onu da qeyd edək ki, 12 noyabr 2012-ci il tarixində Tərəflər Konfransı Çərçivə Konvensiyasının Birinci Protokolunu, Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinin ləğv edilməsi haqqında Protokolu⁸⁰ qəbul etdilər. Protokol tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinin bütün formalarının aradan qaldırılması məqsədi daşıyır və bu istiqamətdə görülməli olan milli tədbirləri və beynəlxalq əməkdaşlıq vasitələrini əks etdirir. 9 yanvar 2014-cü il tarixi üçün Protokol 53 dövlət və Avropa İttifaqı tərəfindən imzalanmışdır.⁸¹ Protokola tərəf olmaq üçün Çərçivə Konvensiyasının tərəf dövlətləri Protokolu imzaladıqdan sonra onun ratifikasiya olunması haqqında sənədi saxlanmaq üçün BMT-nin Baş Katibinə təqdim etməlidirlər. Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinin ləğvi istiqamətində daha effektiv tədbirlər görə bilmək və beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirmək üçün Azərbaycan Respublikasının da Protokolu müvafiq qaydada imzalaması və ratifikasiya etməsi tövsiyə olunur.

Eləcə də bax: *Qanunvericiliyin Çərçivə Konvensiyasının 6, 11, 16 və 19-cu maddələrinə uyğunluğuna dair şərhlər.*

Tövsiyələr:

- *Qanunvericilikdə daxili bazarda pərakəndə və topdansatış üçün nəzərdə tutulan hər bir tütün məmulatı qutusunda və qablaşdırma qutusunda “ancaq Azərbaycan Respublikasında satılmasına icazə verilir” mətninin əks olunması tələbi təsbit olunmalıdır;*
- *Azərbaycan Respublikasında tütün məmulatının transsərhəd satışının, qeyri-qanuni monitorinqini və məlumatların toplanılmasını həyata keçirilməsini, gömrük, vergi və s. orqanlar arasında məlumat mübadiləsinin aparılmasını təsbit edən hər hansı qanunvericilik aktları qəbul edilməlidir;*

⁸⁰ Protocol to Eliminate Illicit Trade in Tobacco Products.
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/80873/1/9789241505246_eng.pdf?ua=1

⁸¹ <http://www.who.int/fctc/protocol/ratification/en/>

- Azərbaycan Respublikasının Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinin ləğv edilməsi haqqında Protokolu müvafiq qaydada imzalaması və ratifikasiya etməsi tövsiyə olunur.

4.2. Yetkinlik yaşına çatmayanlara və onlar tərəfindən satış

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 16. Yetkinlik yaşına çatmayanlara və onlar tərəfindən satış

1. Daxili qanunvericiliklə, milli qanunvericiliklə müəyyən edilən yaş həddinə və ya on səkkiz yaşına çatmamış şəxslərə tütün məmulatı satışının qadağan edilməsi üçün hər bir Tərəf müvafiq hökumət səviyyəsində səmərəli qanunvericilik, icra, inzibati və digər tədbirləri qəbul edir və həyata keçirir. Bu tədbirlərə aşağıdakılar daxil ola bilər:

(a) bütün tütün məmulatı satıcılarının satış məntəqəsinin daxilində yaxşı görünən yerdə yetkinlik yaşına çatmayanlara tütün məmulatının satışının qadağan olduğu barədə aydın bir elanın yerləşdirilməsinə dair tələb, şübhəli hallarda isə onların tütün məmulatını alan hər bir şəxsdən qanunda müəyyən edilən yetkinlik yaşına çatma haqqında sənədi istəməsinə dair tələb;

(b) tütün məmulatını bilavasitə götürə bilmə imkanını təmin edən bütün satış növlərinin, məsələn, birbaşa mağaza rəflərindən satışın qadağan edilməsi;

(c) tütün məmulatı formasında hazırlanan və yetkinlik yaşına çatmayanların diqqətini cəlb edən konfet, qəlyanaltı, oyuncaq və digər əşyaların istehsal və satışının qadağan edilməsi; və

(d) tütün məmulatını satan öz yurisdiksiyasındakı avtomatların yetkinlik yaşına çatmayanların istifadə dairəsindən uzaq olmasını və tütün məmulatının yetkinlik yaşına çatmayanlara satışını təşviq etməməsinə təmin edən bir vəziyyətin yaradılması.

2. Hər bir Tərəf pulsuz tütün məmulatının əhali arasında, xüsusilə də yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında yayılmasını qadağan edir və ya qadağan edilməsinə kömək edir.

3. Hər bir Tərəf siqaretlərin yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün əldə edilə bilmə imkanını artıran tək-tək və kiçik qutularda satışının qadağan edilməsinə çalışır.

4. Tərəflər təsdiq edirlər ki, yetkinlik yaşına çatmayanlara tütün məmulatı satışının qarşısının alınmasına dair tədbirlərin səmərəliliyini artırmaq məqsədilə lazımi hallarda həmin tədbirlər bu Konvensiyanın digər müddəaları ilə əlaqəli şəkildə həyata keçirilməlidir.

5. Konvensiya imzalandığı, ratifikasiya edildiyi, qəbul edildiyi, təsdiq edildiyi vaxt və ya ona qoşulduqda, yaxud bunlardan sonra hər hansı bir vaxt ərzində Tərəf məcburi qüvvəyə malik yazılı bəyanatla tütün məmulatı satan avtomatların istismarını öz yurisdiksiyası daxilində qadağan etmək üzrə öhdəlik götürdüyünü bildirməyə və ya tütün məmulatı satan avtomatları müvafiq hallarda tam qadağan edə bilər. Bu Maddəyə əsasən edilən bəyanat Depozitari tərəfindən Konvensiyanın bütün Tərəflərinə çatdırılır.

6. Hər bir Tərəf bu Maddənin 1-5-ci bəndlərində göstərilən öhdəliklərin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi üçün səmərəli qanunverici, icra, inzibati və digər tədbirlər, o cümlədən pərakəndə və topdan satıcılara qarşı sanksiyalar qəbul edir və həyata keçirir.

7. Hər bir Tərəf gərək daxili qanunvericiliklə, milli qanunvericiliklə müəyyən edilən yaş həddinə və ya on səkkiz yaşına çatmayanlar tərəfindən tütün məmulatı satılmasının qadağan edilməsi üçün müvafiq hallarda səmərəli qanunverici, icra, inzibati və digər tədbirlər görsün və həyata keçirsin.

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 15. Tütünün və tütün məmulatının ticarəti

... ..

15.3.6. 18 yaşına çatmamış şəxslərə satıldıqda;

15.3.7. avtomatlar vasitəsilə satıldıqda;

15.3.8. siqaret, papiros və siqarillalar ədədlə satıldıqda.

15.4. Zəruri hallarda tütün məmulatı satıcılarının alıcılardan onların yaşını təsdiq edən sənədi tələb etmək hüququ vardır.

15.5. Tədris, tərbiyə, səhiyyə, sağlamlıq və mədəniyyət obyektlərində, habelə uşaq və yeniyetmələr üçün malların satışı yerlərində tütün məmulatının ticarətinə yol verilmir.

15.6. Tütün məmulatının ticarəti yerlərində siqaret çəkməyin sağlamlığa zərərli təsiri, 18 yaşına çatmamış şəxslərə tütün məmulatının satışının qadağan edilməsi, habelə tütün məmulatından istifadənin məhdudlaşdırılmasına xidmət edən digər yazılar olmalıdır. - (qismən uyğun gəlir).

“Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Maddə 9. Uşağın həyatı və sağlamlığının mühafizəsi hüququ

Alkoqol və tütün məmulatlarının uşaqlara satılması, əmək şəraiti ağır, zərərli olan iş yerlərində, o cümlədən yeraltı tunellərdə, saxtalarda və digər yeraltı işlərdə, habelə onların əxlaqi kamilliyinə mənfi təsir göstərən gecə klublarında, barlarda, eləcə də spirtli içkilərin, tütün məmulatlarının istehsalı, daşınması, satışı və saxlanması işlərində, həmçinin narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi ilə bağlı və uşaqların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyətinə təhlükə törədə bilən digər işlərdə uşaq əməyinin tətbiq edilməsi qadağandır. - (uyğun gəlir).

Şərh:

Çərçivə Konvensiyasının 16-cı maddəsi yetkinlik yaşına çatmayanlara tütün məmulatlarının satışının qadağan edilməsini tələb edir. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun tütün və tütün məmulatlarının 18 yaşına çatmayan şəxslərə satışını qadağan edir.⁸² Eləcə də, həmin

⁸² Maddə 15.3.6, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun.

Qanun zəruri hallarda tütün məmulatı satıcılarının alıcılardan onların yaşını təsdiq edən sənədi tələb etmək hüququnu təsbit edir ki,⁸³ bu Konvensiyanın 16-cı maddəsinin 1 (a)-ci bəndində əks olunmuş şübhəli hallarda satıcıların tütün məmulatını alan hər bir şəxsə qanunda müəyyən edilən yetkinlik yaşına çatma haqqında sənədi istəməsinə dair tələbə uyğun gəlir. Ancaq elə həmin maddədə əks olunmuş “bütün tütün məmulatı satıcılarının satış məntəqəsinin daxilində yaxşı görünən yerdə yetkinlik yaşına çatmayanlara tütün məmulatının satışının qadağan olunduğu barədə aydın bir elanın yerləşdirilməsinə dair tələb” Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyində öz əksini tapmamışdır. Bu baxımdan hesab edirik ki, “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun sözü gedən maddəsi Çərçivə Konvensiyasının müvafiq müddəasına *qismən uyğun gəlir*.

Konvensiyanın 16.3-cü maddəsi dövlətlərin üzərinə siqaretlərin tək-tək və kiçik qutularda satışının qadağan edilməsi öhdəliyi qoyur, çünki siqaretin tək-tək və kiçik qutularda satışı siqaretlərin yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən əldə edilmə imkanını artırır, siqareti onlar üçün daha əlçatan edir. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun siqaret, papiros və siqarillaların ədədlə satışını qadağan edərək⁸⁴ bu tələbə *uyğun gəlir*.⁸⁵

Daha əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi Konvensiyanın bütün maddələri bir-biri ilə sıx qarşılıqlı əlaqədədir və bir-birini tamamlayırlar. Öz növbəsində, tütün məmulatları satan avtomatların qadağan edilməsi yetkinlik yaşına çatmayanların tütün məmulatları əldə etmək imkanlarının azaldılmasına xidmət edir. Qanun tütün məmulatlarının avtomatlar vasitəsi ilə satışını qadağan edərək bu tələbə *uyğun gəlir*.

Eləcə də, Qanunun 15.5-ci maddəsi tədris, tərbiyə, səhiyyə, sağlamlıq və mədəniyyət obyektlərində, habelə uşaq və malların satışı yerlərində tütün məmulatlarının satışını qadağan edir ki, bu da Konvensiyanın tələblərinə *uyğundur*.

“Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun⁸⁶ 9-cu maddəsi tütün məmulatlarının uşaqlara satılmasını, əmək şəraiti ağır, zərərli olan iş yerlərində, o cümlədən yeraltı tunellərdə, şaxtalarda və digər yeraltı işlərdə, habelə onların əxlaqi kamilliyinə mənfi təsir göstərən gecə klublarında, barlarda, eləcə də tütün məmulatlarının istehsalı, daşınması, satışı və saxlanması işlərində, həmçinin narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi ilə bağlı və uşaqların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyatına təhlükə törədə bilən digər işlərdə uşaq əməyinin tətbiq edilməsini qadağan edir. Bu maddə yetkinlik yaşına çatmayanların tütün məmulatlarının satışında iştirakını qadağan edərək

⁸³ Maddə 15.4, yenə orada.

⁸⁴ Maddə 15.3.8, yenə orada.

⁸⁵ Təəssüf ki, praktikada bu müddəanın pozuntusuna çox rast gəlinir.

⁸⁶ “Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 499-IQ, 19 may 1998-ci il.

Konvensiyanın 16.7-ci maddəsində əks olunmuş yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən tütün məmulatlarının satılmasının qadağan edilməsi tələbinə **uyğun gəlir**.⁸⁷

Tövsiyə:

Qanunvericilikdə “bütün tütün məmulatı satıcılarının satış məntəqəsinin daxilində yaxşı görünən yerdə yetkinlik yaşına çatmayanlara tütün məmulatının satışının qadağan olunduğu barədə aydın bir elanın yerləşdirilməsinə dair tələb” öz əksini tapmalıdır.

Eləcə də aşağıda bax: 5. Məsuliyyətlə bağlı məsələlər bölməsinin tövsiyələrinə

4.3. Alternativ növlərin dəstəklənməsi və ətraf mühitin qorunması

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 17. İqtisadi cəhətdən həyat qabiliyyətli fəaliyyətin alternativ növlərinin dəstəklənməsi

Tərəflər digər Tərəflər və səlahiyyətli beynəlxalq və regional hökumətlərarası təşkilatlarla əməkdaşlıq edərək, tütünün emalı və yetişdirilməsi ilə məşğul olan şəxslərin, müvafiq hallarda isə ayrı-ayrı satıcıların maraqları naminə lazımi hallarda iqtisadi cəhətdən həyat qabiliyyətli alternativlərə dəstək verirlər.

Maddə 18. Ətraf mühitin və insan sağlamlığının qorunması

Tərəflər öz ərazilərində tütünün yetişdirilməsi və tütün məmulatının istehsalı ilə əlaqədar bu Konvensiyadan irəli gələn öhdəlikləri yerinə yetirərək ətraf mühitin və ətraf mühitlə əlaqədar insanların sağlamlığının qorunmasına dair məsələlərin lazımi şəkildə nəzərə alınacağı ilə razılaşırlar.

Çərçivə Konvensiyasının 17 və 18-ci maddələrinin əsas hədəfləri tütün istehsalçılarına alternativ məhsulların istehsalı üzrə dəstək verilməsi, bu sahədə işləyənlərin, eləcə də işləyib işsiz qalanların yeni iş imkanları ilə təmin olunması, tütünün yetişdirildiyi və emal olunduğu torpaqlarda ətraf mühitin və insan sağlamlığının qorunması üçün tədbirlər görülməsidir. Xüsusi yaradılmış işçi qrupun Çərçivə Konvensiyasının 17 və 18-ci maddələri ilə bağlı hazırladığı hesabatda dövlətlərə mövcud olan ən yaxşı təcrübələrə əsaslanmış iqtisadi cəhətdən davamlı alternativ layihələri dəstəkləyən siyasət və proqramlar həyata keçirmək tövsiyə olunur. Alternativ layihələr tütün istehsalçılarının və işçilərinin yaşayışının bütün

⁸⁷ Praktikada bu müddəanın da pozulması hallarına çox rast gəlinir.

aspektlərini (sağlamlıq, iqtisadi, sosial, ətraf mühitlə əlaqədar və təhlükəsiz qidalanma aspektləri) əhatə edən vahid çərçivə daxilində həyata keçirilməlidir.⁸⁸

Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı sahəsində tütün yetişdirilməsi çox az yer tutsa da tütün məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan müəssisələr çoxdur. Azərbaycan Respublikasında 2011-2015-ci illər üçün Tütünlə mübarizə üzrə Milli Strategiyanın layihəsində bu istiqamətdə müəyyən tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. Ancaq Milli Strategiya hələ qəbul olunmamışdır və bu istiqamətdə Azərbaycan Respublikasında hər hansı proqram və ya siyasət qəbul edilməmişdir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, ÜST-nin işçi qrupu belə proqramların hazırlanmasında mövcud olan ən yaxşı təcrübələrə əsaslanmağı tövsiyə edir. Türkiyə Respublikasının Qida, Kənd Təsərrüfatı və Heyvandarlıq Nazirliyi 2001-ci ildən başlayaraq Alternativ Məhsul proqramını və 2006-cı ildən isə Ətraf Mühitlə əlaqədar Kənd Təsərrüfatı Ərazilərinin Qorunması Layihəsini⁸⁹ həyata keçirir ki, Azərbaycan Respublikası bənzər proqramların hazırlanmasında ən yaxşı təcrübə olaraq Türkiyənin təcrübəsindən istifadə edə bilər.

“Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu⁹⁰ ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi məqsədi ilə cəmiyyətlə təbiətin qarşılıqlı əlaqəsini tənzimləyir. Ancaq sözü gedən Qanunda tütünün becərilməsi və yetişdirilməsi ilə məşğul olan müəssisələrin ətraf mühitin mühafizəsini təmin etməsini və həmin müəssisələrdə çalışan şəxslərin sağlamlığını nəzərə alacaq konkret müddəalar yoxdur.

Onu da qeyd etmək ki, “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında⁹¹ nəzərdə tutulur ki, “ətraf mühitin mühafizəsinə dair qanunvericiliyin qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğun təkmilləşdirilməsi, səmərəli monitoring və nəzarət mexanizmlərinin yaradılması yönündə əməli addımlar atılacaqdır. Eyni zamanda, ekologiya və təbiətin mühafizəsi sahəsində elmi araşdırma fəaliyyətinin dəstəklənməsi üçün tədbirlər həyata keçiriləcək və zəruri infrastruktur yaradılacaqdır. Ölkədə ətraf mühitin qorunması sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsinə, ətraf mühitin mühafizəsi mədəniyyətinin aşılmasına məqsədi ilə ictimaiyyətin məlumatlandırılmasına xüsusi diqqət yetiriləcəkdir.”⁹²

⁸⁸ Economically sustainable alternatives to tobacco growing (in relation to Article 17 and 18 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control) Report by the working group. FCTC/COP/5/10. 17 July 2012. P.11-12.

⁸⁹ Alternativ Ürün Programı ve Çevre Amaçlı Tarım Arazilərinin Korunması Projesi. Daha ətraflı bax: T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Tütün Kontrolü Çerçeve Sözləşməsi. Ümit Bayram KUTLU Genel Müdür Yardımcısı. 25 Haziran 2014, Ankara.
<http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/%C4%B0DAR%C4%B0%20%C4%B0%20%C5%9ELER/2014haziran/2.pdf>

⁹⁰ “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 678-IQ, 8 iyun 1999-cu il.

⁹¹ “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. http://www.president.az/files/future_az.pdf

⁹² Yenə orada. Səh. 39.

Tövsiyələr:

- *Ən yaxşı təcrübə olaraq Türkiyə Respublikasının və digər ölkələrin təcrübəsinə əsaslanaraq iqtisadi cəhətdən davamlı alternativ layihələri dəstəkləyən proqramlar qəbul edilməsi tövsiyə olunur;*
- *Ətraf mühitin mühafizəsinə dair qanunvericilik tütünüün ətraf mühitə vurduğu zərərə dair müddəaları da əks etdirərək daha da təkmilləşdirilməlidir.*

5. Məsuliyyətlə bağlı məsələlər

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 19. Məsuliyyət

1. *Tütünə qarşı mübarizə məqsədilə Tərəflər zəruri olarsa, müvafiq hallarda kompensasiya daxil olmaqla, cinayət və mülki məsuliyyət məsələlərinin həlli üçün qanunvericilik tədbirlərinin həyata keçirilməsini və ya mövcud qanunvericiliyin inkişafını nəzərdən keçirirlər.*

2. *Tərəflər 21-ci Maddəyə müvafiq olaraq Tərəflərin Konfransları vasitəsilə məlumat mübadiləsi sahəsində bir-biri ilə əməkdaşlıq edirlər. Bura həmçinin daxildir:*

(a) *20.3 (a) Maddəsinə müvafiq olaraq tütün məmulatından istifadənin və tütün tüstüsünün sağlamlığa təsirinin nəticəsi barədə məlumat; və*

(b) *qüvvədə olan qanunvericilik və qaydalar, həmçinin müvafiq məhkəmə təcrübəsi barədə məlumat.*

3. *Müvafiq hallarda və qarşılıqlı razılaşmaya əsasən, Tərəflər milli qanunvericilik, siyasət, hüquqi təcrübə və tətbiq edilən mövcud müqavilə mexanizmləri çərçivəsində bu Konvensiyaya uyğun olaraq mülki və cinayət məsuliyyəti ilə əlaqədar prosessual hərəkətlərin həyata keçirilməsində bir-birinə yardım göstərirlər.*

4. *Konvensiya heç bir halda Tərəflərin bir-birinin məhkəmə orqanlarına müraciəti hüququna toxunmur və ya onu məhdudlaşdırmır; bu hal belə qaydaların mövcud olduğu şəraitdə mümkündür.*

5. *Tərəflərin Konfransı müvafiq beynəlxalq forumlarda aparılmış işləri nəzərə alaraq, məsuliyyətlə əlaqədar məsələləri imkan daxilində erkən mərhələdə nəzərdən keçirə bilər. Bura həmçinin həmin məsələlərə lazımi beynəlxalq yanaşmalar və Tərəflərin xahişi ilə onlara bu Maddəyə əsasən qanunvericilik və digər fəaliyyətlərində yardım göstərilməsi üçün lazımi vasitələr də aiddir.*

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 24. Tütün və tütün məmulatı haqqında qanunvericiliyin pozulması nəticəsində vurulan ziyanın ödənilməsi

24.1. Tütüün və tütüün məmulatı haqqında qanunvericiliyin pozulması nəticəsində vurulan ziyanın həcmi və ödənilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq müəyyən edilir.

24.2. Vurulan ziyanın ödənilməsi təqsirkar olan şəxsləri qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş məsuliyyətdən azad etmir. - (qismən uyğun gəlir).

“Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Qanun

Maddə 57. Vətəndaşların sağlamlığına vurulan ziyanın ödənilməsi

Vətəndaşların sağlamlığına zərər vurulduqda təqsirkar şəxslər qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada və həcmdə ziyanı ödəməyə borcludurlar.

...

Ətraf mühitin çirklənməsi nəticəsində vətəndaşların sağlamlığına vurulan ziyan qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada ziyan vuran hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən ödənilir. - (qismən uyğun gəlir)

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi

Maddə 212. Tütüün məmulatının istehlakına dair məhdudiyətlərə riayət edilməməsi

212.1. Bu Məcəllənin 299, 305, 306.4, 318 və 322.0.4-cü maddələrində nəzərdə tutulan yerlər istisna olmaqla, “Tütüün və tütüün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə qadağan edilmiş digər yerlərdə siqaret çəkməyə görə- otuz manat məbləğində cərimə edilir.

212.2. Müəssisələrdə, idarələrdə, təşkilatlarda siqaret çəkmək üçün xüsusi yerlərin ayrılmasının və görünən yerlərdə “siqaret çəkmək qadağandır” xəbərdarlıq yazısının və ya işarəsinin olmasının təmin edilməməsinə görə- vəzifəli şəxslər dörd yüz manat məbləğində, hüquqi şəxslər min manat məbləğində cərimə edilir. - (qismən uyğun gəlir).

Maddə 455. Etil (yeyinti) spirti və alkoqollu içkilər və ya tütüün məmulatı ticarəti qaydalarının pozulması

455.1. Etil (yeyinti) spirti, alkoqollu içkilərin və ya tütüün məmulatlarının satışı qaydalarının pozulmasına görə - əlli manatdan səksən manatadək miqdarda cərimə edilir.

455.2. Etil (yeyinti) spirti, alkoqollu içkilərin və ya tütüün məmulatlarının yetkinlik yaşına çatmayanlara satılmasına görə - yüz manat məbləğində cərimə edilir. - (uyğun gəlir).

Maddə 299. Hava nəqliyyatında müəyyən edilməmiş yerlərdə siqaret çəkmə

Hava nəqliyyatında müəyyən edilməmiş yerlərdə siqaret çəkməyə görə - yüz manat məbləğində cərimə edilir. - (qismən uyğun gəlir).

Maddə 305. Dəmir yolu nəqliyyatında müəyyən edilməmiş yerlərdə siqaret çəkmə

Dəmir yolu nəqliyyatında müəyyən edilməmiş yerlərdə siqaret çəkməyə görə - qırx manat məbləğində cərimə edilir. - (qismən uyğun gəlir).

Maddə 306. Metropolitenə istifadə qaydalarının pozulması

306.4. Eskalatorun sürəhisini çıxarmağa, zərurət olmadan "Stop" açarından istifadə etməyə, stansiyaların vestibüllərində, keçidlərində və platformalarında, vaqonlarda siqaret çəkməyə, qatarın hərəkəti zamanı vaqonun qapılarını açmağa, qatarın yola düşməsinə ləngitməyə, özbaşına dəmir yoluna düşməyə, qatarın idarəetmə kabinəsinə, xidməti-texniki otaqlara, ventilyasiya şaxtası köşklərinə, tunellərə və metropolitenin işçiləri üçün nəzərdə tutulan çəpərlənmiş ərazilərə daxil olmağa, açıq oddan, pirotexniki qurğulardan (fişəng, partlayıcı və sair) istifadə etməyə görə - əlli manat məbləğində cərimə edilir. - (uyğun gəlir).

Maddə 318. Dəniz və çay nəqliyyatında müəyyən edilməmiş yerlərdə siqaret çəkmə

Dəniz və çay nəqliyyatında müəyyən edilməmiş yerlərdə siqaret çəkməyə görə - qırx manat məbləğində cərimə edilir. - (qismən uyğun gəlir).

Maddə 322. Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin və baqaj daşınması qaydalarının pozulması

322.0. Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin və baqaj daşınması qaydalarının pozulmasına, yəni:

322.0.4. müntəzəm şəhərdaxili (rayondaxili), şəhərlərarası (rayonlararası) və beynəlxalq marşrutlar üzrə hərəkət edən avtobusda siqaret çəkilməsinə görə; qırx manatdan əlli manatadək miqdarda cərimə edilir. - (qismən uyğun gəlir).

Maddə 450. Aksiz markası ilə markalanmalı olan məhsulların (malların) belə marka olmadan satılması, satış məqsədi ilə saxlanması və ya istehsal binasının hüduddlarından kənara çıxarılması, belə məhsulların (malların) nağd qaydada alqı-satqısı

450.2. Tütünlü məmulatlarının pərakəndə satışı istisna olmaqla, aksiz markaları ilə markalanmalı olan məhsulların (malların) nağd qaydada az miqdarda satılması, belə məhsulların (malların) satış məqsədləri üçün nağd qaydada az miqdarda alınması - yüz manat məbləğində cərimə edilir.

Qeyd: Bu Məcəllənin 450.1-ci maddəsində "az miqdarda" dedikdə beş yüz manatadək, 450.2-ci maddəsində isə "az miqdarda" dedikdə əlli manatadək olan məbləğ başa düşülür. - (uyğun gəlir).

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi

Maddə 205-1. Saxta aksiz markalarını hazırlama, əldə etmə və ya satma

Saxta aksiz markalarını satış məqsədilə hazırlama, habelə əldə etmə və ya satma – min manatdan iki min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə islah işləri və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır. - (uyğun gəlir).

Maddə 206. Qaçqınçılıq

206.1. Qaçqınçılıq, yəni Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən gömrük nəzarətindən kənar və ya ondan gizli, yaxud sənədlərdən və ya gömrük eyniləşdirilməsi vasitələrindən aldatma yolu ilə istifadə etməklə, yaxud bəyan etməməklə və ya düzgün bəyan etməməklə bu Məcəllənin 206.2-ci maddəsində qeyd edilənlər istisna olmaqla malların və digər əşyaların külli miqdarda keçirilməsi—

beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

206.2. Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin, güclü təsirli, zəhərli, zəhərləyici, radioaktiv, partlayıcı maddələrin və qurğuların, hərbi silahın və texnikanın, (yivsiz odlu ov silahı və həmin silah üçün döyüş sursatı istisna olmaqla) odlu silah və yaxud döyüş sursatının, nüvə, kimyəvi, bioloji və digər kütləvi qırğın silahlarının, kütləvi qırğın silahlarının hazırlanmasında istifadə oluna bilən və Azərbaycan Respublikası gömrük sərhədindən keçirilməsinin xüsusi qaydaları müəyyən edilmiş materialların və avadanlıqların, Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən keçirilməsi üçün müvafiq qaydalar müəyyən edilmiş strateji əhəmiyyətli xammalın, mədəni, tarixi və ya arxeoloji sərvət olan əşyaların Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən gömrük nəzarətindən kənar və ya ondan gizli, yaxud sənədlərdən və ya gömrük eyniləşdirilməsi vasitələrindən aldatma yolu ilə istifadə etməklə, yaxud bəyan etməməklə və ya düzgün bəyan etməməklə keçirilməsi -

üç ildən yeddi ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

206.3. Bu Məcəllənin 206.1 və ya 206.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər:

206.3.1. təkrar törədildikdə;

206.3.2. qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən törədildikdə;

206.3.3. vəzifəli şəxs tərəfindən öz qulluq mövqeyindən istifadə edilməklə törədildikdə;

206.3.4. gömrük nəzarətini həyata keçirən şəxsə zor tətbiq etməklə törədildikdə -

beş ildən səkkiz ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

206.4. Bu Məcəllənin 206.1-206.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər müvafiq dastə tərəfindən törədildikdə -

yeddi ildən on iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. - (uyğun gəlir).

Çərçivə Konvensiyasında tütünə mübarizə sahəsində daxili qanunvericilikdə məsuliyyət nəzərdə tutulması və onun tütünə qarşı səmərəli mübarizənin təmin olunması istiqamətində əhəmiyyəti dəfələrlə vurğulanır. Çərçivə Konvensiyasının 4.5-ci maddəsində göstərilir ki, “tərəflərin hər birinin öz yurisdiksiyası çərçivəsində müəyyənləşdirdiyi kimi, məsuliyyətlə bağlı məsələlər tütünə qarşı hərtərəfli mübarizənin mühüm hissəsidir.” Qeyd edək ki, Çərçivə Konvensiyasının 19-cu maddəsi daha çox tövsiyə xarakteri daşıyır və tərəflərin üzərinə birbaşa konkret həyata keçirmə öhdəlikləri qoymur; dövlətləri “cinayət və mülki məsuliyyət məsələlərinin həlli üçün qanunvericilik tədbirlərinin həyata keçirilməsini və ya mövcud qanunvericiliyin inkişafını nəzərdən keçirməyə” dəvət edir. 19-cu maddə konkret məsuliyyət qaydaları müəyyən etmir, zəruri olduqda müvafiq hallarda kompensasiya daxil olmaqla, cinayət və mülki məsuliyyət məsələlərinin həlli üçün qanunvericilik tədbirlərinin həyata keçirilməsini şərtləndirir.⁹³ Bu, Çərçivə Konvensiyasının layihəsi hazırlanarkən beynəlxalq müqavilədə konkret məsuliyyət qaydalarının praktikada ayrı-ayrı dövlətlər tərəfindən həyata keçirilməsində müəyyən çətinliklər yarada biləcəyi kimi ağlabatan ehtimalın mövcudluğundan irəli gəlirdi. Əhəmiyyətlidir ki, 2001-ci ilin aprel ayında ÜST tərəfindən Çərçivə Konvensiyasının 19-cu maddəsinin təbiətini və miqyasını müəyyənləşdirmək üçün hüquq ekspertləri paneli çağırılmışdır.

Ekspertlərin apardığı tədqiqat əsasında belə qərara alındı ki, daxili hüquq sistemlərində tütünə mübarizə sahəsində məsuliyyətin müəyyən edilməsi ilə bağlı müddəalar yaxşı inkişaf etmədiyi üçün Çərçivə Konvensiyasında beynəlxalq məsuliyyət rejiminin nəzərdə tutulması Konvensiyanın həyata keçirilməsində çətinlik yarada bilər. O da vurğulandı ki, məsuliyyət rejiminin Konvensiyaya daxil edilməsi dövlətlərin diqqətini tütünə mübarizə sahəsində digər vacib məsələlərdən yayındıra bilər ki, bu da onlar üçün ümumilikdə tütünə qarşı mübarizə proqramının həyata keçirilməsini çətinləşdirə bilər; digər sahələrdə beynəlxalq məsuliyyət rejimini qəbul etməkdə dövlətlərin əvvəlki təcrübəsi yaxşı olmadığı üçün konkret məsuliyyət rejimi müəyyən olduğu halda Çərçivə Konvensiyasına çox az dövlət qoşulacaq⁹⁴.

Bu gün bəzi ölkələrin qanunvericiliyi tütün sənayesinin vurduğu zərərə görə kompensasiya nəzərdə tutur. Bir sıra ölkələr (daha dəqiq desək 5 ölkə - Finlandiya, Yaponiya, Marşal Adaları, Norveç və Panama) ÜST-yə təqdim etdikləri hesabatda tütün istifadəsindən dəymiş zərərə görə kompensasiya almağa yönəlmiş məhkəmə işləri haqqında məlumatlar da daxil ediblər. Ekspertlərin araşdırmasında o da qeyd olunmuşdur ki, xəstəlik halında tütün istehsalçısına kompensasiya almaq üçün müraciət edə bilmək imkanı tütün istehlakçıları tütündən istifadə etməyə ruhlandırma bilər, belə ki onlar xəstələnlərsə kompensasiya alacaqlarından arxayın olacaqlar.⁹⁵

⁹³ Implementation of Article 19 of the Convention: “Liability”. FCTC/COP/4/13, 24 September 2010. P. 1

⁹⁴ WHO. Secretariat update on the WHO consultation on potential liability and compensation provisions for the framework convention on tobacco control. A/FCTC/INB2/5 Rev.1, 6 July 2001. P. 3.

⁹⁵ Yəni orada.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində tütün və tütün məmulatları ilə bağlı qaydaların pozulması Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi⁹⁶ (daha sonra İnzibati Xətalər Məcəlləsi) ilə müəyyən edilir.

Tütün məmulatı ticarəti qaydalarının pozulması

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 455.1.-ci maddəsi tütün məmulatlarının satışı qaydalarının pozulmasına görə 50 manatdan 80 manatadək miqdarda cərimə müəyyən edir.

Tütün məmulatlarının yetkinlik yaşına çatmayanlara satışı

İnzibati Xətalər Məcəlləsi 455.2.-ci maddəsi tütün məmulatlarının yetkinlik yaşına çatmayanlara satılmasına görə 100 manatmiqdarda cərimə nəzərdə tutur.

İctimai nəqliyyatda siqaret çəkilməsi

İnzibati Xətalər Məcəlləsi hava nəqliyyatında müəyyən edilməmiş yerlərdə siqaret çəkilməsinə görə 100 manat, dəmir yol nəqliyyatında 40 manat, dəniz və çay nəqliyyatında 40 manat, metropoliten stansiyaların vestibüllərində, keçidlərində və platformalarında, vaqonlarda 50 manat, müntəzəm şəhərdaxili (rayondaxili), şəhərlərarası (rayonlararası) və beynəlxalq marşrutlar üzrə hərəkət edən avtobusda 40 manatdan 50 manatadək cərimə müəyyən edir.

Tütün məmulatının istehlakına dair məhdudiyətlər

İnzibati Xətalər Məcəlləsi “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə qadağan edilmiş yerlərdə siqaret çəkməyə görə 30 manat məbləğində cərimə müəyyən edir. Eləcə də, müəssisələrdə, idarələrdə, təşkilatlarda siqaret çəkmək üçün xüsusi yerlərin ayrılmasının və görünən yerlərdə “siqaret çəkmək qadağandır” xəbərdarlıq yazısının və ya işarəsinin olmasının təmin edilməməsinə görə vəzifəli şəxslərə 400 manat məbləğində, hüquqi şəxslərə 1000 manat məbləğində cərimə müəyyən edir.

İnzibati Xətalər Məcəlləsində tütünün ticarəti qaydaları və satışı ilə bağlı, eləcə də ictimai nəqliyyatda və “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə qadağan edilmiş yerlərdə siqaret çəkilməsinə görə cərimələr nəzərdə tutulsa da hesab edirik ki, həmin qaydaların praktikada düzgün həyata keçirilməsinin təmin edilməsi üçün bir sıra cərimələr daha da artırılmalı və müvafiq mexanizmlərlə tənzimləmələr aparılmalıdır.⁹⁷ Digər tərəfdən, müəssisələrdə, idarələrdə, təşkilatlarda siqaret çəkmək üçün xüsusi yerlərin ayrılmasının və görünən yerlərdə “siqaret çəkmək qadağandır” xəbərdarlıq yazısının və ya

⁹⁶ Azərbaycan Respublikasının 29 dekabr 2015-ci il tarixli 96-VQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir.

⁹⁷ Müqayisə üçün qeyd edək ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 432-1-ci maddəsinə əsasən, “... qrant alan Azərbaycan Respublikasının resipiyentləri tərəfindən qrant alınması (verilməsi) haqqında müqavilələrin və qərarların surətlərinin qeydiyyat üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müddətlərdə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim edilməməsinə görə - fiziki şəxslər min manatdan iki min manatadək miqdarda, vəzifəli şəxslər min beş yüz manatdan iki min beş yüz manatadək miqdarda, hüquqi şəxslər beş min manatdan yeddi min manatadək miqdarda cərimə edilir.”

işarəsinin olmasının təmin edilməməsinə görə vəzifəli şəxslərə və hüquqi şəxslərə cərimə müəyyən edilməsinə baxmayaraq, hesab edirik ki, bu cərimələr İnzibati Xətalər Məcəlləsi və “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təyin edilmiş siqaret çəkilməsi qadağalarının həyata keçirilməsinin təmin edilməməsinə görə də vəzifəli şəxslərə və hüquqi şəxslərə şamil edilməlidir.

Çərçivə Konvensiyasının 19.1-ci maddəsi dövlətlərin üzərinə tütünə qarşı mübarizə məqsədi ilə cinayət və mülki məsuliyyət müəyyən edən qanunvericilik tədbirləri həyata keçirmək öhdəliyi qoyur. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində bu sahədə cinayət və mülki məsuliyyət müəyyən edən hər hansı müddəa yoxdur. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində⁹⁸ (daha sonra Cinayət Məcəlləsi) bir sıra müddəalar (saxta aksiz markalarını hazırlama, əldə etmə və ya satma; dələduzluq) vardır ki, tütün və tütün məmulatlarına dair qaydaların pozulması zamanı tətbiq oluna bilər. Bununla belə hesab edirik ki, qanunvericilikdə daha spesifik və daha sərt cəza növlərinin nəzərdə tutulması tütünə qarşı mübarizə istiqamətində daha səmərəli şərait yaradar və Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə uyğunluğu təmin edər.

Çərçivə Konvensiyası bu sahədə dəymiş zərərə görə kompensasiya müəyyənləşdirilməsinin qanunvericilikdə təsbit edilməsinə nəzərdə tutur. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 24-cü maddəsi, eləcə də “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu⁹⁹ müvafiq qanunvericiliyin pozulması nəticəsində vurulan ziyanın həcmi və ödənilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq müəyyən edildiyini göstərsə də müvafiq qanunvericilikdə tütün istehlakçısının onun sağlamlığına vurduğu zərərə görə hər hansı tütün şirkətini məhkəməyə verib kompensasiya ala biləcəyini təmin edən hər hansı mülki və ya cinayət qanunvericiliyi müddəası yoxdur.

Təvsiyələr:

- *Tütünə qarşı mübarizə məqsədi ilə cinayət və mülki məsuliyyət müəyyən edən qanunvericilik tədbirləri həyata keçirilməlidir;*
- *Qanunvericilikdə tütün istehlakçısının onun sağlamlığına vurduğu zərərə görə hər hansı tütün şirkətini məhkəməyə verib kompensasiya ala biləcəyini təmin edən müddəa əks olunmalıdır;*

⁹⁸ 30 dekabr 1999-cu il tarixli 787-IQ nömrəli “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təsdiq edilmişdir.

⁹⁹ “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. №360-IQ, 26 iyun 1997-ci il.

- *İnzibati Xətalər Məcəlləsində tütünüün ticarəti qaydaları və satışı ilə bağlı, ictimai nəqliyyatda, eləcə də “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə qadağan edilmiş yerlərdə siqaret çəkilməsinə görə nəzərdə tutulan cərimələr artırılmalı və müvafiq mexanizmlərlə tənzimləmələr aparılmalıdır;*
- *İnzibati Xətalər Məcəlləsində İnzibati Xətalər Məcəlləsi və “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təyin edilmiş siqaret çəkilməsi qadağalarının həyata keçirilməsinin təmin edilməməsinə görə də vəzifəli şəxslərə və hüquqi şəxslərə cərimələr müəyyənləşdirilməlidir.*
- *Qanunvericilikdə tütün məmulatlarının satışı ilə əlaqədar bəzi müddəaların (məsələn, siqaret və digərlərinin ədədlə satışı) qadağan olunsa da praktikada çox pozulduğunu nəzərə alaraq İnzibati Xətalər Məcəlləsində spesifik olaraq bu müddəanın pozulmasına dair daha yüksək cərimənin müəyyən edilməsi tövsiyə olunur;*
- *Tütün istehlakının məhdudlaşdırılması haqqında Qanunun layihəsi qəbul edildikdən sonra qanunvericiliyə tütün istehlakının məhdudlaşdırılması qaydalarının pozulmasına görə məsuliyyət daxil edilməlidir.*

6. Dövlətlərin Konvensiya üzrə ümumi öhdəlikləri

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 5. Ümumi öhdəliklər

1. *Tərəflərdən hər biri bu Konvensiya və Tərəfi olduğu protokollara uyğun olaraq, tütünə qarşı mübarizə üzrə hərtərəfli çoxsektorlu milli strategiyaları, planları və proqramları hazırlayır, həyata keçirir, vaxtaşırı olaraq təzələyir və yenidən nəzərdən keçirir.*

2. *Bu məqsədə çatmaq üçün hər bir Tərəf öz imkanlarına uyğun olaraq:*

(a) *tütünə qarşı mübarizə üzrə milli koordinasiya mexanizmi və ya koordinasiya orqanlarını yaradır, yaxud möhkəmləndirir və maliyyələşdirir; və*

(b) *səmərəli qanunvericilik, icra, inzibati və/və ya digər tədbirlər barədə qərar qəbul edir, bunları həyata keçirir və müvafiq hallarda tütündən istifadənin, nikotin asılılığının və tütün tütüsünün təsirinin qarşısının alınması və azaldılması ilə bağlı uyğun siyasətin işlənilib hazırlanmasında digər Tərəflərlə əməkdaşlıq edir.*

3. *Tütünə qarşı mübarizə üzrə özünün ictimai səhiyyə siyasətinin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi zamanı Tərəflər elə hərəkət edirlər ki, milli qanunvericiliyə uyğun olaraq, öz siyasətini tütün sənayesinin kommersiya və digər korporativ maraqlarının təsirindən qorusunlar.*

4. *Tərəflər bu Konvensiyanın və Tərəfləri olduqları protokolların həyata keçirilməsi üçün təklif olunan tədbir, prosedur və rəhbər prinsiplərin işlənilib hazırlanması sahəsində əməkdaşlıq edirlər.*

5. Tərəflər bu Konvensiyanın və Tərəfləri olduqları protokolların məqsədlərinə nail olmaq üçün müvafiq hallarda, səlahiyyətli beynəlxalq və regional hökumətlərarası təşkilatlarla və digər orqanlarla əməkdaşlıq edirlər.

6. Tərəflər bu Konvensiyanın səmərəli həyata keçirilməsi üçün maliyyə resurslarını səfərbər etməkdən ötrü ikitərəfli və çoxtərəfli maliyyələşdirmə mexanizmlərinin köməyi ilə öz sərəncamlarında olan vasitə və resurslar çərçivəsində əməkdaşlıq edirlər.

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanun

Maddə 4. Tütünün və tütün məmulatının istehsalının və dövriyyəsinin dövlət tənzimlənməsi

4.0. Tütünün və tütün məmulatının istehsalının və dövriyyəsinin dövlət tənzimlənməsi aşağıdakıları nəzərdə tutur:

... ..

4.0.4. tütün istehsalçılarının fəaliyyətini stimullaşdırmaq və sosial müdafiəsini təmin etmək; - (uyğun gəlmir).

Maddə 8. Tütünçülüyn inkişafı üzrə iqtisadi tənzimlənmə tədbirləri

8.1. Tütünçülük sahəsində elmi-tədqiqat və sort-sınaq işlərinin aparılması dövlət büdcəsi və cəlb olunan digər vəsaitlər hesabına maliyyələşdirilir.

8.2. Qiymətli və keyfiyyətli tütünün istehsalını stimullaşdırmaq məqsədilə tütün istehsalçılara və tütün emalı müəssisələrinə azı bir il müddətinə verilən güzəştli kreditlər üzrə güzəşt məbləği sahibkarlığa yardım fondunun və bu kimi digər proqramların vəsaiti hesabına ödənilir.

8.3. Məqsədli kreditlərin verilməsi, qaytarılması qaydaları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən olunur – (uyğun gəlmir).

Maddə 9. Tütün istehsalçılara dövlət himayəsi

9.1. Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan tütün məhsulundan tütün məmulatının istehsalı dövlət tərəfindən stimullaşdırılır.

9.2. Tütün istehsalçıları ilə uzunmüddətli müqavilə əsasında kooperasiya əlaqələri quran, onlara resurslarla yardım edən və məhsullarını istehsal olunduğu ilin sonuna qədər satın alan tütün emalı müəssisələrinə məqsədli kreditlər alınmasında üstünlük hüququ verilir.

9.3. Tütünçülükdə mütərəqqi texnikanın və texnologiyanın tətbiqini təmin etmək məqsədilə lizinq əsasında texniki xidmətin, bitki mühafizə vasitələri və aqrokimyəvi maddələrlə təchizatın təşkili sahəsində sahibkarlıq fəaliyyəti stimullaşdırılır.

9.4. Tütün istehsalçılarında dövlət himayəsinin, habelə qiymətli və keyfiyyətli tütün istehsalının stimullaşdırılmasının digər forma və şərtləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən qəbul edilmiş normativ hüquqi aktlarla tənzimlənilir - **(uyğun gəlmir)**.

Maddə 20. Tütün məmulatının satışında həvəsləndirmə üsullarının məhdudlaşdırılması

20.2. Tütün məmulatının istehsalçıları tütünün və tütün məmulatının reklamını əks etdirməyən sosial, mədəni və təhsil tədbirlərinin sponsorluğu və reklamı zamanı öz firma adlarından maneəsiz istifadə edirlər - **(uyğun gəlmir)**.

Şərhlər:

6.1. Tütün sənayesinin inkişafını stimullaşdırmamaq

Çərçivə Konvensiyasının 5-ci maddəsi Tərəflər üçün ümumi öhdəlikləri müəyyənləşdirərək digər maddələrin həyata keçirilməsi istiqamətində əsas fundament rolunu oynayır. Xüsusilə də 5-ci maddənin 3-cü bəndi özünəməxsus əhəmiyyət kəsb edir ki, onun əsas məqsədi yürüdülmüş dövlət siyasətini tütün sənayesinin maraqlarının təsirindən qorumaqdır. Bu müddəə təmin edir ki, dövlət öz siyasətini əsas niyyəti mənfəətini artırmaq üçün insanları tütündən istifadəyə sövq etmək olan tütün sənayesinin müdaxiləsi olmadan həyata keçirə bilsin.

Çərçivə Konvensiyasının 5.3-cü maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərində göstərilir ki, tütün məmulatları ölümlə nəticələndiyi üçün tütün sənayesinə öz biznesini qurmaq və ya inkişaf etdirmək üçün stimullar verilməməlidir.¹⁰⁰ Bu baxımdan “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 4.0.4-cü maddəsində əks olunmuş “tütün istehsalçılarının fəaliyyətini stimullaşdırmaq və sosial müdafiəsini təmin etmək” müddəası, eləcə də həmin Qanunun 9.1-ci maddəsində göstərilmiş “Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan tütün məhsulundan tütün məmulatının istehsalı dövlət tərəfindən stimullaşdırılır” müddəası Çərçivə Konvensiyasının 5.3-cü maddəsinə **uyğun gəlmir**. Eləcə də həmin Qanunun 9.3-cü maddəsində tütün sənayesində mütərəqqi texnikanın tətbiqini təmin etmək məqsədi ilə müvafiq təchizatın təşkili sahəsində sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılmasının nəzərdə tutulması Çərçivə Konvensiyasına **uyğun deyil**.

6.2. Preferensial rejimin tətbiq olunmaması

Rəhbər Prinsiplərdə dövlətlərə tütün sənayesi üçün preferensial rejim yaratmamaq tövsiyə olunur¹⁰¹. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 9.2-ci maddəsində tütün istehsalçıları ilə uzunmüddətli müqavilə əsasında kooperasiya əlaqələri quran, onlara resurslarla yardım edən və məhsullarını istehsal olunduğu ilin sonuna qədər satın alan tütün

¹⁰⁰ Guidelines for Implementation of Article 5.3 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control. P. 3. See at http://www.who.int/fctc/guidelines/article_5_3.pdf

¹⁰¹ Yenə orada, səh. 4.

emalı müəssisələrini məqsədli kreditlər alınmasında üstünlük hüququnun verilməsi Çərçivə Konvensiyasının 5.3-cü maddəsinə *uyğun gəlmir*.

“Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun tütünçülüyn inkişafı üzrə iqtisadi tənzimləmə tədbirləri nəzərdə tutan 8-ci maddəsi də Çərçivə Konvensiyasının 5-ci maddəsinə *uyğun deyil*.

6.3. Korporativ sosial məsuliyyət

Çərçivə Konvensiyasının 5.3-cü Maddəsinin həyata keçirilməsinə dair Tərəflərin Konfransı tərəfindən yaradılmış işçi qrupun hazırladığı Rəhbər Prinsiplərdə korporativ sosial məsuliyyət tütünə qarşı mübarizə üzrə ictimai səhiyyə siyasətinin tütün sənayesinin kommersiya və digər korporativ maraqlarının təsirindən qorunması baxımından müzakirə olunur. Çərçivə Konvensiyasının 13-cü maddənin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsipləri bu məsələyə daha aydınlıq gətirərək qeyd edir ki, “Tütün şirkətləri dəyərli işlərə ödənişlər edərək və ya digər üsulla özlərinin “sosial məsuliyyətli” işgüzar təcrübələrinin elementlərini fəallaşdıraraq, daha tez-tez özlərini cəmiyyətin maraqlarının qeydinə qalan kimi təqdim etməyə cəhd edirlər. Bəzi tütün şirkətləri ya birbaşa, ya da digər müəssisələr vasitəsilə kommunal, səhiyyə təşkilatları, sosial təminat və ətraf mühitin mühafizəsi kimi təşkilatlara maliyyə ödənişləri və ya natura ödənişləri aparır. Belə ödəmələr Konvensiyanın 1(g)-ci Maddəsində tütünün sponsorluğunun tərfi ilə üst-üstə düşür və tam qadağan çərçivəsində qadağan edilməlidir, belə ki, belə ödəmələrin nəticəsi və ya güman edilən nəticəsi tütün məmulatının satışının və ya tütündən istifadənin birbaşa və ya dolayı yolla stimullaşdırılmasıdır. Tütün şirkətləri digər tərəflərə ianələr nəzərdə tutmayan “sosial məsuliyyətli” (məsələn, işəgötürən və qulluqçular arasında yaxşı münasibətlər yaradaraq və ya ətraf mühitin idarə edilməsində iştirak edərək) işgüzar praktika həyata keçirməyə cəhd edə bilirlər. Başqa münasibətlərdə bəyənildən belə fəaliyyətə kömək qadağan edilməlidir, belə ki, onun məqsədi, nəticəsi və ya güman edilən nəticəsi tütün məmulatının satışının və ya tütündən istifadənin birbaşa və ya dolayı yolla stimullaşdırılmasıdır. Tələb edilən korporasiya hesabatı (məsələn, illik hesabatlar) və ya zəruri inzibati məqsədlər (məsələn, işə qəbuletmə məqsədləri və təchizatçılarla informasiya mübadiləsi üçün) istisna olmaqla, belə informasiyanın ictimaiyyətə yayılmasını qadağan etmək lazımdır. Tütün firmaları tərəfindən “gənclər arasında siqaretçəkmənin qarşısının alınması” kimi əhalinin maarifləndirilməsi kampaniyalarını bu əsasla qadağan etmək lazımdır ki, onları digər tərəflər yerinə yetirəndə “ödəmələr” daxil olur və ya tütün sənayesinin özü tərəfindən aparılarda korporativ reklam yaranır”¹⁰². Rəhbər Prinsiplər tövsiyə edir ki, tərəflərə tütün firmalarından istənilən digər qurumlara “sosial məsuliyyətli tədbirlər”ə görə ödəmələri qadağan etməlidirlər, belə ki, bu, sponsorluqdur. Tütün sənayesinin “sosial cəhətdən məsul” biznes praktikasına verilmiş aşkarlığın qadağan edilməsi lazımdır, belə ki, bu, reklamı və

¹⁰² WHO Framework Convention on Tobacco Control. Guidelines for Implementation of Article 13 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control, 2011. P. 97.

satışın stimullaşdırılmasını yaradır. Qeyd edək ki, bu müddəə, yəni tütün şirkətlərinin korporativ sosial məsuliyyət kimi xarakterizə olunacaq fəaliyyətinin qadağan olunması Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində *öz əksini tapmur*. Eləcə də “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunda tütün istehsalçılarının tütün və tütün məmulatının reklamını əks etdirməyən sosial, mədəni və təhsil tədbirlərinin sponsorluq və reklamı zamanı öz firma adlarından maneəsiz istifadə edə bilmək imkanının verilməsi tamamilə Çərçivə Konvensiyasına *ziddir*. Belə ki, Çərçivə Konvensiyasının 5.3-cü maddəsinə uyğunluğu təmin etmək üçün tütün məmulatı istehsalçılarının ümumilikdə sosial, mədəni və təhsil tədbirlərinin sponsorluğu və reklamı qadağan edilməlidir.

6.4. Maraqların münaqişəsinə yol verilməməsi

5.3-cü maddənin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərində hökumətin vəzifəli şəxsləri və qulluqçuları tərəfindən maraqların münaqişəsinin yaranmasına yol verilməməsinin əhəmiyyəti xüsusi vurğulanır. Maraqların münaqişəsinə yarada biləcək səbəblər olaraq tütün sənayesi tərəfindən dövlət orqanlarına, vəzifəli şəxslərə və ya qulluqçulara pul və ya natura şəklində təklif olunan ödənişlər, hədiyyələr və xidmətlər, eləcə də elmi araşdırmaların maliyyələşdirilməsi qeyd olunur. Dövlətlərə tövsiyə olunur ki, tütün sənayesi ilə əlaqədə olarkən dövlətin vəzifəli şəxslərinin riayət etməli olduqları davranış standartlarını əks etdirən davranış qaydası hazırlanıb təsdiq olunsun.¹⁰³ Azərbaycan Respublikasında belə bir davranış kodeksi hazırlanmayıb.

6.5. Milli koordinasiya mexanizmi

Çərçivə Konvensiyasının 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi dövlətlərdən tütünə qarşı mübarizə sahəsində Milli koordinasiya mexanizmi və ya koordinasiya orqanlarının yaradılmasını və onun fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsini tələb edir. Azərbaycan Respublikasında bu sahədə hər hansı Milli koordinasiya mexanizmi yaradılmamışdır.

Tövsiyələr:

- “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 4.0.4, 8, 9 və 20.2-ci maddələri çıxarılmalıdır;
- Tütün məmulatı istehsalçılarının sosial, mədəni və təhsil tədbirlərinin sponsorluğu və reklamı qadağan edilməlidir;
- Tütün sənayesi ilə əlaqədə olarkən dövlətin vəzifəli şəxslərinin riayət etməli olduqları davranış standartlarını əks etdirən davranış qaydası hazırlanıb təsdiq olunmalıdır;

¹⁰³ Guidelines for Implementation of Article 5.3 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control p.5. See at http://www.who.int/fctc/guidelines/article_5_3.pdf

- *Tütünə qarşı mübarizə sahəsində Milli koordinasiya mexanizmi və ya koordinasiya orqanları yaradılmalı və onun fəaliyyətini maliyyələşdirilməlidir.*

7. Elmi-texniki əməkdaşlıq və məlumatın çatdırılması

Çərçivə Konvensiyası

Maddə 20. Elmi tədqiqatlar, epidemioloji nəzarət və məlumat mübadiləsi

1. Tərəflər regional və qlobal səviyyələrdə tütünə qarşı mübarizə sahəsində milli tədqiqatların inkişafı və onlara yardım, habelə elmi tədqiqat proqramlarının koordinasiyası üzrə tədbirlər həyata keçirirlər. Bu məqsədə nail olmaq üçün Tərəflərin hər biri:

a) tədqiqatların və elmi qiymətləndirmələrin aparılmasında bilavasitə və ya səlahiyyətli beynəlxalq və regional hökumətlərarası təşkilatlar və digər orqanlar vasitəsilə əməkdaşlığa təşəbbüs göstərir və onu həyata keçirirlər. Eyni zamanda determinant, tütündən istifadənin nəticələri və tütün tütüsünün təsiri, eləcə də alternativ bitkilərin tapılmasına yönəldilmiş tədqiqatlara kömək edir və dəstəkləyir; və

b) səlahiyyətli beynəlxalq və regional hökumətlərarası təşkilatların və digər orqanların dəstəyi ilə tütünə qarşı mübarizə aparalarının, o cümlədən elmi tədqiqatlar, onların həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsi ilə məşğul olanların təlim görməsini və onların dəstəklənməsini inkişaf etdirir və möhkəmləndirir.

2. Müvafiq hallarda Tərəflər tütündən istifadənin miqyası, strukturu, determinantları və nəticələri, həmçinin tütün tütüsünün təsiri üzrə milli, regional və qlobal epidnəzarət proqramları yaradırlar. Bu məqsədlə Tərəflər müvafiq hallarda regional və beynəlxalq səviyyələrdə məlumatların müqayisəsini və onların təhlilinin mümkünliyünü təmin etmək üçün tütün üzərində epidnəzarət proqramlarını sağlamlığa epidnəzarət üzrə milli, regional və qlobal proqramlara daxil edirlər.

3. Tərəflər beynəlxalq və regional hökumətlərarası təşkilatların və digər orqanların göstərdiyi maliyyə və texniki yardımın əhəmiyyətini etiraf edirlər. Hər bir Tərəf aşağıdakıları həyata keçirməyə səy göstərir:

(a) tədricən tütündən istifadə, müvafiq sosial və iqtisadi göstəricilər, sağlamlıq göstəriciləri üzrə milli epidemioloji nəzarət sistemi yaratmaq;

(b) tütünə regional və qlobal epidnəzarət, bu Maddənin 3(a) bəndində qeyd edilmiş göstəricilərə dair məlumat mübadiləsi üzrə səlahiyyətli beynəlxalq və regional hökumətlərarası təşkilatlar və digər orqanlarla, o cümlədən hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə əməkdaşlıq etmək;

(c) tütünlə əlaqədar epidnəzarət məlumatının toplanması, təhlili və yayılmasının müəyyənləşdirilməsi üçün ümumi rəhbər prinsip və prosedurların işlənilməsində Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı ilə əməkdaşlıq etmək.

4. Milli qanunvericiliklərinə uyğun olaraq, Tərəflər açıq elmi-texniki, sosial-iqtisadi, kommersiya və hüquqi məlumatların, həmçinin tütün sənayesi və tütün yetişdirilməsi təcrübəsinə dair bu Konvensiyaya aidiyyəti olan məlumatın mübadiləsinə yardım göstərir və onu asanlaşdırırlar; bu zaman inkişaf etməkdə olan və keçid iqtisadiyyatlı Tərəflərin xüsusi tələbatları nəzərə alınır və onlara baxılır. Tərəflərin hər biri aşağıdakıları həyata keçirməyə səy göstərir:

(a) tütüna qarşı mübarizəni tənzimləyən qanun və qaydalardan, müvafiq hallarda isə onlara riayət olunmasının təminatı, həmçinin müvafiq məhkəmə praktikası haqqında informasiyalardan ibarət təzələnmiş məlumat bazasını tədricən yaratmaq və onu dəstəkləmək, regional və qlobal səviyyələrdə tütüna qarşı mübarizə proqramlarının işlənilib hazırlanmasında əməkdaşlıq etmək;

(b) bu Maddənin 3(a) bəndinə müvafiq olaraq milli epidnəzarət proqramlarından alınan təzələnmiş məlumat bazasını tədricən yaratmaq və onu dəstəkləmək;

(c) tütün istehsalına və tütün məmulatının hazırlanmasına dair məlumatın müntəzəm olaraq toplanması və yayılması üçün qlobal sistemin tədricən yaradılması və dəstəklənməsi məqsədilə səlahiyyətli beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etmək; bura həmçinin bu Konvensiya və ya tütüna qarşı mübarizədə milli fəaliyyətə təsir göstərən tütün sənayesinin fəaliyyəti barədə məlumat da daxildir.

5. İnkişaf etməkdə olan və keçid iqtisadiyyatlı Tərəflərin tədqiqatlar, epidnəzarət və informasiya mübadiləsi üzrə öhdəliklərini yerinə yetirməsinə Katibliyin kömək edə bilməsi üçün ona texniki və maliyyə resursları verilməsinə yardım göstərmək və həvəsləndirmək məqsədilə Tərəflər regional və beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlar və maliyyə qurumları və eləcə də üzvləri olduqları və inkişaf məsələləri ilə məşğul olan qurumlar çərçivəsində əməkdaşlıq etməlidirlər.

Maddə 21. Hesabat verilməsi və məlumat mübadiləsi

1. Tərəflərin hər biri Konvensiyaya əməl etməsi barədə Katiblik vasitəsilə vaxtaşırı olaraq Tərəflərin Konfransına aşağıdakıları əhatə edən hesabatlar təqdim edir:

(a) Konvensiyaya əməl etmək məqsədilə həyata keçirilmiş qanunverici, icra, inzibati və digər tədbirlərə dair məlumat;

(b) müvafiq hallarda, Konvensiyaya əməl edərkən ortaya çıxmış hər hansı maneə və ya əngəllər və bunların aradan qaldırılması üçün həyata keçirilmiş tədbirlər barədə məlumat;

(c) müvafiq hallarda, tütüna qarşı mübarizə fəaliyyəti üçün verilmiş və ya alınmış maliyyə və texniki yardım barədə məlumat;

(d) 20-ci Maddədə göstərilədiyi kimi, epidnəzarət və tədqiqatlar barədə məlumat;

(e) 6.3, 13.2, 13.3, 13.4 (d), 15.5 və 19.2-ci maddələrdə göstərilmiş məlumat.

2. Bütün Tərəflərin belə hesabatları təqdim etmə müddətlərini və formasını Tərəflərin Konfransı müəyyən edir. Tərəflərin hər biri ilkin hesabatını Konvensiyanın həmin Tərəf üçün qüvvəyə mindiyi tarixdən sonra iki il müddətində hazırlamalıdır.

3. 22 və 26-cı maddələrə əsasən Tərəflərin Konfransı inkişaf etməkdə olan və keçid iqtisadiyyatlı Tərəflərin xahişi ilə onlara bu maddəyə əsasən üzərlərinə düşən öhdəliklərin yerinə yetirilməsində yardım göstərilməsinə dair tədbirləri nəzərdən keçirir.

4. Bu Konvensiyaya əsasən məruzələrin təqdimatı və məlumat mübadiləsi məxfiliyin və şəxsi həyatın toxunulmazlığının təmin edilməsi sahəsində milli qanunvericiliyə müvafiq olaraq aparılır. Qarşılıqlı razılıq əsasında Tərəflər mübadilə etdikləri istənilən məxfi məlumatın qorunmasını təmin edirlər.

Maddə 22. Elmi-texniki və hüquqi sahələrdə əməkdaşlıq və müvafiq təcrübənin təqdim edilməsi

1. Tərəflər inkişaf etməkdə olan və keçid iqtisadiyyatlı Tərəflərin tələbatını nəzərə almaqla, bu Konvensiyadan irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üzrə potensiallarını möhkəmləndirmək məqsədilə, birbaşa və ya səlahiyyətli beynəlxalq orqanlar vasitəsilə əməkdaşlıq edirlər. Belə əməkdaşlıqda məqsəd tütünə qarşı mübarizə sahəsində aşağıdakılara yönəldilmiş milli strategiyalar, planlar və proqramların işlənilib hazırlanması və möhkəmləndirilməsi üçün qarşılıqlı razılıq əsasında elmi-texniki və hüquqi təcrübənin mübadiləsinə kömək etməkdir. Bu əməkdaşlıq əsasən aşağıdakı istiqamətlərə yönəldilir:

a) tütünə qarşı mübarizə ilə əlaqədar texnologiya, bilik, səriştə, potensial və təcrübənin işlənilib hazırlanması, ötürülməsi və əldə edilməsinə yardım;

b) tütünə qarşı mübarizə sahəsində xüsusən aşağıdakılar vasitəsilə Konvensiyanın həyata keçirilməsinə yönəldilmiş milli strategiyaların, planların və proqramların yaradılması və möhkəmləndirilməsi üçün elmi-texniki, hüquqi və digər təcrübənin təqdim edilməsi:

i) müvafiq xahişə əsasən möhkəm qanunvericilik bazasının, həmçinin texniki proqramların, o cümlədən tütündən istifadəyə başlanmasının qarşısının alınması, ondan istifadənin dayandırılmasına yardım və tütün tütüsünün təsirindən qorunma proqramlarının yaradılmasına kömək etmək;

ii) müvafiq hallarda, tütün sektorunda çalışan şəxslərə iqtisadi cəhətdən faydalı üsulla iqtisadi və hüquqi cəhətdən həyat qabiliyyətli alternativ yaşayış tərzinin təmin olunmasında yardım etmək; və

iii) müvafiq hallarda, iqtisadi cəhətdən faydalı üsulla kənd təsərrüfatında alternativ bitki növlərinin istehsalına keçilməsində tütün yetişdirilməsi ilə məşğul olan şəxslərə kömək etmək.

c) 12-ci Maddəyə uyğun olaraq, müvafiq heyətin treninqi və ya məlumatlılığının artırılmasına dair müvafiq proqramların dəstəklənməsi;

d) müvafiq hallarda, tütünə qarşı mübarizə sahəsində strategiyalar, planlar və proqramların lazımı materiallar, avadanlıq və maddi-texniki dəstəklə təmin edilməsi;

d) nikotin asılılığından hərtərəfli müalicə də daxil olmaqla, tütünə qarşı mübarizə metodlarının müəyyən edilməsi;

f) müvafiq hallarda, nikotin asılılığından hərtərəfli müalicənin müyəssərliyini daha da artırmaq üçün elmi tədqiqatlara yardım edilməsi.

2. Tərəflərin Konfransı elmi-texniki və hüquqi təcrübə və texnologiyaların ötürülməsinə və 26-cı Maddəyə müvafiq olaraq göstərilən maliyyə yardımı ilə belə ötürmənin asanlaşdırılmasına kömək edir.

Şərh:

Çərçivə Konvensiyasının 7-ci hissəsi elmi-texniki əməkdaşlıq və məlumatın çatdırılması haqqında olub 20-22-ci maddələri əhatə edir. Çərçivə Konvensiyasının 20-22-ci maddələri dövlətlərin üzərinə tütünə qarşı mübarizə sahəsində elmi tədqiqatların aparılması, bu sahədə elmi-texniki və hüquqi sahələrdə əməkdaşlıq etmək, eləcə də eləcə də Tərəflərin Konfransına vaxtaşırı olaraq hesabatlar təqdim etmək öhdəliyi qoyur.

Elmi tədqiqatlar, epidemioloji nəzarət və məlumat mübadiləsi

2011-ci ildə ÜST-nin dəstəyi ilə İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi tərəfindən Azərbaycanda Gənclər arasında Tütündən İstifadənin Qlobal Tədqiqatı (GYTS) həyata keçirilmişdir. Bundan başqa müxtəlif dövrlərdə tütünlə əlaqəli digər tədqiqatlar da reallaşdırılmışdır:

- Azərbaycan Çoxgöstəricili Klaster Sorğusu (MICS), 2000
- Şərqi Avropa və Avrasiyada reproduktiv, ana və uşaq sağlamlığı: müqayisəli hesabat, 2001
- Azərbaycan Reproduktiv Sağlamlıq Sorğusu, 2001
- Gənclərin Sağlamlığı və İnkişafı üzrə araşdırma, 2002
- Azərbaycan Demografiya və Sağlamlıq Sorğusu, 2006
- Azərbaycanda böyüklər arasında Sağlamlıq barədə Bilik, Davranış və Təcrübə (KAP): Sosial-epidemioloji təhlil, 2006
- Azərbaycanda qeyri-infeksiyon xəstəliklərə dair vəziyyətin təhlili, 2009
- Azərbaycanda xroniki qeyri-infeksiyon xəstəliklərin risk amilləri üzrə milli araşdırma, 2011
- Azərbaycan Demografiya və Sağlamlıq Sorğusu, 2011

Azərbaycan Respublikasının Çərçivə Konvensiyası qarşısında hesabatlılığı

Çərçivə Konvensiyasının 21.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası vaxtaşırı olaraq Tərəflərin Konfransına Konvensiyanın həyata keçirilməsi məqsədi ilə yerinə yetirilmiş qanunverici, icra, inzibati və digər tədbirlər, həmin tədbirlər həyata keçirilərkən yaranmış çətinliklər və s. barədə hesabat təqdim edir. Azərbaycan Respublikası tərəfdən hesabatları Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İctimai

İslahatlar Mərkəzi hazırlayıb təqdim edir. Azərbaycan Respublikası tərəfindən Tərəflərin Konfransına ən son hesabat 2 aprel 2014-cü il tarixində təqdim olunmuşdur.¹⁰⁴ Növbəti hesabatın 2016-cı ilin əvvəlində təqdim olunması gözlənilir.

Elmi-texniki və hüquqi sahələrdə əməkdaşlıq

Səhiyyə Nazirliyinin tapşırığına əsasən İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi tərəfindən ÜST-nin dəstəyi ilə "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasında nəzərdə tutulan Azərbaycanda qeyri-infeksiyon xəstəliklərin qarşısının alınması və nəzarəti üzrə Milli Stratejiya və Fəaliyyət Planı layihəsi hazırlanıb. Həmin sənəddə qeyri-infeksiyon xəstəliklərin yüksək risk faktorlarından biri olan tütünə qarşı mübarizə məsələləri çox geniş əhatə olunub. Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi tərəfindən Tütünçəkmədən imtina etmə üzrə klinik protokol¹⁰⁵ hazırlanmışdır və Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Kollegiyasının 27 fevral 2012-ci il tarixli 05 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Müvafiq heyətə təlimlər keçirilməsi və onların maarifləndirilməsi istiqamətində maarifləndirmə tədbirlərinin keçirilməsi Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramında,¹⁰⁶ 2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramında,¹⁰⁷ eləcə də Azərbaycan gəncliyi 2011-2015-ci illərdə Dövlət Proqramında¹⁰⁸ və Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər üzrə Strateji Planında¹⁰⁹ öz əksini tapmış olsa da, Çərçivə Konvensiyasına əsasən Azərbaycan Respublikasının daşdığı öhdəlikləri yerinə yetirmək üçün bu sahədə daha spesifik proqramların işlənilməsinə / təsdiq olunmasına ehtiyac var.

Təvsiyələr:

- *Vahid milli epidemioloji nəzarət sisteminin yaradılmasına dair müvafiq sərəncam verilməlidir;*
- *ÜST-nin Qlobal Tütünə Nəzarət Sistemi (GTSS) çərçivəsində aparılan bütünlükdə tədqiqatlarda (Gənclər arasında Tütündən İstifadənin Qlobal Tədqiqatı (GYTS), Məktəb Heyəti arasında Qlobal Tədqiqat (GSPS), Tibb Tələbələri arasında Qlobal*

¹⁰⁴ Hesabatın ingilis dilində tam mətni üçün bax:

http://apps.who.int/fts/implementation/database/sites/implementation/files/documents/reports/azerbaijan_2014_report_final.pdf

¹⁰⁵ Tütünçəkmədən imtina etmə üzrə klinik protokol. Redaktor C. Məmmədov. Bakı, 2012, 44 səh.

¹⁰⁶ Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 29 dekabr 2011-ci il tarixli, 1938 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

¹⁰⁷ Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 15 sentyabr 2008-ci il tarixli, 3043 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

¹⁰⁸ Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 7 iyul 2011-ci il tarixli, 1621 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

¹⁰⁹ Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 24 aprel 2014-cü il tarixli, 30 nömrəli Əmri ilə təsdiq edilmişdir.

Tədqiqat (GHPSS) və Böyüklər arasında Tütündən İstifadənin Qlobal Tədqiqatı (GATS)) iştirak edilməlidir;

- *Elmi tədqiqatların və məlumat mübadiləsinin aparılmasını da nəzərdə tutan Tütünə mübarizə üzrə Milli Strategiya qəbul edilməlidir;*
- *Tütünə qarşı mübarizə sahəsində milli strategiyalar, planlar və proqramların işlənilib hazırlanmalı, artıq hazır olan Azərbaycanda qeyri-infeksiyon xəstəliklərin qarşısının alınması və nəzarəti üzrə Milli Strategiya və Fəaliyyət Planı qəbul edilməlidir.*

(Eləcə də bax: Konvensiyanın 12, 14, 16 və 17-ci maddələrin şərhinə və tövsiyələrinə)

Xülasə

Tədqiqat olunan tədqiqat işində tütün və tütün məmulatı ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin ÜST-nin Tütünə qarşı mübarizə haqqında Çərçivə Konvensiyasına uyğunluğunun müqayisəli təhlili aparılır.

Aparılmış müqayisəli təhlil belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, Azərbaycan Respublikasının tütün və tütün məmulatı ilə bağlı məsələləri tənzimləyən qanunvericiliyində bir sıra müddəalar Çərçivə Konvensiyasının tələblərinə uyğun gəlir. Həmin müddəalar sırasında tütün məmulatının istehsalı üçün lisenziya verilməsi, tütün məmulatlarının markalanması, tütün məmulatının tərkibinin nizamlanması kimi tələbləri göstərmək olar. Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinin bir çox müddəaları Çərçivə Konvensiyasının ayrı-ayrı tələblərinə qismən uyğun gəlir və ya uyğun gəlmir. Eləcə də Konvensiyasının bir sıra tələbləri qanunvericilikdə öz əksini tapmamış və bu sahədə müəyyən boşluqlar mövcuddur.

Tütünlə mübarizənin səmərəli şəkildə təmin olunması hərtərəfli və detallı qanunvericilik müddələrinin mövcudluğunu tələb edir ki, bu da bir çox hallarda eyni müddəanın özündə bir-neçə tələbi ehtiva etməsi nəticəsində mümkün olur. Müvafiq daxili qanunvericilikdə bəzi müddəalar vardır ki, Konvensiyasının bir tələbinə uyğun gəlsə də, onun digər tələbinə uyğun gəlmir. Məsələn, Vergi Məcəlləsinin tütün məmulatları üçün aksiz dərəcələri nəzərdə tutan 190.3.7 və 190.3.8-ci maddələri aksiz vergisinin tətbiqi tələbi baxımından Konvensiyaya qismən uyğun gəlsə də, aksiz vergi dərəcələrinin bütün növ tütün məmulatları üçün eyni olması tələbi baxımından uyğun deyil. Eləcə də “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Qanunun 13.3-cü maddəsində “istehsal edilən və dövriyyəyə buraxılan tütün məmulatının hər qutusunun üstündə nikotin və tütün qatranının miqdarı göstərməlidir” tələbi Konvensiyanın “tütün məmulatının müvafiq komponentləri barədə informasiya verilməlidir” tələbinə uyğun gəlsə də, komponentlərin miqdarının göstərilməsi tələbi Konvensiyaya uyğun deyil.

Tədqiqatdan məlum olur ki, qanunvericilikdə xüsusilə tütün məmulatının qablaşdırılmasını, eləcə də tütün məmulatının reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğunu tənzimləyən müddələrdə bir çox boşluqlar və uyğunsuzluqlar vardır. Eləcə də yetkinlik yaşına çatmayanlara və onlar tərəfindən satış qanunvericilikdə Konvensiyanın tələblərinə uyğun şəkildə əks olunmuş olsa da, praktikada bu müddələrin düzgün tətbiqi istiqamətində bir çox işlər görülməlidir. Qanunvericilikdə Konvensiyanın tütünlə mübarizə sahəsində məsuliyyətlə əlaqədar məsələlərə dair tələblərinin əks olunması baxımından da çox boşluqlar mövcuddur.

Aparılmış tədqiqat belə deməyə imkan verir ki, Çərçivə Konvensiyasının 5-ci maddəsində dövlətlər üçün müəyyən edilmiş tütün sənayesinin inkişafını stimullaşdırmamaq, preferensial rejimin tətbiq olunmaması, korporativ sosial məsuliyyət kimi ümumi öhdəliklər qanunvericilikdə bu tələblərə tamamilə zidd şəkildə təsbit olunmuş, maraqların münafişəsinə yol verilməməsi, milli koordinasiya mexanizminin yaradılması kimi ümumi öhdəliklər qanunvericilikdə ümumiyyətlə öz əksini tapmamışdır.

Tədqiqat işində ayrı-ayrılıqda hər mövzu üzrə qanunvericiliyin Konvensiyaya uyğunluğu şərh edildikdən sonra hər bölmənin sonunda qismən uyğun gələn müddəaların tam uyğunluğunun təmin edilməsi üçün qanunvericiliyə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi və mövcud boşluqların aradan qaldırılması üçün yeni sənədlərin qəbul edilməsi üzrə tövsiyələr təqdim olunur. Onu da qeyd edək ki, tütünlə mübarizənin səmərəli şəkildə reallaşdırılmasının təmin edilməsi üçün görülməli olan tədbirlər bir-biri ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə və asılılıqda olduğundan bu öhdəliklərin tam həyata keçirilməsi yalnız detallı bir sistem şəklində mümkün ola bilər.

Beləliklə, təqdim olunan tədqiqatda tütün epidemiyasının artan təhlükəsinə qarşı daha səmərəli mübarizə apara bilmək üçün zəruri məlumat və dəlillər əks etdirilir. Eləcə də Azərbaycan Respublikasının tütünə dair hazırkı siyasəti və spesifik qanunvericiliyi Çərçivə Konvensiyası ilə müqayisəli təhlil edilərək ölkəmiz üçün əhəmiyyətli olacaq tövsiyələr irəli sürülür.

Summary

This research deals with the comparative analysis of compliance of legislation of the Republic of Azerbaijan regarding tobacco and tobacco products with the WHO Framework Convention on Tobacco Control.

The main results of the research may be summarized as follows:

Some provisions of Azerbaijani legislation regulating issues related to tobacco and tobacco products comply with the requirements of the Framework Convention. The requirements on labeling of tobacco products, regulation of the contents of tobacco products are among those provisions. However, the majority provisions of the relevant legislation of the Republic of Azerbaijan partially comply with the requirements of the Framework Convention; or are not in compliance with them. Some requirements of the Convention are not reflected in the legislation at all; and there are several shortcomings existing in this field in legislation.

Ensuring effective tobacco control requires the existence of comprehensive and detailed provisions of law and sometimes it becomes possible when one provision reflects several requirements. That's why even although some provisions of the relevant national legislation comply with the one requirement of the Convention; they are not in compliance with the other requirement of it. For example, Articles 190.3.7 and 190.3.8 of the Tax Code of the Republic of Azerbaijan defining the excise tax for tobacco products partially comply with the relevant requirement of the Convention; however, they do not comply with the requirement of the Convention on the similar tax burden for different tobacco products. Besides, Article 13.3 of the Law on Tobacco and Tobacco Products, which requires "indicating the amount of nicotine and tobacco tar on each box for manufactured or produced in the circulation of tobacco products" complies with the requirement of the Convention on providing information on relevant components of tobacco products; however, it is not in compliance with the requirement of the Convention on not indicating quantitative statements on tobacco product packaging and labeling about tobacco constituents and emissions.

There are several shortcomings and inconsistencies in Azerbaijani legislation, especially in regards of the provisions regulating tobacco product packaging as well as tobacco advertising, promotion and sponsorship. Besides, although the provisions on sales to and by minors in legislation are in compliance with the Convention, those provisions still need proper implementation in practice. Not all questions related to liability in the field of tobacco control are reflected in Azerbaijani legislation.

The relevant provisions of Azerbaijani legislation are contradictory to general obligations on not granting incentives to development of the tobacco industry; not giving preferential

treatment to the tobacco industry; and corporate social responsibility defined under Article 5 of the WHO Convention. Such general obligations as avoiding conflict of interests, establishment of national coordination mechanism are not reflected in legislation at all.

The research consists of separate sections investigating relevant topics on compliance of Azerbaijani legislation with the WHO Convention; each section provides recommendations for bringing the relevant provisions of the legislation into compliance with the Convention at the end. It should be noted that the necessary measures for full and effective realization of the tobacco control are interrelated and interdependent; therefore, proper implementation of those obligations is possible through comprehensive and detailed provisions of legislation.

The research represents necessary information and arguments for ensuring effective tobacco control. It studies comparatively compliance of the current policy and legislation of the Republic of Azerbaijan on tobacco control with the WHO Framework Convention; and proposes recommendations, which would be significant for Azerbaijani legislation on tobacco control and its implementation, if adopted.

Резюме

В представленном исследовании проводится сравнительный анализ соответствия законодательства Азербайджанской Республики связанного с табаком и табачными изделиями Рамочной конвенции ВОЗ по борьбе против табака.

Проведённый сравнительный анализ, позволяет сделать вывод о том, что ряд положений в законодательстве Азербайджанской Республики, регулирующих вопросы табака и табачных изделий, совместим с требованиями Рамочной Конвенции. Среди этих положений можно выделить такие требования как выдача лицензии на изготовление табачных изделий, маркировка табачных изделий, регулирование состава табачных изделий. Вместе с тем, многие из положений определённого законодательства Азербайджанской Республики частично соответствуют или вовсе не совпадают с отдельными требованиями Рамочной конвенции. Также ряд требований Конвенции не нашли своего отражения в законодательстве, и в этой сфере существуют определённые недостатки.

Есть некоторые положения соответствующего национального законодательства, которые хотя и соответствуют одним, однако не соответствуют другим требованиям Конвенции; ведь обеспечение полной и эффективной борьбы с табаком возможно только с наличием детализированной законодательной системы. Например, статьи 190.3.7 и 190.3.8 Налогового Кодекса, которые предусматривают ставки акцизов на табачные изделия, хотя и частично соответствуют Конвенции с точки зрения требования применения акцизного налога, в то же время не согласуются с требованиями одинаковых ставок акцизов для всех видов табачных изделий. Также, требование статьи 13.3 Закона “О табаке и табачных изделиях” о том, что “на каждой коробке для производимых или выпускаемых в оборот табачных изделий должны быть указаны количество никотина и табачных смол” хотя и соответствует требованиям Конвенции о том, что “должна содержаться информация о соответствующих компонентах табачных изделий”, требование об указании количества компонентов не соответствует Конвенции.

Из исследования видно, что в законодательстве, особенно касающейся упаковки табачных изделий, а также положений, регулирующих рекламу, стимулирование продажи и спонсорство есть ряд пробелов и несоответствий. Также вопросы продажи несовершеннолетними и с их стороны табачных изделий, хотя и отражаются в законодательстве соответственно Конвенции, предстоит ещё многое сделать для правильного применения этих положений на практике. Есть много пробелов, в плане отражения в законодательстве вопросов ответственности в области борьбы с табаком, как это показано в Конвенции.

Проведённое исследование даёт возможность сказать, что общие обязательства для государств по статье 5 Рамочной Конвенции о том, чтобы не стимулировалось развитие табачной промышленности, не применялся льготный режим, а также о корпоративной социальной ответственности отражены в законодательстве в совершенно противоположном виде, а такие общие обязательства как избегание конфликтов интересов и создание национального координационного механизма вообще не отражены в законодательстве.

В исследовании, после комментариев о соответствии национального законодательства Конвенции, по каждой теме в отдельности, для полного соответствия частично соответствующих положений, в конце каждой главы, с целью соответствующих изменений в законодательстве и устранения существующих пробелов, предлагаются рекомендации по принятию новых документов. Необходимо отметить, что для обеспечения эффективной реализации борьбы с табаком, учитывая взаимосвязанность и взаимозависимость проводимых мероприятий, полное претворение в жизнь этих обязательств возможно только в виде детализированной системы.

Итак, в представленном исследовании отражена важная информация и доказательства для проведения более эффективной борьбы против растущей опасности табачной эпидемии. Также показаны необходимые для страны рекомендации, сравнивающие сегодняшнюю политику и специфическое законодательство Азербайджанской Республики по табаку с Рамочной Конвенцией.

İstifadə olunmuş sənədlərin siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinin “Tütünə qarşı mübarizə haqqında” Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Çərçivə Konvensiyasına uyğunluğunun müqayisəli təhlili, 2015
<http://www.tobaccocontrol.az/upload/File/catalog/10-2015/catalog-7-file.pdf>
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 12 noyabr 1995.
3. “Tütünə qarşı mübarizə haqqında” ÜST-nin Çərçivə Konvensiyasına qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu. № 989-IIQ, 20 sentyabr 2005-ci il.
4. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi. 11 iyul 2000-ci il tarixli 905-IQ nömrəli “Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təsdiq edilmişdir.
5. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi. “Azərbaycan Respublikasında Gömrük Məcəlləsinin təsdiq olunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. № 164-IVQ, 24 iyun 2011-ci il.
6. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsi. Azərbaycan Respublikasının 19 dekabr 2015-ci il tarixli 96-VQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir.
7. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. 30 dekabr 1999-cu il tarixli 787-IQ nömrəli “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təsdiq edilmişdir.
8. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. №138-IIQ, 8 iyun 2001-ci il.
9. "Tütün və tütün məmulatı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. № 573, 3 sentyabr 2001-ci il.
10. “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. № 360-IQ, 26 iyun 1997-ci il.
11. “Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 1281-IVQ376-IQ, 15 may 2015 -ci il.
12. “Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin və baqaj daşınması” Qaydaları. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti, Qərar № 144, 17 sentyabr 2009-cu il.
13. “Televiziya və radio yayımı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. № 345-IIQ , 25 iyun 2002-ci il.
14. “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. № 1024-IIQ, 30 sentyabr 2005-ci il.
15. “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. № 678-IQ, 8 iyun 1999-cu il.

16. "İctimai iştirakçılıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. № 216-IVQ, 22 noyabr 2013-cü ildə qəbul edilmiş və 1 iyun 2013-cü ildə qüvvəyə minmişdir.
17. "Uşaq hüquqları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. № 499-IQ, 19 may 1998-ci il.
18. "Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 30 dekabr 2014-cü il tarixində qəbul edilmiş, 10 yanvar 2015-ci il tarixində qüvvəyə minmişdir.
19. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 11 aprel 2002-ci il tarixli, 61 nömrəli qərarı ilə təsdiq olunmuş Tütün məmulatının tərkibində nikotinin, tütün qatranının və karbon monoksidinin miqdarı barədə məlumatın tərtibi və təqdim edilməsi Qaydaları.
20. "Azərbaycan Respublikasında ixrac-idxal əməliyyatları üzrə gömrük rüsumlarının dərəcələri, gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə alınan yığımların miqdarı haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il 12 aprel tarixli 80 nömrəli qərarı.
21. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1997-ci il 22 mart tarixli, 24 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası ərazisinə idxal olunan alkoqollu içkilərə, etil (yeyinti) spirtinə və tütün məmulatına aksiz markalarının tətbiq olunması Qaydaları.
22. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci il 15 noyabr tarixli, 209 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının ərazisinə gətirilən aksizli malların aksiz dərəcələri.
23. "Alkoqollu içkilər, etil (yeyinti) spirti və tütün məmulatı istehsalının, idxalının və satışının tənzimlənməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 fevral 1999-cu il, 90 nömrəli Fərmanı.
24. Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 29 dekabr 2011-ci il tarixli, 1938 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
25. 2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında Yoxsulluğun Azaldılması və Davamlı İnkişaf Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 15 sentyabr 2008-ci il tarixli, 3043 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
26. Azərbaycan Gəncliyi 2011-2015-ci illərdə Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 7 iyul 2011-ci il tarixli, 1621 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
27. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.

28. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər üçün Strateji Plan üzrə Fəaliyyət Planı. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 24.04.2014-cü il tarixli 30 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmişdir.
29. AZS 335-2009 "Tütün məmulatları. Qablaşdırma və markalanma" Dövlət Standartı. Azərbaycan Respublikası Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin 29.04.2009-cu il tarixli 047 sayılı əmri ilə təsdiq edilmişdir.
30. Tütünçəkmədən imtina etmə üzrə klinik protokol. Redaktor C. Məmmədov. Bakı, 2012, 44 səh.
31. Azərbaycan Respublikasında 2011-2015-i illər üçün Tütünlə mübarizə üzrə Milli Strategiyanın layihəsi.
http://www.isim.az/isim/newsdocs/21092010/TC_Strategy_FINAL_3_Sep_2010.pdf
32. Проект руководящих принципов осуществления Статьи 6 РКБТ ВОЗ по борьбе против табака. FCTC/COP/ODG6, 16 сентября 2013 г., стр. 12.
33. Protocol to Eliminate Illicit Trade in Tobacco Products.
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/80873/1/9789241505246_eng.pdf?ua=1
34. Guidelines for Implementation of Article 5.3 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP3(7)). Available at
http://www.who.int/fctc/guidelines/article_5_3.pdf
35. Guidelines for implementation of Article 8 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP2(7)). Available at
http://www.who.int/fctc/cop/art%208%20guidelines_english.pdf?ua=1
36. Partial guidelines for implementation of Article 9 and 10 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP5(6) and FCTC/COP5(19)). Available at
http://www.who.int/fctc/guidelines/Guidelness_Articles_9_10_rev_240613.pdf?ua=1
37. Guidelines for Implementation of Article 11 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP3 (10)). Available at
http://www.who.int/fctc/guidelines/article_11.pdf?ua=1
38. Guidelines for Implementation of Article 12 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP4(7)). Available at:
<http://www.who.int/fctc/guidelines/Decision.pdf>
39. Guidelines for Implementation of Article 13 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP3(12)). Available at:
http://www.who.int/fctc/guidelines/article_13.pdf?ua=1
40. Guidelines for Implementation of Article 14 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (decision FCTC/COP4(8)). Available at:
<http://origin.who.int/fctc/Guidelines.pdf>

41. WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, Implementing smoke-free environments. MPOWER, 2009. Available at:
http://whqlibdoc.who.int/publications/2009/9789241563918_eng_full.pdf
42. WHO Technical Manual on Tobacco Tax Administration. WHO, 2010, P. 53.
http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241563994_eng.pdf?ua=1
43. Economically sustainable alternatives to tobacco growing (in relation to Article 17 and 18 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control) Report by the working group. FCTC/COP/5/10. 17 July 2012.
44. Implementation of Article 19 of the Convention: "Liability". FCTC/COP/4/13, 24 September 2010.
45. WHO. Secretariat update on the WHO consultation on potential liability and compensation provisions for the framework convention on tobacco control. A/FCTC/INB2/5 Rev.1, 6 July 2001.
46. T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi. Ümit Bayram KUTLU Genel Müdür Yardımcısı. 25 Haziran 2014, Ankara.
<http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/%C4%B0DAR%C4%B0%20%C4%B0%C5%9ELER/2014haziran/2.pdf>